

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ВИДАННЯ РЕКОМЕНДОВАНЕ ДО ДРУКУ ВЧЕНОЮ РАДОЮ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ПРОТОКОЛ №27 ВІД 25.09.2018 РОКУ

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА UKRAINIAN JOURNAL OF CONSTITUTIONAL LAW

НАУКОВО-ЮРИДИЧНЕ ВИДАННЯ

ВИДАВЕЦЬ: РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ «УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА»

ЗАСНОВНИКИ: ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ЦЕНТР КОНСТИТУЦІЙНИХ ІНІЦІАТИВ»
«РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ «УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА»

ГОЛОВНІ РЕДАКТОРИ: ОЛЕНА БОРИСЛАВСЬКА, СЕРГІЙ РІЗНИК

Наша місія — створення платформи для фахового обговорення сучасних проблем конституціоналізму як українськими, так і зарубіжними вченими; обмін досвідом та результатами наукових досліджень між українськими та європейськими конституціоналістами завдяки двомовній політиці журналу (одночасного видання англomовного та україномовного ідентичних примірників)

ЧАСОПИС ВНЕСЕНО ДО ПЕРЕЛІКУ НАУКОВИХ ФАХОВИХ ВИДАНЬ УКРАЇНИ
СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ КВ 22166-12066Р ВІД 07.06.2016 РОКУ

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА UKRAINIAN JOURNAL OF CONSTITUTIONAL LAW

НАУКОВО-ЮРИДИЧНЕ ВИДАННЯ

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю /

«ОНОВЛЕННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ: ВІД МЕТИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ». ІНТЕРВ'Ю З СЕРГІЄМ КОЗЬЯКОВИМ 3
Сергій Різник

ВІД РЕДАКЦІЇ /

ПРО ЗМІНУ ЮРИДИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЩОДО
ОФІЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ ПОЛОЖЕННЯ «НА НАСТУПНІЙ ЧЕРГОВІЙ СЕСІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ» 12
Сергій Різник

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОГЛЯД /
РОЛЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ 20

НАУКОВІ СТАТТІ /

ЩОДО МІСЦЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
(ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ОСНОВНОГО ЗАКОНУ В ЧАСТИНІ ПРАВОСУДДЯ) 31
Олександр Константи́й

СУДОВА ВЛАДА ТА ГРОМАДСЬКІСТЬ: ВЗАЄМОДІЯ В УМОВАХ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ 39
Марта Мочульська

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
ТА МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ 47
Руслан Панчишин

ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ: ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ТА КОМПЕТЕНЦІЯ 54
Сергій Ревер

ОГЛЯД /

В ОДЕСІ АКТИВІЗОВАНО ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ НА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВУ ТЕМАТИКУ 63
Юрій Батан

ЗУСТРІЧ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ З СТУДЕНТАМИ
ТА ВИКЛАДАЧАМИ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ 69
Сергій Різник

РЕЦЕНЗІЇ /

ВАЖЛИВИЙ КРОК У РОЗВИТКУ ДОКТРИНИ ВИБОРЧОГО ПРАВА В УКРАЇНІ 73
Олена Бориславська

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ 75

Оновлення судової влади: від мети до реалізації

Сергій РІЗНИК
/ кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права, заступник декана юридичного факультету ЛНУ імені Івана Франка

Сергій КОЗЬЯКОВ
/ голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, член Ради з питань судової реформи

Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, член Ради з питань судової реформи. У 1990 році — співзасновник і партнер юридичної фірми ПРОКСЕН, що отримала від Міністерства юстиції України ліцензію № 1 на здійснення юридичної практики. У 2002 році став одним із засновників асоціації правників України.

• *Доброго дня, пане Сергію! Одразу почну з питання, яке останнім часом доволі часто зустрічається — на перших шпальтах засобів масової інформації, але вже в контексті 2017-го року, напевно, основна подія у правовій сфері — це початок роботи нового Верховного Суду. Нещодавно ми відзначали 100 днів роботи цього органу судової влади. Якою є Ваша оцінка, в тому числі і Вашого вкладу у роботу найвищого органу судової влади в Україні?*

Доброго дня! Я працюю в юридичній практиці, загалом у правовій системі, понад 30 років, викладаю в університеті та працював адвокатом дуже давно і можу сказати, що ніколи не думав, що буду займатись створенням нового Верховного Суду. Так вийшло, що я став членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, а потім у відповідності до судової реформи та змін Конституції України в частині, яка стосується правосуддя, змін до Закону «Про судоустрій і статус суддів», саме наша комісія стала центром розвитку подій і безпосередньо ми створили новий Верховний Суд. Коли

ми починали працювати, навіть не було такої ідеї. Ця ідея з'явилась не зненацька і вона з'явилась після Революції Гідності, за обставин, які, я впевнений, Ви і читачі пам'ятають. Дуже багато людей і політиків, до речі, хотіли звільнити всіх суддів в один день. Це призвело б до колапсу в судовій системі. Звільнити суддів можливо, а от відновити роботу судової системи повністю складно, потрібно було б 3–5 років. Весь цей час суди б не працювали, відповідно держава б не виконувала однієї з найважливіших конституційних функцій — надання послуги з правосуддя.

Я СТАВ ЧЛЕНОМ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ СУДДІВ УКРАЇНИ, А ПОТІМ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО СУДОВОЇ РЕФОРМИ ТА ЗМІН КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В ЧАСТИНІ, ЯКА СТОСУЄТЬСЯ ПРАВОСУДДЯ, ЗМІН ДО ЗАКОНУ «ПРО СУДОУСТРІЙ І СТАТУС СУДДІВ», САМЕ НАША КОМІСІЯ СТАЛА ЦЕНТРОМ РОЗВИТКУ ПОДІЙ І БЕЗПОСЕРЕДНЬО МИ СТВОРИЛИ НОВИЙ ВЕРХОВНИЙ СУД.

БУДЕМО ОБИРАТИ ЗАРАЗ НОВИХ СУДДІВ
ЗА ТРЬОМА КРИТЕРІЯМИ: ПРОФЕСІОНАЛІЗМ,
ЕТИКА І ДОБРОЧЕСНІСТЬ. ЩО ТАКЕ,
НАПРИКЛАД, ДОБРОЧЕСНІСТЬ: КОЖЕН ПЕРШИЙ
СКАЖЕ ЩОСЬ ІНШЕ — ЯКРАЗ ЛЮБОМИР ГУЗАР
МІГ БИ СФОРМУЛЮВАТИ ЦЕ ПОНЯТТЯ.

• *Дозвольте тут зауважити: багато хто, і я впевнений, ті, хто цікавиться правовою тематикою, зокрема, не до кінця розібрались, чому ми маємо Верховний Суд і водночас маємо ще до кінця не ліквідований, хоча він вже не здійснює правосуддя, Верховний Суд України. Так інколи дехто починає трохи кепкувати, що це без слова «України» і так далі, але, я думаю, що сьогодні ми можемо вже впевнено говорити, що, чесно кажучи, з самого початку запровадження терміну «Верховний Суд», не до кінця розкривались усі карти: чому, що це таке, будуть ті самі судді, не будуть. Чи можемо ми зараз відверто сказати, що термін «Верховний Суд» був запроваджений в Конституцію України і в подальше законодавство з основною метою — фактично ліквідувати Верховний Суд України, щоб юридично чисто мати можливість формувати повноцінний новий, не побоює цього слова, склад Верховного Суду?*

Так і є. Юридична ідея якраз і була створити новий Верховний Суд, і щойно він буде створений та запрацює, розпочати ліквідацію Верховного Суду України і Вищих спеціалізованих судів. Можна кепкувати і здійснювати філологічні вправи зі словосполученням «Верховний Суд України», «Верховний Суд» — це абсолютно нормально. Я сам дуже часто здійснюю філологічні вправи, але юридично це інша установа, це абсолютно нова установа, не тільки за назвою, але і за процедурою, яка була застосована до обрання і потім призначення суддів нового Верховного Суду, тому що це навіть різні філософії по процедурах. Можу назвати основні відмінності, по-перше, раніше суддею Верховного Суду України міг стати лише суддя, зараз — судді, науковці, юристи і адвокати, у яких є досвід роботи — мінімум 10 років, вік — не менше 30-ти років. Ми зробили відкритий конкурс, раніше відкритих конкурсів взагалі не було, до прикладу, 10–7–5 років тому. Ми навіть процедури не знали, як ставати суддею Верховного Суду України.

• *Однозначно. Я підтверджую особисто, що щонайменше 10 моїх хороших приятелів та знайомих стали суддями Верховного Суду, в тому числі з наукової сфери, і я точно впевнений, що вони пройшли відбір абсолютно прозоро.*

Так, нехай вони розказують про це. Але дуже важливо, ніколи ми не знали, хто є кандидатом на посади суддів у Верховний Суд України, а зараз усі списки кандидатів були оприлюднені, так, до прикладу, о шостій годині особа приносить нам заяву і пакет документів, о дев'ятій годині ранку, вже разом з тими хто, приніс їх напередодні, список ми оприлюднювали на нашому сайті. Тести та практичне завдання писали під камери, які транслювались у прямому ефірі на YouTube. Досє кандидата оприлюднювались на нашому сайті. Все можна було про кандидатів прочитати, раніше нічого не оприлюднювалось, ніяких досє. Співбесіда з кандидатом транслювалась на YouTube. Ніколи співбесіди не транслювались, ніхто не знав змісту цієї співбесіди. Ми оприлюднили методологію, ми сказали, що будемо обирати зараз нових суддів за трьома критеріями: професіоналізм, етика і доброточесність. Більше того, ми описали, що таке доброточесність і професіоналізм. Давайте попитаємо судсідів, що таке доброточесність, кожен перший скаже щось інше. У інших професіях, навіть юридичних, ми оцінюємо адвоката на доброточесність? — Ні. А прокурора? — Ні. А нотаріуса? — Ні. Суддю? — Так.

• *Сергію Юрійовичу, оскільки ми вже згадали цей термін «доброточесність», який, я абсолютно з Вами згоден, у різних верствах суспільства, залежно від професійної чи навіть вікової ознаки, розуміється по-своєму. Сформулюйте, будь ласка, для наших читачів Ваше бачення, яке впливає із правових документів, із правових цінностей цього комплексного, але фундаментального, не побоює цього слова, поняття «доброточесність», яке, очевидно, мусить бути невіддільним від кожного судді, не тільки Верховного Суду.*

Ви знаєте, є два погляди на це поняття. Перший погляд — світоглядний і філософський. Я не думаю, що я настільки сміливий, щоб саме так сформулювати дане поняття. Переді мною лежить книга, яку мені вчора подарували, Любомира Гу-

зара «Андрей Шептицький Митрополит Галицький (1901–1944) провісник екуменізму». Мені здається, що якраз Любомир Гузар міг би сформулювати це поняття. В комісії ми більш прагматично до цього підходимо, на конкретних речах. Ми поєднуємо ті речі, які є в європейському досвіді, там є оцінювання якраз з огляду на це. Ми дивимося на такі документи, як Кодекс суддівської етики, Бангалорські принципи поведінки суддів, дуже серйозні документи, які писали науковці, а коментарі до нього — взагалі 250 сторінок. Відповідно до закону, суддя може отримати від держави квартиру, а якщо він її приватизував, це добросовісно чи ні? Закон дозволяє, а якщо він її приватизував, а потім продав — це добросовісно чи ні? Вже ми починаємо задумуватись, а якщо він подарував її донці, а потім отримав знову квартиру — це добросовісно чи ні? Бачите, в нас уже є продовження і ми вже поглиблюємо наше емоційне ставлення до цього, і воно стає більш негативним. Так само, якщо суддя п'яний, сідає за кермо і їде — це добросовісно чи ні? Це порушення закону, не можна сідати за кермо п'яному водію, а якщо сусід п'яний сідає за кермо, не суддя, тобто таких речей дуже і дуже багато, їх десятки, і ми вперше це робили. Нас критикували і громадськість, і судді інколи теж. Мені здається, що от на таких прикладах і на практиці застосування рішення щодо таких прикладів, які приймала комісія, в цілому ми справилися. Цей досвід ми продовжуємо в інших процедурах, поки що можу сказати, що за критерієм добросовісності чи недобросовісності у нас майже немає справ.

• *Щойно Ви згадували Митрополита Андрея Шептицького, і тут можна пригадати слова Святого Августина: «Я не можу точно дати визначення Бога, але я знаю, що таке безбожжя», тобто тут десь цей метод можна використати. Ви згадали на початку нашої розмови про Революцію Гідності, про те, що саме ця подія героїчна, драматична і трагічна одночасно, стала передумовою і поштовхом до судової реформи. Ми прекрасно розуміємо, що якщо б судова влада виконувала свої функції належно та якісно, встановила запобіжники і дозволила людям через відповідний правовий інструментарій досягати справедливості, то і необхідності в революції не було б. У цьому плані, особливо з врахуванням того, як ми з ва-*

ми нещодавно розмовляли, що український народ не має досвіду справедливого правосуддя великою мірою. Чи не кожен наш національний герой, пам'ятники яких стоять на вулицях, портрети яких висять в наших кабінетах, постраждав від несправедливого правосуддя так чи інакше. Чи зараз Ви маєте відчуття, бо я не впевнений, що вже можна робити якісь аналітичні висновки, що рух, яким іде сьогодні Україна в плані очищення та оновлення судової влади, дозволить фактично вперше в історії, я не хочу, щоб це дуже пафосно звучало, але все ж, отримати справедливий суд для кожного українця?

Давайте я запропоную ось таку алегорію, якщо дивитись фільми про кінець XIX століття — початок XX століття про поїзди, спочатку показують колеса і дим такий різкий йде, потім колеса прокручуються, а потім поступово починає їхати цей поїзд. От якраз зараз приблизно така ситуація, колеса прокрутились і ми починаємо їхати. Створення нового Верховного Суду, коли прийшли у Верховний суд не тільки нові судді «не з системи», не люблю цього словосполучення, а й адвокати, і науковці, або судді з перших інстанцій, навіть судді, які прийшли із Вищих спеціалізованих судів і Верховного Суду України, деякі з них брали участь у конкурсі. Деякі з них тепер судді, які стали ними в результаті відкритого конкурсу. Перепрошую за брутальний вираз, вони «проповзли на пузі». Надзвичайно психологічно важка процедура, фізично важка процедура, і 9 місяців це тривало, навіть чекати, коли ти вже пройшов якусь частину процедури, а потім чекати, поки інші пройдуть, на загальний результат в кінці надзвичайно важко. І незрозуміло, ти став не тридцятим у списку, а тридцять першим чи тридцять третім, і навіть ось такі от речі, вони надзвичайно важливі. Це означає, що ці судді, я хотів би вірити в це, вже зовсім по-іншому ставляться до того, що таке незалежність судді, вони не «купили» цю посаду, нікого не просили за неї, а просто прийшли і перемогли. Зараз нас продовжує критикувати громадськість стосовно деяких прізвищ у Верховному Суді. Я завжди в таких випадках кажу: «Давайте поговоримо про тих, до кого немає претензій», оскільки там є нові люди — снайпери із зони АТО, колишній міністр екології і адвокат у минулому, відомі правозахисники та надзвичайно багато дуже цікавих людей,

як не суддів, так і суддів. Вони підтискають одне одного, слідкують одне за одним, ведуть дискусії між собою зовсім іншого правового та світоглядного характеру.

• *Тобто Ваше відчуття, очевидно, виключно позитивне щодо перспективи на сьогоднішній день?*

Я прагматик, я сам пройшов більшу частину психологічних тестів, які ми застосовували, і мені написали висновок психологи — схильний нікому не довіряти, це частина моєї роботи. Так, я зараз говорю як оптиміст, але я розумію, що дуже часто після революції приходить контрреволюція. Ми не робимо зараз революцію, ми робимо зараз еволюцію, і це не просто, це не робиться за один день, потрібно чекати перших результатів і ці результати, які вже є, вони дають підставу для обережного оптимізму.

МИ НЕ РОБИМО ЗАРАЗ РЕВОЛЮЦІЮ, МИ РОБИМО ЗАРАЗ ЕВОЛЮЦІЮ, І ЦЕ НЕ ПРОСТО, ЦЕ НЕ РОБИТЬСЯ ЗА ОДИН ДЕНЬ...

• *Дякую Вам за таку відповідь. Ви неодноразово вже сьогодні згадували про психологічні тести, про психологію. Я переглядав періодично співбесіди до Верховного Суду і в одній з комісій, де Ви головували, я пригадую такий епізод, де один з суддів ритмічно відповідав на різні фахові запитання, і тут Ви зненацька та абсолютно несподівано для нього задали питання: «Скажіть, будь ласка, Ви інтриган?» Він не розгубився, але було помітно, що питання було абсолютно неочікуване. В чому суть от такого запитання, і я думаю, що це не одноразовий випадок під час співбесід, і в чому ідея от власне цих психологічних тестів, бо мало хто знає, що кожен кандидат на посаду судді, вже зараз абстрагуємось від Верховного Суду тільки, він їх проходить. Яка ідея і який ефект Ви бачите від цього?*

Це дуже важливо, тому що багато спостерігачів зовсім по-іншому сприйняли це, ідея — показати ризики на майбутнє, не показати, який він був хороший чи поганий у минулому, а на майбутнє оцінити ризики. Як він ставиться, давайте зов-

сім по-простому, до хабарів, до проблем, які виникають в колективі, оскільки судді працюють в палаті, колегії, це Пленум Верховного Суду і там досить багато критеріїв, і після кожного написані ризики, які можуть бути як позитивними, так і негативними, і зокрема що стосується доброчесності. Є високі та низькі прояви, кандидат дивиться на екран комп'ютера, відповідає «так» чи «ні», психолог це читає, певну частину висновків пише комп'ютер автоматично, а потім психолог ще спілкується від 30 до 60 хвилин і вже останні ризики наводить у тексті цих висновків. Я можу сказати, що це надзвичайно корисно для нас було і дуже багато питань у нас є до вченої комісії, яка саме спеціалізується на цих питаннях. От, до прикладу, Козлов Андрій Георгійович, який прийшов до нас з громадськості, він у бронезилеті на майдані Незалежності відбув найгарячіші дні, він любить задавати такого роду питання, не тільки своїм кандидатам, які у нього в доповідях, але й усім інших. І я не думаю, що я задав це питання, яке Ви згадали, саме тому, що я прочитав щось у висновку, мені захотілось його задати. Чому? Бо той кандидат вів активну громадську діяльність в судовій системі, тому для мене було важливо запитати щось несподіване, з метою почути відповідь. Я побачив, що він не розгубився, була надана відповідь, яка мене влаштувала. Він зараз суддя Верховного Суду, до того ж класний суддя.

• *Бажаємо йому успіхів. Про громадськість, очевидно, питання природньо складне, не побоююсь цього слова, тому що громадянське суспільство, спільнота загалом людей — це категорії непрості самі по собі, і звичайно, що Вам довелося багато зробити важливих спільних справ з громадськістю, в тому числі приклад з Верховним Судом. І мені здається, що попри об'єктивну конструктивну і неконструктивну критику на оцінку більшості спостерігачів, ця співпраця була результативною, втім буквально нещодавно ми бачили, не впевнений, чи я можу назвати слово «демарш», але заяву Громадської ради доброчесності про те, що вони виходять з процедури кваліфікаційного оцінювання. Чи можете Ви загалом роз'яснити, що сталося, і чи можемо ми зберігати якийсь оптимізм, в тому плані, що форма взаємодії з громадянським суспільством в цілому,*

попри те, що Громадська рада добросовісності призупинила свою участь у процесі, все таки буде віднайдена або, може, вона вже існує в інший спосіб?

З Вашого дозволу, я трішки ширше розкажу про історичний аспект. Ще коли наближався розвал Радянського Союзу, я тоді вже активно брав участь у неофіційній громадській діяльності, був у невеликій групі, яка наприкінці 80-их років, вперше це було в Києві, організувала відкриті публічні дебати про сталінські репресії в Києві, тоді це був Музей Леніна, а зараз Український Дім, у нас людей було так багато, «що на люстрах сиділи».

Я БУВ СЕРЕД ТИХ, ХТО СТВОРЮВАВ АСОЦІАЦІЮ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ — ЦЕ НАЙВПЛИВІВІША ОРГАНІЗАЦІЯ І ВОНА СТВОРЕНА ЗА ЄВРОПЕЙСЬКИМИ ЗРАЗКАМИ, МІЖНАРОДНИМИ ЗРАЗКАМИ І ВИ БАЧИТЕ РЕЗУЛЬТАТИ ЦІЄЇ АСОЦІАЦІЇ.

• Це дебати, де ви запрошували різні сторони?

Не тільки різні сторони, але ми й запрошували людей, які постраждали: до нас такі люди приходили, які сиділи при Сталіні 15, 20, 25 років, були такі у нас тоді. І можу сказати, що після того як я вже створив адвокатську юридичну фірму, так вийшло, що ми реєстрували величезну кількість підприємств, от я особисто реєстрував, писав статуту, брав участь у багатьох громадських об'єднаннях, благодійних фондах, інколи це були партії, це були сотні таких об'єднань і утворень, у тому числі я був серед тих, хто створював Асоціацію правників України — це найвпливовіша організація і вона створена за європейськими зразками, міжнародними зразками, і Ви бачите результати цієї асоціації.

• Я є членом цієї асоціації, дякую Вам за це.

Вітаю! У мене членський квиток номер 5. Я маю такий досвід, я бачив тисячі людей і знаю все про громадянський рух в нашій країні. Можу сказати, що як член ради з питань судової реформи, який голосує і працює над проектами законів, я голосував за те, що з'явилася ідея, яка втілилася в

законопроект щодо створення Громадської ради добросовісності, яка має сприяти діяльності комісії.

• Продовжуючи цю тему завершеної судової системи, питання щодо Антикорупційного суду, яке теж не сходить зі шпальт газет, чи Ви організаційно готові, я так розумію, що Вища кваліфікаційна комісія суддів України, якщо відповідне законодавче рішення буде прийнято, має бути долучена до цього процесу, в разі прийняття відповідного законодавчого акту чи Ви готові оцінити кадрові, які і так займаються дуже важливими справами, ще долучити до організації Антикорупційного суду, який, очевидно, буде під прицілом громадськості вже багатьох країн?

Він не буде, він уже є під прицілом громадськості, а також він під прицілом Міжнародного валютного фонду, а також він під прицілом дипломатів «Групи семи», це предмет геополітичної політики, що мені особисто дуже не подобається, тому що цей проект є надзвичайно політизованим з першого дня, це неправильно. Проте цей суд треба створювати, це передбачено законом, можу сказати, що створення ще одного суду передбачено законом — Вищого Суду з питань інтелектуальної власності. Зверніть увагу, шуму немає, Міжнародний валютний фонд не цікавиться цим, хоча захист прав інтелектуальної власності — це один з найважливіших пунктів юридичних проблем світу взагалі, існування бізнесу, і багато на цьому зав'язано. А тепер порівнюємо, ми вивчили суди антикорупційні в світі, де вони створені, і суди патентні або суди з захистом інтелектуальної власності. Всі приклади створення діяльності патентних судів — це успішні проекти майже у всіх країнах світу, всі випадки створення і діяльності антикорупційних судів, а таких країн 20 всього, — це неуспішні проекти. Я не веду до того, що якщо неуспішний проект, давайте не створювати Антикорупційний суд, абсолютно ні. Я кажу подивитись, які помилки там були зроблені і що треба зробити, щоб наш був першим успішним проектом. Створити його, щоб він теж був невдалий — це неправильно. Далі, не є аксіомою, що створення Антикорупційного суду призводить до зменшення рівня корупції в Україні. В Європі, здається, є три країни, в яких існують ці суди, — це Словаччина, Болгарія,

третю країну, на жаль, не пригадаю. Словаччина після створення Антикорупційного суду стала набагато гіршою, ми знаємо, що вбито журналіста, а там не просто вбито його, а задіяна італійська мафія, яка працювала разом з державними службовцями і вони отримували свою користь від афер в сільському господарстві, отримання дотацій з Євросоюзу і так далі. Я не кажу, що наявність Антикорупційного суду призводить до погіршення, зовсім ні, але це лише один з елементів боротьби з корупцією, таких речей має бути набагато більше та має функціонувати ціла система. У нас уже є Національне антикорупційне бюро, яке бореться з дійсними проявами корупції. Національне агентство з питань запобігання корупції, завданням якого є запобігати проявам корупції. У нас є електронне декларування, тому «хабар» взяти ще можна, але витратити ці гроші вже складно, наприклад, коли купуєш автомобіль, його потрібно негайно задекларувати.

НЕ Є АКсіОМОЮ, ЩО СТВОРЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ ПРИЗВОДИТЬ ДО ЗМЕНШЕННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ. В ЄВРОПІ, ЗДАЄТЬСЯ, Є ТРИ КРАЇНИ, В ЯКИХ ІСНУЮТЬ ЦІ СУДИ ... ЦЕ ЛИШЕ ОДИН З ЕЛЕМЕНТІВ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ, ТАКИХ РЕЧЕЙ МАЄ БУТИ НАБАГАТО БІЛЬШЕ ТА МАЄ ФУНКЦІОНУВАТИ ЦІЛА СИСТЕМА.

• *Наскільки я знаю, у вас навіть є підписані відповідні угоди з НАЗК, так?*

Так, з НАБУ і з НАЗК. Ми взагалі перша державна установа, хто після створення НАБУ підписали меморандум з НАБУ, до нас завітав тоді директор НАБУ Ситніков Артем Сергійович і ми дуже скоро почали отримувати серйозні аналітичні матеріали по суддях, які у нас проходили наші процедури. Вся система, в тому числі боротьба на побутовому рівні, що ж ми говоримо весь час про державний рівень: діячів і службовців, давайте говорити про хабарі, які ми даємо лікарям, хабарі, які отримують вчителі, викладачі університетів, цього всього є дуже багато, ми бачимо ці арешти, ці відсторонення. Дуже часто треба не брати хабаря, а не давати його. Давайте «зціпимо зуби» і не будемо давати хабарів, це дуже просто.

• *На цю тему якраз... Це, мені здається, одне з таких філософських питань. Ви сказали в нашій розмові про свою особливість, яку помітили психологи, що Ви не зовсім довіряєте, і це прагматична життєва позиція, але очевидно, що цей підхід, він не застосовний до ситуації, коли ми говоримо про довіру до судової влади, яка може бути владою тільки за умови, що є довіра зі сторони суспільства. Довіра, в той же час, неможлива без авторитету судової влади, і всі розуміють прекрасно, що є частина учасників судових процесів, в тому числі і пересічні люди, які через наявну недовіру, об'єктивно чи суб'єктивно сформовану до судової влади, продовжують нести хабарі, навіть якщо вони переконані в тому, що їхня позиція правильна по суті, вони несуть хабар, щоб суд не виніс несправедливе рішення, за те, щоб виніс законне рішення. Мені здається, що масовість цього явища, можливо, перебільшує найсміливіші припущення. І очевидно, в першу чергу йдеться про довіру до судів першої інстанції, які є найближче до громадян, яких бачать щоденно сусіди десь на вулицях маленьких містечок, бачать їхню доброчесність, етичні стандарти поведінки і все решту. Що, на Вашу думку, потрібно в короткостроковій перспективі, можливо, і так на довгострокову перспективу зробити уже після кваліфікаційного оцінювання, уже після того, як суддя призначений, окрім каральних заходів, щоб оцей рівень довіри до суду і до судді від пересічного громадянина, який щирий у своєму прагненні, який би хотів довіряти, зростав? Як досягти цього ефекту, на Вашу думку?*

Я годин шість міг би розказувати про це. Можу сказати, що для мене є судова система, є судоустрій, є органи в системі судоустрою — Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів, Державна судова адміністрація, Рада суддів і є суди та судді. Не за один день виникла ситуація, коли суддям перестали довіряти в країні, і от одним з наслідків Революції Гідності і однією із причин, чому вона відбулася, є недовіра до суддів і судів. Недарма ж виникла ідея — усіх суддів звільнити за один день. Можу сказати, що існує ще ширша проблема — недовіра взагалі до органів влади,

до Верховної Ради України, уряду і так далі, та, з іншої сторони, довіра до волонтерів, громадських організацій, церкви, це і нормально, і ненормально. Якщо говорити вже безпосередньо щодо довіри суддям, є результати опитування, які показують, що 12% людей довіряють суддям. Я одразу, як професіонал, задаю питання: «З цих 12% кого опитували?» Якщо тих, хто знає про роботу суду і суддів з телебачення... а якщо це юристи, які ходять в суди, то я вам скажу інші результати опитування, національні, які були проведені Агентством з міжнародного розвитку США у минулому році, от недавно я дізнався ці результати — 38%. До нового Верховного Суду, він ще не почав працювати, теж один з аналітичних центрів провів опитування, — 40%. А зараз я Вам скажу такий дивовижний факт, я дивився результати опитування стосовно довіри до Верховного суду США, ми розуміємо, що це поважна інституція. В 2011 році я дивився, оскільки більш пізні не знайшов, — 40% довіри громадян США. До нашого Верховного Суду і Верховного суду США — однакова довіра, але телебаченню, а більшість людей все таки орієнтується на телебачення, цікаво показувати негатив, бо це привертає увагу.

От вчора навіть затримали суддю з Київських районних судів, а можливий посередник — це колишній суддя цього самого суду, це ще має встановити суд. Я можу сказати, що дуже багато посередників є серед адвокатів, то чому ж ми не говоримо з адвокатурою? Я, як адвокат, буду це питання дуже активно обговорювати. Якщо п'ять суддів хабарників затримують, то мінімум в трьох, чотирьох випадках адвокат є посередником. А ще є ситуації, коли адвокатом стає колишній суддя, якого звільнили за порушення присяги. Колеги, кого ж ми приймаємо тоді? Там порушення присяги, а ми його запрошуємо, кажемо, нехай він працює адвокатом. Така ж ситуація з прокуратурою може бути часто. Я можу сказати, що за моїми спостереженнями, найбільш активно йде боротьба з корупцією, якщо взяти взагалі юридичну професію, от суд, прокуратура, адвокатура... і першими почали це робити судді. Давайте візьмемо найпростіший приклад, у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України раніше головою комісії і взагалі на адміністративних посадах були тільки судді. Зараз головою комісії не є суддя, а адвокат і викладач університету. Наприклад, коли мене обирали, то крім мене були тільки судді в складі комісії, потім уже

прийшли інші адвокати і науковці. Перші два тижні були черги з депутатів і інших суддів, з віскі і пропозицією зустрітись десь і так далі.

ІСНУЄ ЩЕ ШИРША ПРОБЛЕМА — НЕДОВІРА ВЗАГАЛІ ДО ОРГАНІВ ВЛАДИ, ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ, УРЯДУ І ТАК ДАЛІ, ТА, З ІНШОЇ СТОРОНИ, ДОВІРА ДО ВОЛОНТЕРІВ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЦЕРКВИ, ЦЕ І НОРМАЛЬНО, І НЕНОРМАЛЬНО.

• *У Вас тут такий цікавий надпис перед дверима: «Прохання з сувенірами та іншими подарунками, які не сприятимуть офіційній розмові, не заходити».*

Так і є, ця табличка з'явилась саме тому. Низка заходів у комісії якраз призвела до того, що за результатами конкурсу у Верховний Суд нас продовжують критикувати представники громадськості, вони навіть говорять, що, можливо, є політичний вплив, але жодного випадку чи жодної чутки, що будь-хто з кандидатів пройшов в результаті корупційного діяння, немає. Я більше навіть скажу, що ще важливіше, жодного випадку запропонувати хабар не було. Потім, у новому доборі, на посаду майбутніх суддів був один випадок, і то це була адвокат — дама, яка вела розмову у мене в кабінеті з цього приводу, який я сприйняв як можливу пропозицію хабаря. Тоді я звернувся до НАБУ і воно відкрило кримінальне провадження, але це був лише один випадок та в іншій процедурі, яка не стосується Верховного Суду. Я не кажу, що всі судді припинили брати хабарі, але є ще одна дуже цікава тенденція, ще два роки тому судді не хотіли проходити кваліфікаційне оцінювання і навіть тікали із системи, за чотири місяці 2016 року звільнилося за власним бажанням 1600 суддів, це практично третина усіх суддів. Багато з них звільнилося саме тому, що не хотіли відповідати на наші дуже незручні питання: звідки дорогі автомобілі, будинки, земельні ділянки, десятки поїздок за кордон і так далі. Зараз судді вимагають від нас проведення кваліфікаційного оцінювання, тому що піднімається суддівська винагорода, вони кажуть: «Нехай за нами слідкує НАБУ, будь ласка, дивіться, ми готові заповнювати електронні декларації, нехай читають про наші статки». Ця зміна є рішуча та системна, і такі речі будуть продовжуватися.

• *Дуже цікаво. Сергію Юрійовичу, ми вже практично завершуємо, буквально три короткі запитання. Ми сьогодні говорили про дуже складні теми і кожному питанню можна присвятити декілька годин детальної розмови. Так виглядає, що Ваша робота дуже відповідальна, важлива, але в той же час і важка, багато стресів та відповідальності. Чи не сумуєте Ви за адвокатською і викладацькою роботою, бо я розумію, що Ви змушені були, очевидно, скоротити кількість годин, які присвячуєте університету.*

Щодо університету, я завжди читав декілька предметів у навчальний рік, а зараз це один предмет в семестр і лекції розпочинаються о 8.00 ранку.

• *Є ностальгія за тими часами?*

Ностальгія, звичайно, є, оскільки я звик багато активніше працювати зі студентами, 6 років я був членом Вченої ради університету. До речі, єдиний не завідувач кафедри і єдиний не декан. Також я входив багато разів у громадські ради при державних органах, наприклад, за часів Міністра оборони Гриценка Анатолія Степановича я був його радником з серйозним результатом і, звичайно, ностальгія присутня. Якщо говорити про мою адвокатську діяльність, то я не можу сказати, що я був судовим адвокатом, у мене була спеціалізація — конкуренційне та монопольне право і право міжнародної торгівлі, це так звані антидемпінгові розслідування, спеціальні розслідування, тобто там багато і права, економіки і навіть статистики. Я думаю, що, можливо, я єдиний адвокат в країні, який поєднував ці дві спеціалізації, оскільки це не так часто зустрічається у світі взагалі. Тут я можу з сумом зазначити, що я деградую як адвокат. Коли я повернуся в адвокатську діяльність, потрібно буде не менше року на деякі речі, щоб відновити мій фах. Я вже знаю, чим я буду займатись після цього, не обов'язково ходити у суди. Одним з моїх серйозних досягнень є те, що я не звертаюся до суддів з проханнями вирішити якусь справу, навіть якщо вона стосується комісії, це означає, що я і мої колеги не бажають впливати на суддів, користуючись нашими повноваженнями зараз. Я хотів би повернутися раніше, ніж закінчиться мій офіційний термін перебування тут.

• *Це цікаво. Окрім тієї таблички, що я побачив на дверях, я коли зайшов у приміщення Вищої кваліфікаційної комісії суддів, відчув якусь непритаманну державним установам атмосферу, і потім я звернув увагу, що всі стіни заповнені чудовими, справжніми картинами і всі поверхи створюють ауру не стільки органу державної влади, скільки такої дружньої компанії людей-однотумців. Що це за картини і, можливо, людей буде цікавити питання: чи не дорого це для державної інституції та їхня історія?*

Історія дуже проста, коли ми сюди зайшли, я побачив на стіні спеціальні лампи, які мають освітлювати картини, і здивувався, що їх там немає. В той час, коли я працював адвокатом та викладачем університету, організовував багато виставок українських художників навіть у себе в Інституті міжнародних відносин. Я вирішив продовжити це вже тут, оскільки тут блискучі приміщення, красиві холи — і ми кожного місяця змінюємо картини та робимо нову виставку. Всі виставки, я підкреслюю, це некомерційна діяльність. Часто питали люди, чи продаємо ми картини, проте ніколи ми цього не робимо. У нас виставлялись роботи десятків українських художників, ми є, можливо, найактивнішою державною установою, якщо не брати до уваги Міністерство культури України, яке організовує такі виставки. Наступна виставка у нас буде Марії Примаченко — відома постать українського живопису — і нам пообіцяв один з фондів 54 роботи, це фактично музейного рівня виставка буде, тому запрошую Вас.

ЧЕРЕЗ ДЕСЯТЬ РОКІВ Я БИ ХОТІВ, ЩОБ СУДОВА СИСТЕМА БУЛА ТАКА, ЯК У БЕЛЬГІЇ, НАПРИКЛАД ... Я ДУМАЮ, ЩО ЦЕ БУДЕ ВИДНО НЕ ЧЕРЕЗ 10 РОКІВ, А ДЕЩО РАНІШЕ, НЕДОВГО ЧЕКАТИ, ОСКІЛЬКИ ЗА ОСТАННІ ДВА РОКИ ВІДБУЛОСЯ ЗМІН БІЛЬШЕ, НІЖ ЗА МИНУЛІ 20 РОКІВ.

• *Дякую, в таких умовах надзвичайно приємно працювати і долучатися до формування нової філософії правосуддя. Останнє запитання: яким бачить суд і взагалі судову систему України Сергій Юрійович Козьяков через 10 років?*

Я сказав, що я не судовий адвокат, я частіше був у європейських судах, ніж в українських, я бачив, як це виглядає там, тому через десять років я би хотів, щоб судова система була така, як у Бельгії, наприклад. Приміщення обладнані відповідно, і у нас є вже такі суди. Недавно був на відкритті одного з районних судів міста Запоріжжя, можу сказати, що європейські суди можуть позаздрити. А от якість судової роботи... в суді не тільки важливе рішення суду, але й те, як Вас зустрінуть, чи будуть з Вами розмовляти ввічливо, чи будемо ми чекати в коридорі, чи є куди присісти, чи є чистим туалет, чи є належні умови для людей з вадами —

і ці всі речі і є цим тонким налаштуванням. Коли ми побачимо найсильнішу роботу Верховного Суду, рішення якого, відповідно до нових процесуальних кодексів, будуть впливати на всю судову систему, і ми приходимо в першу інстанцію, і будемо знати, як приблизно вже завершиться наша справа в Апеляційному Верховному Суді, це теж надзвичайно важливо. Я думаю, що це буде видно не через 10 років, а дещо раніше, недовго чекати, оскільки за останні два роки відбулося змін більше, ніж за минулі 20 років.

• *Дякуємо Вам за це, Сергію Юрійовичу.*

Сергій РІЗНИК

/ кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка

ПРО ЗМІНУ ЮРИДИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЩОДО ОФІЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ ПОЛОЖЕННЯ «НА НАСТУПНІЙ ЧЕРГОВІЙ СЕСІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ»

ABSTRACT

The article is devoted to the problem that arose after the adoption of the well-known decision of the Constitutional Court of Ukraine dated March 15, 2016 in case concerning the official interpretation of the provision "at the next ordinary session of the Verkhovna Rada of Ukraine", which is contained in Article 155 of the Constitution of Ukraine.

The article includes reasonable assumption that the present staff of the Constitutional Court of Ukraine may change the legal position on this issue, which in turn gives a chance to correct the gross misunderstanding committed by the previous composition of the Court and restore the proper understanding of the constitutional text in this part. The procedural versions of the restoration of the constitutionality of the procedure for amending the Constitution of Ukraine are proposed.

Key words: *Constitutional Court of Ukraine; making changes to the Constitution of Ukraine; constitutionality; legal position of the Constitutional Court of Ukraine; change of legal position in constitutional adjudication.*

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена проблемі, що виникла після прийняття 15 березня 2016 року широко відомого Рішення Конституційного Суду України в справі щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України. В статті робиться обґрунтоване припущення, що сьогоднішній склад Конституційного Суду України має можливість змінити юридичну позицію у вказаній справі, відновити належне розуміння конституційного тексту в цій частині та виправити грубу правотлумачну помилку, допущену попереднім складом Суду.

Відповідно, пропонуються процесуальні варіанти відновлення конституційності процедури внесення змін до Конституції України.

Ключові слова: *Конституційний Суд України; внесення змін до Конституції України; конституційність; юридична позиція Конституційного Суду України; зміна юридичної позиції в конституційному правосудді.*

Про необхідність зміни юридичної позиції Конституційного Суду України. Практично всі в Україні, навіть ті, хто зазвичай не цікавляться питаннями конституційного права, так чи інакше ознайомлені з рішенням Конституційного Суду України від 15 березня 2016 року в справі щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься в статті 155 Конституції України. Свого часу це рішення, без перебільшення, шокувало правничу спільноту не лише своїм змістом, а й самим фактом того, що було прийнято уже після Революції Гідності, саме в той час, коли єдиний національний орган конституційної юрисдикції якраз починав робити перші кроки до відновлення свого втраченого раніше авторитету. За інших умов вказане рішення могло б розглядатися всього лише як ще один невдалий приклад роботи Конституційного Суду, якби не породило надто серйозні загрози для забезпечення верховенства Конституції України, її подальшої стабільності та легітимності.

Нагадаємо, що законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо *на наступній черговій сесії Верховної Ради України* за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України (стаття 155 Конституції України).

У певний момент ця цілком чітка, зрозуміла усім норма, яка ніколи не викликала жодних непорозумінь, стала чомусь терміново потребувати офіційної інтерпретації. Формальною підставою для звернення 51-го народного депутата України до Конституційного Суду стало нібито «неоднозначне розуміння цієї норми суб'єктами реалізації відповідних повноважень» [1]. Водночас суб'єкт конституційного подання зовсім не приховував справжньої причини вказаного звернення, зазначаючи таке: «... через обмеження у часі щодо виконання необхідних процедур для остаточного схвалення проекту Закону України «Про внесення змін до конституції України (щодо децентралізації влади)» № 2217а, може скластися ситуація, коли цей законопроект (*попередньо схвалений парламентом 31 серпня 2015 року, в останній день роботи другої сесії — Р. С.*) може бути не розглянутий

протягом третьої сесії Верховної Ради України» [1].

Як відомо, Конституційний Суд не розчарував зацікавлених народних обранців і офіційно про- тлумачив цю нібито неоднозначну норму так: «якщо відповідний законопроект був попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, але не розглядався на черговій сесії Верховної Ради України, положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», застосоване у статті 155 Конституції України відповідно до її цілей, у взаємозв'язку з положеннями частини другої статті 8, частини першої статті 82, частин першої, другої, п'ятої статті 83, частини другої статті 84, частини першої статті 158 Основного Закону України необхідно розуміти так, що *наступною черговою сесією Верховної Ради України є чергова сесія парламенту, яка має відбутися* відповідно до положень розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» Основного Закону України та Регламенту Верховної Ради України *і на якій законопроект про внесення змін до Конституції України, попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважатиметься прийнятим як закон, якщо за нього проголосує не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України*».

Іншими словами, відповідно до наведеної юридичної позиції, як тільки за законопроект про внесення змін до Конституції України проголосує не менше ніж дві третини від конституційного складу народних депутатів України на будь-якій з наступних після його попереднього схвалення сесій, ця сесія і буде вважатися «наступною черговою».

Потреба саме у такому спотвореному тлумаченні статті 155 Конституції хоча й була зумовлена політичною необхідністю прийняття лише конкретного законопроекту, призвела до *фактичного перегляду* загальної процедури внесення змін до Основного Закону України. І, не зважаючи на те, що законопроект про внесення змін до Конституції щодо децентралізації влади так і не був (а очевидно — вже й не буде) прийнятий, сама проблема, яка була настільки незграбно створена, залишилася. Адже через надто довільну реалізацію Конституційним Судом довіреної йому функції з офіційного тлумачення Конституції України, відбулася нічим не обґрунтована *зміна змісту* Розділу XIII Основного Закону, який є ключовим нормативним засобом захисту національної Конституції, визначає чітку порядковість етапів прийняття

законопроекту про внесення конституційних змін та сам, зрештою, може бути змінений виключно через Всеукраїнський референдум.

Не варто окремо наголошувати, що будь-яка зміна Основного Закону України має особливе значення та впливає не лише на поточний перебіг подій в країні, але й нерідко визначає долю майбутніх поколінь. Особливо вказане видається важливим, коли йдеться про питання, що стосуються національної безпеки, територіальної цілісності, геополітичної стратегії тощо. До таких, наприклад, можна віднести і нещодавно розглянутий Конституційним Судом законопроект про внесення змін до Конституції України щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Крім нього, тільки 2018 року Суд дав ще три висновки у справах за зверненнями Верховної Ради України щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції, а низка інших проектів змін до Основного Закону ще чекає свого часу.

Відтак, гіпотетично, черговість сесій парламенту, на основі офіційного тлумачення Конституційного Суду України, здійсненого всупереч очевидному тексту Конституції, може бути порушена уже під час остаточного схвалення будь-якого з названих законопроектів. При цьому йтиметься про порушення не суто формальних вимог Основного Закону, а про посягання на вагомий чинник легітимності зміненого конституційного тексту, на його здатність виступати в подальшому дієвим нормативним інструментом реалізації на практиці не лише окремих намірів конституцієдавця, але й фундаментальних правових цінностей та принципів. Тож маємо зробити все можливе, щоби процедура змін до Конституції, яка визначена її розділом XIII, щоразу дотримувалася суворо, без довільної інтерпретації та з найвищим ступенем довіри до цих змін з боку суспільства. Інакше кажучи, правильні по суті та потрібні для розвитку держави нововведення мають втілюватися в життя в правильний (конституційний) спосіб.

Про це йшлося і в окремих думках суддів Конституційного Суду України до рішення у справі, які відверто не скупилися на критичні зауваження. Ось декілька красномовних цитат лише деяких з них:

- «Спотворивши сенс статті 155 Конституції

України, Конституційний Суд України зруйнував механізм внесення змін до Основного Закону України. В неконституційний спосіб, використовуючи офіційне тлумачення як інструмент, корекції була піддана найбільш важлива та фундаментальна частина Конституції України, яка потребує особливого захисту. Спотворення та деформація процедури внесення змін до Конституції України, відповідно до офіційного тлумачення статті 155 Основного Закону України, даного Конституційним Судом України, призведуть до делегітимізації будь-яких змін до Конституції України і, врешті, до деформації її тексту. Оскільки конституція завжди розглядається як цілісний акт, то проблема зміщується в площину легітимності конституції, яка буде містити подібні зміни» (Окрема думка судді Сліденка І. Д.);

- «Конституційний Суд України проігнорував правову позицію стосовно послідовного розгляду законопроектів про внесення змін до Конституції України на двох чергових сесіях..., [що] має принциповий характер для правильного вирішення цієї справи. Такий підхід до обґрунтування даного офіційного тлумачення може свідчити про упередженість Конституційного Суду України при розгляді цієї справи, коли наведені в мотивувальній частині Рішення аргументи були підібрані під задалегідь визначену концептуальну ідею його резолютивної частини, а не для того, щоб бути логічною передумовою для його прийняття» (Окрема думка судді Мельника М. І.);

- «Конституційний Суд України, інтерпретуючи положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України, не дотримав «золотого правила тлумачення», яке, зокрема, полягає в тому, що якщо слово має більше одного значення, то в тлумаченні має бути використане менш абсурдне з них. Будь-яке тлумачення не повинне приводити до парадоксальних та абсурдних результатів правозастосування, бо тоді втрачається сенс цього тлумачення» (Окрема думка судді Саса С. В.);

- «Цим тлумаченням більшість суддів Конституційного Суду України розірвала хронологічний та безпосередній зв'язок, що існує відповідно до статті 155 Конституції України між попереднім схваленням законопроектів на одній сесії Верховної Ради України та його остаточним прийняттям на наступній сесії, тобто такій, що відразу слідує за нею. Це призвело, на мою думку, до суттєвої

методологічної помилки» (Окрема думка судді Шевчука С. В.). І звідси ж: «Головна ідея писаної конституції полягає у запровадженні обмежень на здійснення державної влади. Коли ці обмеження усуваються, конституція перетворюється на клаптик паперу».

За рівнем заслуженої критики не лише зі стори суддів, а й професійної спільноти та інших представників активної громадськості, цей акт Конституційного Суду можна порівняти хіба що з сумнозвісними його ж рішеннями від 25 грудня 2003 року (щодо строків перебування на посту Президента України) та 30 вересня 2010 року (про додержання процедури внесення змін до Конституції України). Але якщо рішення Суду щодо так званого «третього строку Президента Кучми» носило, свого роду, одноразовий характер і після президентських виборів 2004 року втратило практичне значення, то рішення щодо наступної чергової сесії, як було доведено вище, досі зберігає своєрідний статус «джерела підвищеної небезпеки» та може бути використано, практично, у будь-який момент.

Згадана ж юридична (правова) позиція Конституційного Суду, викладена ним у рішенні від 30 вересня 2010 року, засвідчила повну непридатність тогочасної державної системи захисту Конституції і була переглянута безпосередньо Українським народом шляхом Революції, коли народ, вичерпавши усі інструменти процедурної демократії, реалізуючи своє природне право на опір і повстання, силою повернув собі узурповану владу, перезаснував державу на нових началах, змінивши найвищий акт власної установчої влади — Конституцію, не обмежуючи себе формальними процедурами, що перестали виконувати роль правових запобіжників, а, навпаки, перетворилися тоді на інструмент захисту узурпатора, охорони авторитарного режиму [2, 61–62].

Тому цього разу Українська держава, в особі єдиного органу конституційної юрисдикції, має продемонструвати інше вміння — зрілої готовності самостійно визнавати власні помилки, виправляти їх, запобігаючи наростанню суспільної напруги, демонструвати кожному громадянину, що Конституційний Суд сучасного зразка є найбільш дієвим суб'єктом утвердження в Україні принципів верховенства права та конституційної демократії. З цією метою і свідомо правнича спільнота має зосереджено тримати постійний фокус уваги на

неочевидних для широких верств суспільства загрозах демократичного розвитку держави, не стояти осторонь динамічних процесів національного державотворення, активно долучаючись до системної роботи на результат. Все це дозволить не лише сформулювати коректне офіційне тлумачення Конституції України, а й засвідчить нову якість вітчизняної конституційної юстиції.

Власне про те, наскільки теоретично можливо та практично реально досягти вказаного результату, а також про конкретні способи його досягнення йдеться нижче.

Про можливість зміни юридичної позиції Конституційного Суду України. Загальноприйнятий в англосаксонських країнах принцип «*Stare decisis et non quieta movere*» («Дотримуватися вирішеного і не порушувати спокою») поступово розширює первинну територію свого визнання з закономірною адаптацією до національних відмінностей та особливостей.

При цьому, слушним видається підхід за яким дотримання *Stare decisis* в конституційному правосудді, будучи спрямованим на збереження стабільності судової практики, має, все ж, залишати місце і для розвитку судових позицій та визнання допущених помилок. І щоби дотримуватися цього балансу, варто віддавати перевагу тій версії *Stare decisis*, у якій рішення зазвичай не переглядаються, за винятком поважних (переконливих) причин у справах, що мають фундаментальне значення [4, 81].

Водночас має своїх прихильників і підхід, який заперечує необхідність шанобливого ставлення до попередньої судової практики. Але навіть та незначна частина професійної спільноти, що сповідує його, погоджується з існуванням меж правової визначеності та стабільності, виходити за які не лише недоцільно, але й небезпечно. До прикладу, цитуючи одного з критиків принципу *Stare decisis* Чарльза Купера [3], відомі американські вчені Деніел Фарбер та Сюзанна Шерпі звертають увагу, що навіть такий критичний підхід не виключає визнання необхідності виваженого підходу до зміни Верховним Судом США своїх попередніх рішень, особливо коли скасування хибної юридичної позиції може призвести, скажімо, до національної кризи. «Звичайно», — писав Купер — «судді не треба голосувати за скасування навіть помилкового прецеденту, якщо це затягне країну в прірву — адже якщо діяти так, то це те саме, що вбивати людину, аби врятувати якусь частину її тіла» [4, 73].

Зі свого боку, як слушно відзначає Станіслав Шевчук, певним еквівалентом англосаксонської доктрини дії прецедентного права у країнах романо-германської правової сім'ї є концепція «усталеної судової практики» (*jurisprudence constante*). При цьому, концепція «усталеної судової практики» виводить її обов'язкове значення більше з поваги до правового обґрунтування, раніше висловленого судами, аніж із загального обов'язку дотримуватись раніше прийнятих рішень. Однак якщо серією рішень сформовано стабільний підхід, що використовувався судами, то концепція *jurisprudence constante* наділяє таку практику суттєвим впливом [5, 95].

Таким чином, перегляд (в тому числі через помилковість) власних юридичних позицій, викладених у попередніх судових рішеннях, — цілком нормальна, хоча й не надто часта практика як спеціалізованих, так і неспеціалізованих органів конституційного контролю у державах і континентального, і загального права. Як відзначають П. Рабінович та В. Гончаров, «перегляд власних правових позицій є однією зі специфічних тенденцій у практиці національного конституційного судочинства, у тому числі й в Україні. Ця тенденція має, зрештою, винятковий характер, хоча об'єктивно зумовлюється певними соціальними чинниками» [6, 152].

Отже, можливість зміни юридичної позиції Конституційного Суду України не може викликати жодних дискусій. Тим більше, що Конституційний Суд раніше вже відступав від своїх попередніх юридичних (правових) позицій, хоча й ніколи не робив цього відкрито та обґрунтовано. Переважно, такі випадки були не стільки ознакою прагнення удосконалити власну практику, скільки проявом певної непослідовності, далеко не завжди зумовленої методологічними, доктринальними чи соціальними факторами.

Звичайно, перегляд попередніх рішень не має перетворитися на звичне (буденне) явище в національній конституційній юстиції. Саме таке бачення відображає і чинний Закон «Про Конституційний Суд України», відповідно до статті 92 якого, Конституційний Суд може *розвивати і конкретизувати* юридичну позицію Суду у своїх наступних актах, *змінювати юридичну позицію Суду в разі суттєвої зміни нормативного регулювання, яким керувався Суд при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності по-*

кращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті Суду.

Аналізуючи не лише теоретичну, але й практичну можливість зміни Конституційним Судом власної юридичної позиції, важливо також усвідомлювати, що за попередніх три роки ситуація в Суді, незважаючи на закономірні труднощі, змінилася. Єдиний орган конституційної юрисдикції знову повернувся до небезуспішних спроб утвердження власного авторитету, продемонстрував активну позицію щодо намірів захищати Конституцію України, поповнився новими суддями, попередня професійна діяльність яких позитивно говорить сама за себе. Це дає підстави думати, що сьогodнішній склад Конституційного Суду України може мати зовсім іншу колективну думку щодо розуміння статті 155 Конституції України, а це, в свою чергу, вселяє надію на виправлення грубої правотлумачної помилки, допущеної Судом раніше, та відновлення належної процедури здійснення конституційного процесу в Україні.

Адже з різко критичного змісту вищезгаданих окремих думок (загалом у цій справі їх шість), можна зробити обґрунтоване припущення, що ніхто з їх авторів не голосував «за» аналізоване тут рішення Конституційного Суду. Оскільки в розгляді питання брало участь 16 суддів, то виходить, що позитивно проголосувала лише мінімально необхідна для цього кількість (10 суддів), частина з яких, на сьогодні, уже завершили свої каденції (на відміну від усіх тих, хто з рішенням не погодився). Зазначене додатково підтверджує, що час для початку процедури перегляду рішення настав, а імовірність бажаного результату — висока. Скажімо, в США окремі науковці прямо пов'язують імовірність перегляду рішення Верховного Суду зі ступенем однастайності, з яким воно було ухвалене. Касс Санштайн, в тому числі на статистичних даних, виводить певну пропорційну залежність між кількістю суддів, що проголосували проти рішення або ж виклали свою окрему думку до нього, та можливістю його перегляду (*overruling*). Особливо рішення, яке стало результатом переваги, в один голос розглядається ним як «крихке» з найвищою імовірністю бути переглянутим [7, 138].

Відтак, видається необхідним та вчасним порушення питання щодо зміни відповідної юридичної позиції Конституційного Суду саме сьогодні. При цьому, оскільки такий крок, в разі успішного

розвитку ситуації, може стати першим прецедентом належно обґрунтованого перегляду попереднього рішення Суду в історії національної конституційної юстиції, то для його найбільш ефективної практичної імплементації та кращого розуміння суспільством необхідно обрати найбільш оптимальний процесуальний спосіб.

Про процесуальні способи зміни юридичної позиції Конституційного Суду України. Як бачимо, не склало особливих труднощів довести: що питання «наступної чергової сесії» носить вкрай важливе значення для подальшого утвердження верховенства Конституції України; що конституційна доктрина і чинне українське законодавство одноставні у визнанні права Конституційного Суду, за певних умов, змінювати власну юридичну позицію; що такі умови і підстави у нашому випадку наявні; що Конституційний Суд України сучасного зразка здатен прийняти необхідне, сміливе та справедливе рішення. Зробити це можливо декількома способами, кожен з яких заслуговує на уважний та всебічний аналіз.

Спосіб 1 (оптимальний). Повторне конституційне подання щодо офіційного тлумачення статті 155 Конституції України, з яким до Суду може звернутися кожен з уповноважених Конституцією суб'єктів (в тому числі — не менше сорока п'яти народних депутатів України). Але для реалізації цього варіанту потрібно подолати принаймні одну формальну перепону. Справа в тому, що відповідно до п. 6 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України», підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі є наявність рішення Конституційного Суду України щодо того самого предмета конституційного подання. Відтак, якщо Суд керуватиметься виключно буквою закону (чого не можна виключати) реалізувати цей варіант буде не просто.

Хоча, на наше переконання, Конституційний Суд має всі підстави порушити конституційне провадження у цій справі без огляду на наявність обмежувальної норми п. 6 статті 62 Закону, виходячи з пріоритетної необхідності захисту Конституції України та/або з такого розуміння зазначеної норми Закону, яке надає Конституційному Суду дискреційне повноваження щодо відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження.

В крайньому випадку, для збільшення впевненості у відкритті провадження та з метою оптимального використання часу, конституційне по-

дання щодо офіційного тлумачення статті 155 Конституції України може супроводжуватися одночасним конституційним поданням про визнання неконституційним п. 6 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України», який, в обраному законодавцем імперативному вигляді, має шанси бути визнаним таким.

В той же час, діяти саме так прямолінійно суб'єкту конституційного подання зовсім необов'язково. Наприклад, для підвищення шансів на успіх та подолання цієї суто формальної нормативної перешкоди, можна застосувати не менш формальний, але доцільний процедурний прийом, розширивши предмет конституційного подання, з викладом його, скажімо, через призму необхідності офіційного тлумачення не окремого словосполучення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», як попереднього разу, а в цілому — статті 155 Конституції та ще й у системному зв'язку її з іншими конституційними нормами.

При цьому можна скористатися тим, що в Конституції України, як було згадано Конституційним Судом у рішенні від 15 березня 2016 року, слово «наступний», крім статті 155, міститься також у частині п'ятій статті 41, частині другій статті 96, пунктах 21, 30 частини першої статті 106, частині другій статті 156. Більше того, в названому рішенні Суд відзначив, що аналіз наведених положень вказує на те, що кожна стаття Конституції України, яка містить слово «наступний», має свій предмет регулювання та власне змістове навантаження, які обумовлюють мету використання вказаного слова і його значення у контексті відповідного конституційно-правового регулювання. Відтак, окрім офіційного тлумачення статті 155 Конституції можна, до прикладу, поставити питання про тлумачення ч. 2 ст. 96 Основного Закону, згідно якої Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік та ін. Таким чином, даючи офіційне тлумачення у новій справі, в Конституційного Суду України автоматично виникне необхідність та процесуальна можливість в перегляді своєї попередньої юридичної позиції.

Спосіб 2 (компромісний). Конкретизація юридичної позиції Конституційного Суду України за власною ініціативою. Нагадаємо, згідно статті 92 профільного Закону Конституційний Суд може не лише розвивати і змінювати, але й конкретизу-

вати свою юридичну позицію. Виходячи з того, що рішення Суду від 15 березня 2016 року з його неясною і суперечливою резолютивною частиною породило більше запитань, аніж відповідей, така «коректуюча» конкретизація могла б стати своєрідною відповіддю Конституційного Суду на негативну суспільну (в тому числі — професійну) реакцію на незрозуміле рішення.

Слід підкреслити, що юридична позиція Суду, як визначено законом, може міститися у мотивувальній та/або резолютивній частині рішення чи висновку, в ухвалах про відмову у відкритті конституційного провадження у справі та про закриття конституційного провадження у справі, постановлених Сенатом чи Великою палатою. Тож формально реалізувати цей спосіб можна через виклад конкретизованої юридичної позиції в мотивувальній частині будь-якого з наступних рішень Суду, особливо в одній зі справ, що прямо чи опосередковано стосуватимуться питань зміни, стабільності чи ефективності Конституції України (зокрема під час розгляду одного з наступних законопроектів про внесення змін до Конституції України або в справі про її офіційне тлумачення).

Фактично у цьому разі йшлося б не про пряму зміну помилкової юридичної позиції, як у попередньому випадку, а про конкретизацію не стільки помилкового, скільки багатозначного, нелогічного словесного накопичення, яке важко досягнути навіть підготовленому читачу. При цьому, не виключено, що саме цей спосіб дозволив би отримати підтримку рішення від тих суддів, які голосували помилково у 2016 році, але не хотіли б відверто визнавати таку помилку чи то з репутаційних, чи то з інших причин.

Недоліком цього варіанту вирішення питання є те, що Суд, по суті, має «зробити вигляд», ніби раніше дане ним офіційне тлумачення положення статті 155 Конституції України було всього лише неправильно сприйняте потенційними суб'єктами його застосування. Відтак такий спосіб може застосовуватися виключно в супроводі особливо детального, продуманого та переконливого обґрунтування і тільки в разі необхідності досягнення згаданого компромісу між судьями для прийняття рішення.

Спосіб 3 (простий). Зміна юридичної позиції Конституційного Суду України за власною ініціативою. Відкрита ж зміна юридичної позиції за власною ініціативою Суду процесуально відбува-

тиметься у тому ж порядку, що й її конкретизація та відрізнятиметься лише ступенем «визнання помилки». Результатом такої зміни однаково має стати виразне і чітке застереження щодо недопустимості остаточного прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України на іншій сесії, окрім наступної по порядку після його попереднього схвалення.

Суттєвим недоліком цього (до певної міри, як і попереднього) процесуального способу, є те, що оскільки рішення Конституційного Суду України від 15 березня 2016 року було винесено в порядку здійснення ним окремої функції офіційного тлумачення Конституції України, а центральна юридична позиція міститься саме в резолютивній частині вказаного рішення, то її зміна (конкретизація), здійснена через мотивувальну частину рішення в іншій справі, виглядатиме менш переконливо, аніж цього вимагає ситуація, хоча й цілком законною.

Спосіб 4 (м'який). Роз'яснення порядку виконання рішення Конституційного Суду України. Ще один варіант вирішення проблеми міститься в частинах 2 і 3 статті 95 Закону «Про Конституційний Суд України», згідно з якими Суд за клопотанням учасника конституційного провадження, який брав участь у справі, може роз'яснити порядок виконання рішення Суду. Законом передбачено, що після отримання відповідного клопотання суддя-доповідач упродовж одного місяця здійснює підготовку питання до розгляду на засіданні Суду.

Важливо, що в наведеному випадку, про роз'яснення порядку виконання рішення Суду постановляється ухвала, яка є складовою відповідного рішення Суду. Це надало б безсумнівної конституційної легітиматії фактичній зміні юридичної позиції Конституційним Судом та могло б запобігти можливим дискусіям щодо конкуренції протилежних за змістом позицій, які містяться у рішеннях Суду, винесених в різних справах неоднакової правової природи.

Цей спосіб схожий з двома попередніми тим, що не потребує складної процедури повторного офіційного тлумачення Конституції та теж дозволяє вирішити проблему, так би мовити, м'яким, «коректуючим» методом, через правильне роз'яснення порядку виконання неправильного рішення.

Тим не менше, незважаючи на зазначене, цей спосіб має найменше шансів бути реалізованим через положення статті 70 Закону «Про Конституційний Суд України». Як передбачено вказаною

нормою Закону, учасниками конституційного провадження (які мають право на подання відповідного клопотання про роз'яснення) є: суб'єкт права на конституційне подання та орган або посадова особа, які ухвалили акт, що є предметом розгляду в Суді, а також залучені Судом до участі у розгляді справи органи та посадові особи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі та інші особи, участь яких необхідна для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи. Виходячи зі специфіки колективного суб'єкта подання та інших учасників цього провадження, розраховувати на прийняття кимось з них рішення щодо внесення відповідного клопотання видається лише гіпотетично можливим, проте практично малоімовірним.

Короткий висновок. Отже, усі запропоновані вище процесуальні способи зміни (конкретизації) юридичної позиції Конституційного Суду України мають право на гіпотетичну реалізацію за певних умов та обставин. Тим не менше, виходячи з виваженої оцінки їх плюсів і мінусів, можна впевнено зробити висновок, що *найбільш оптимальним способом вирішення проблеми видається саме повторне звернення до Конституційного Суду України щонайменше сорока п'яти народних депутатів Укра-*

їни з конституційним поданням щодо офіційного тлумачення статті 155 Конституції у її системному зв'язку з іншими нормами Основного Закону.

Будемо сподіватися, що вже під час однієї з наступних чергових сесій парламенту представникам активної правової спільноти вдасться організувати збір необхідної кількості підписів народних обранців для звернення до Конституційного Суду, в результаті чого останній, незважаючи на окремі формальні перешкоди, відкриє конституційне провадження та обгрунтовано змінить помилкову юридичну позицію. В іншому випадку ми знову ризикуємо опинитися в ситуації колективної безпорадності, невизначеності та правового нігілізму, чим вкотре спровокуємо представників державної влади на неминучі маніпуляції з національною Конституцією для задоволення вузькополітичних інтересів. Адже, як було продемонстровано вище, легковажне недооцінювання неправомірного втручання в конституційний текст уже неодноразово призводило в Україні до тяжких наслідків, в тому числі до грубих посягань на права і свободи людини. Чи засвоїли ми ці болючі уроки історії та чи складемо іспит на державницьку зрілість цього разу, побачимо уже найближчим часом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституційне подання щодо офіційного тлумачення положення статті 155 Конституції України «на наступній черговій сесії Верховної Ради України» [Електронний ресурс]. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.ccu.gov.ua/docs/682>.
2. Різник С. В. Про нез'ясоване питання конституційності актів парламенту, прийнятих в умовах Революції Гідності / Сергій Васильович Різник. // Вісник Конституційного Суду України. — 2015. — № 6.
3. Cooper C. *Stare Decisis: Precedent and Principle in Constitutional Adjudication* / Charles J. Cooper., 1998.
4. Daniel A. Farber and Suzanna Sherry. *Judgment calls: principle and politics in constitutional law* / Daniel A. Farber and Suzanna Sherry. — New York: Oxford University Press, 2009. — 201 p.
5. Шевчук С. В. Європейська концепція «усталеної судової практики» та її вплив на правотворчу функцію Конституційного Суду України / Станіслав Володимирович Шевчук. // Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 2.
6. Рабінович П. М., Гончаров В. В. Перегляд Конституційним Судом України власних правових позицій як засіб охорони функцій Основного Закону / П. М. Рабінович, В. В. Гончаров. // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 4–5.
7. Sunstein C. *Constitutional personae* / Cass R. Sunstein. — New York: Oxford University Press, 2015. — 171 p.

REFERENCES

1. *Konstytucijne podannya shhodo oficijnogo tлумachennya polozhennya statti 155 Konstytuciyi Ukrayiny "na nastupnij chergovij sesiyi Verhovnoyi Rady Ukrayiny"* — 2016. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/682>.
2. Riznyk S. V. *Pro nezyasovane pytannya konstytucijnosti aktiv parlamentu, pryjnyatykh v umovax Revolyuciyi Gidnosti* / Sergij Vasylovych Riznyk. // *Visnyk Konstytucijnogo Sudu Ukrayiny*. — 2015. — № 6.
3. Cooper C. *Stare Decisis: Precedent and Principle in Constitutional Adjudication* / Charles J. Cooper., 1998.
4. Daniel A. Farber and Suzanna Sherry. *Judgment calls: principle and politics in constitutional law* / Daniel A. Farber and Suzanna Sherry. — New York: Oxford University Press, 2009. — 201 p.
5. Shevchuk S. V. *Yevropejska koncepciya «ustalenoj sudovoyi praktyky» ta yiyi vplyv na pravotvorchu funkciyu Konstytucijnogo Sudu Ukrayiny* / Stanislav Volodymyrovych Shevchuk. // *Visnyk Konstytucijnogo Sudu Ukrayiny*. — 2008. — № 2.
6. Rabinovch P. M. *Goncharov V.V. Pereglyad Konstytucijnym Sudom Ukrayiny vlasnykh pravovykh pozyciy yak zasib oxorony funkcij Osnovnogo Zakonu* / P. M. Rabinovych, V. V. Goncharov. // *Visnyk Konstytucijnogo Sudu Ukrayiny*. — 2011. — № 4–5.
7. Sunstein C. *Constitutional personae* / Cass R. Sunstein. — New York: Oxford University Press, 2015. — 171 p.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОГЛЯД: РОЛЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Підготувала Ірина Павленко

| ЄС ЗАПУСТИВ САНКЦІЙНУ ПРОЦЕДУРУ ПРОТИ ПОЛЬЩІ ЧЕРЕЗ ЗАКОН ПРО ВЕРХОВНИЙ СУД

Європейський Союз відкрив санкційну процедуру проти Польщі у зв'язку із суперечливим законом про Верховний суд.

Про це йдеться у заяві Європейської комісії, яка є в розпорядженні «Європейської правди»: «3 липня 27 з 72 суддів Верховного суду ризикують вийти на пенсію. Новий польський закон «Про Верховний суд» знижує пенсійний вік суддів Верховного суду з 70 до 65 років. Ця міра також застосовується до голови Верховного суду, чий шестирічний мандат буде достроково припинено. Згідно з законом нинішнім суддям надається можливість заявити про своє прагнення, щоб їх мандат був продовжений президентом, який може бути наданий терміном на три роки і продовжений один раз. Для рішення президента не встановлені критерії і немає можливо-

сті для судового перегляду цього рішення». Таким чином нові закони Польщі «підривають принцип незалежності судової влади», переконані у ЄК.

Комісія наполягає на тому, що вона «готова продовжувати діалог з питань верховенства права», незважаючи на початок процедури. Перший етап процедури закінчується позовом до Суду Європейського Союзу. Варшава має місяць на внесення змін. Прем'єр-міністр Польщі Матеуш Моравецький раніше виключив можливість внесення змін до закону та подальшого коректування судової реформи.

Європейський Союз напередодні пригрозив позбавити Польщу права голосу в раді ЄС через судову реформу, але на захист Варшави стала союзна Угорщина. Польща вважає, що законодавчий процес із реорганізації своєї судової влади відповідає європейсь-

ким стандартам, і називає побоювання Єврокомісії щодо загроз верховенству права безпідставними. У червні Європейська комісія підтвердила, що Польща не виконала ключові вимоги комісії щодо незалежності судів.

| ПАРЛАМЕНТ МАКЕДОНІЇ ПОВТОРНО СХВАЛИВ УГОДУ ПРО ЗМІНУ НАЗВИ КРАЇНИ

Парламент Македонії у четвер вдруге ратифікував угоду з Грецією про перейменування колишньої югославської республіки на Республіку Північна Македонія. Про це повідомляє македонське агентство МИА.

За це рішення проголосували 69 депутатів, один утримався. На засіданні були відсутні представники опозиційної партії «Внутрішня македонська революційна організація — Демократи-

чна партія македонської національної єдності».

Парламент був вимушений вдруге схвалити угоду після того, як президент Георге Іванов 26 червня відмовився підписати закон. Іванов вважає, що «угода ставить Республіку Македонію в положення рабства і залежності відносно Греції». Після повторної ратифікації угода знову буде надіслана президенту, який відповідно до Конституції зобов'язаний її підписати.

Греція і Македонія 17 червня підписали угоду про зміну назви колишньої югославської республіки на Республіку Північна Македонія. Угода відкриває шлях вступу до НАТО та ЄС для колишньої югославської республіки і покладає край 27-річній суперечці між двома країнами. Нова назва Македонії — Республіка Північна Македонія — буде винесена на загальнонаціональний референдум восени цього року.

| В ІРЛАНДІЇ ПРОВЕДУТЬ РЕФЕРЕНДУМ ЩОДО РОЛІ ЖІНКИ ВДОМА

Кабінет міністрів Ірландії вирішив провести референдум щодо застарілого положення в Конституції, у якому йдеться про сімейну роль жінки. Про це повідомляє RTE. Мова йде про скасування статті 41.2, в якій йдеться,

що «завдяки своїй ролі в родині жінка надає державі підтримку», а також що «матері не повинні мати економічну необхідність займатися працею», через яку їм довелося б знехтувати своїми сімейними обов'язками.

Референдум буде проведено в один день із президентськими виборами — у жовтні 2018 року. «Цього року, у столітню річницю з часу надання жінкам права голосу в Ірландії, уряд вірить, що настав вдалий час для скасування статті 41.2 та початку публічних дебатів про гендерну рівність у країні», — заявив міністр юстиції Ірландії Чарлі Фланаган. Він додав, що за 80 років з часу офіційного прийняття Конституції стало зрозуміло, що стаття 41.2 «не має місця в нашій Конституції».

Конституція Ірландії була прийнята в 1937 році. Спірну статтю неодноразово критикували як всередині країни, так і в міжнародних організаціях, зокрема в ООН.

| ПРЕЗИДЕНТ РУМУНІЇ ЗВІЛЬНИВ ГЛАВУ АНТИКОРУПЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ НА ВИМОГУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ

Президент Румунії Клаус Йоганніс підписав указ про звільнення глави Національного антикорупційного управління (DNA) Лау-

ри Ковеші, попри те, що був проти цього рішення. Про це повідомляє Romania TV.

Конституційний суд Румунії 30 травня ухвалив рішення, яким зобов'язав Йоганніса підписати указ про звільнення Ковеші. «Президент Румунії заявив, що поважає Конституцію та закони країни і постійно діяв у цьому руслі. Відповідно, на виконання рішення 358/2018 Конституційного суду президент Румунії сьогодні підписав указ про звільнення пани Лаури Кодрути Ковеші з посади головного прокурора Національного антикорупційного управління», — повідомила прес-секретар румунського президента. Також стало відомо, що сьогодні у Бухаресті о 12:00 Лаура Ковеші зробить спеціальну заяву.

У середині червня Йоганніс заявив, що не поспішатиме із підписанням указу. Він також заявив, що правляча Соціал-демократична партія намагається урізати повноваження президента, тому що у президента є інша думка.

Нагадаємо, міністр юстиції Румунії Тудорел Тоадер у лютому направив Йоганнісу лист з вимогою відправити у відставку Ковеші. Позицію міністра юстиції підтримала і прем'єр-міністр Румунії Віоріка Денчиле. Вища рада магістратури Румунії пізніше відхилила вимогу міністра юстиції, який стверджував, що Ковеші діяла з перевищенням повноважень.

В середині квітня Йоганніс оголосив про своє рішення відмовити у запиті про звільнення Ковеші. Ковеші керувала антикорупційним відомством з 2013 року, і під її керівництвом кількість кримінальних справ проти чиновників в одній з найбільш корумпованих держав ЄС різко зросла. Вона є чи не найбільш популярним чиновником країни.

Правлячі соціал-демократи намагалися рік тому декриміналізувати кілька корупційних правопорушень, що призвело до найбільших вуличних протестів у Румунії протягом останніх десятиліть. Наприкінці 2017 року правляча коаліція затвердила суперечливу реформу судочинства, яку критикували президент Румунії, Європейська комісія та Державний департамент США. Документ повернувся до парламенту після того, як Конституційний суд визнав, що деякі його положення не відповідали основному закону країни.

| У ЧЕХІЇ ПАРТІЇ ПІДПИСАЛИ КОАЛІЦІЙНУ УГОДУ

Голова чеської Соціал-демократичної партії Ян Гамачек і голова парламентської фракції руху ANO Ян Хвойка підписали угоду про співпрацю в рамках правлячої коаліції. Про це пише Radio Praha.

Прем'єр Чехії, лідер ANO Андрей Бабіш без присутності журналістів також підписав угоду з Комуністичною партією щодо надання підтримки сформованому уряду. Коаліція матиме тільки 93 (з 200) народних депутатів і розраховує на підтримку 15 представників комуністів. Уряд Чехії через 8 місяців після виборів сформував рух ANO прем'єр-міністра

Андрія Бабіша та Соціал-демократична партія. Однак цим партіям бракує депутатів для більшості у парламенті і для отримання вотуму довіри необхідна підтримка проросійських комуністів.

Голосування за довіру новому уряду, призначеному 27 червня, відбудеться 11 липня. Перший уряд Бабіша не отримав вотум довіри парламенту у січні і з того часу він виконував обов'язки глави кабінету.

| ЄС І НАТО ПІДПИСАЛИ ДЕКЛАРАЦІЮ ПРО СПІВПРАЦЮ

Європейський союз та НАТО у вівторок підписали спільну декларацію про співробітництво. Церемонія підписання відбулася у Брюсселі напередодні засідання глав держав та урядів НАТО, яке відбудеться 11 і 12 липня у бельгійській столиці. Спільну декларацію підписали президент Єврокомісії Жан-Клод Юнкер, президент Європейської ради Дональд Туск та генеральний секретар НАТО Енс Столтенберг. «Ми підписали декларацію, яка виводить співпрацю ЄС і НАТО на новий рівень. Наша мета зрозуміла — ми хочемо захистити європейських громадян усіма доступними засобами, і НАТО в цьому найкращий партнер», — сказав Туск після церемонії.

Документ передбачає посилення співпраці ЄС та НАТО у таких сферах, як військова мобільність, спільна підготовка до кібератак та гібридних атак, боротьба з тероризмом та нелегальною міграцією у Середземному морі. «Ця нова декларація демонструє наше бажання поглиблювати та розширювати нашу співпрацю. Зіткнувшись із складним та непевним безпековим середовищем, ми повинні працювати разом, щоб зберегти нашу націю та громадян», — зазначив Столтенберг.

| ФІНЛЯНДІЯ І ШВЕЦІЯ ПІДПИСАЛИ ПЕРШИЙ ДОГОВІР ПРО ОБОРОННУ СПІВПРАЦЮ

Фінляндія та Швеція підписали Меморандум про взаєморозуміння щодо оборонного співробітництва. Церемонія підписання відбулася у фінському Турку. Про це повідомляє сайт Мініборони Фінляндії. «Підписаний Меморандум про взаєморозуміння є основою оборонного співробітництва між Фінляндією та Швецією. У документі описані цілі оборонного співробітництва та перераховані сфери співпраці», — йдеться у повідомленні.

Зазначається, що меморандум охоплює оборонне співробітництво між Фінляндією та Шве-

цією в умовах миру, кризи та війни. «Меморандум про взаєморозуміння не включає зобов'язань щодо взаємної оборони. В даний час Фінляндія та Швеція розширюють оборонну співпрацю, щоб охопити операційне планування у всіх ситуаціях. Згідно з доповіддю з питань оборони, приклади таких ситуацій включають захист територіальної цілісності або здійснення колективного права на самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН», — зазначили у фінському відомстві.

Фінляндія та Швеція не є членами НАТО, але в останні роки вони посилили як двостороннє співробітництво, так і співпрацю з Альянсом на тлі агресії Росії.

| ПАРЛАМЕНТ ЧЕХІЇ ПІДТРИМАВ НОВИЙ УРЯД

Парламент Чехії затвердив новий уряд на чолі з прем'єр-міністром Андрієм Бабішем. Це сталося через 264 дні після виборів — найдовший термін в сучасній чеській історії. Про це повідомляє Aktualne.

Уряд Бабіша отримав 105 голосів у 200-місному парламенті. За уряд проголосували рух ANO, очолюваний прем'єром, Соціал-демократична партія (CCSD) та проросійські комуністи (KSCM). Проти затвердження уряду проголосував 91 депутат, ще четверо не брали участі у голосуванні. Комуністи беруть участь у роботі уряду вперше після антикомуністичної революції 1989 року. Правляча коаліція та комуністи об'єдналися у відмові від будь-якого обов'язкового розподілу мігрантів у ЄС.

Бабіш також погодився виконати вимогу Комуністичної партії обкласти податком компенсації,

які отримують церкви країни за майно, захоплене колишнім комуністичним режимом. Водночас він відмовився пристати на деякі їхні вимоги, такі як зменшення участі в іноземних військових місіях під прапором НАТО.

Це була вже друга спроба Бабіша сформувати уряд. Перша завершилася невдачею у січні, коли парламент не затвердив його кабінет.

| ЧОРНОГОРІЯ НАДАВАТИМЕ ГРОМАДЯНСТВО В ОБМІН НА ІНВЕСТИЦІЇ

Чорногорія, найновіший член НАТО, хоче зміцнити свою економіку, пропонуючи двом тисячам осіб інвестувати щонайменше 250 тисяч євро в обмін на чорногорський паспорт. Про це повідомляє Bloomberg. Країну із населенням у 620 тисяч людей нещодавно розкритикував президент США Дональд Трамп, назвавши її «аг-

ресивною» та потенційним джерелом геополітичної напруги.

Програма щодо громадянства покликана підвищити економіку колишньої югославської республіки, яка складає \$4,8 млрд, шляхом приваблення інвестицій, повідомив уряд Чорногорії у своїй заяві в четвер. Програма стартує у жовтні. Країна, яка також прагне стати членом ЄС, запропонує приватним особам інвестувати від 250 до 400 тисяч євро в один з проектів уряду та заплатити комісію в розмірі 100 тисяч євро за заявку. Деякі держави ЄС мають аналогічні програми.

| BREXIT: БРИТАНІЯ ПОГОДИЛАСЯ, ЩОБ КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ ВИРІШУВАВ СУД ЄС

Велика Британія в приватному порядку визнала, що судді ЄС будуть юридичним арбітром суперечок щодо платежів до Брюсселя і в питаннях прав понад трьох мільйонів європейських громадян. Про це повідомляє The Times з посиланням на джерела в уряді. У спробі вийти з глухого кута в ключовій частині переговорів, уряд Британії погодився дати Суду ЄС останнє слово в суперечках про роботу Brexit і про будь-які суперечки з приводу 39 мільярдів фунтів стерлінгів, які повинен

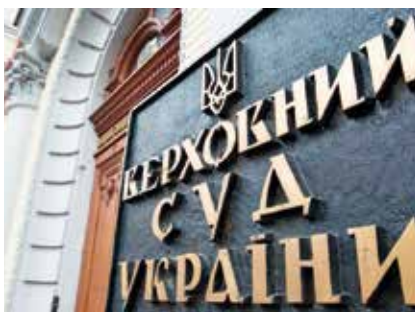
виплатити Лондон по платежах Брюсселя.

Судді ЄС також отримують право винести остаточне рішення з приводу ірландського кордону, якщо торговельна угода між Британією і Європою призведе до прикордонних перевірок. Прихильники «жорсткого» Brexit вже заявили, що подібне рішення стало ще однією поступкою з боку Терези Мей. Депутат-євроскептик Бернард Дженкін сказав, що це неприйнятно, і що в парламенті багато хто не підтримає це рішення. «Це дає Європейському суду статус в угоді про вихід, який не надається Верховному суду Британії. Це робить відносини вкрай нерівними і тому неприйнятним», — сказав він.

Відповідно до проекту угоди про вихід Британії і паралельної майбутньої «угоди про асоціацію» Європейська комісія зможе звернутися до Суду ЄС за рішеннями з європейського права, навіть якщо роль суду буде оскаржуватися британським урядом. Учасники переговорів в ЄС тепер вважають, що питання врегулювання суперечок вирішено. «Якщо немає консенсусу, тоді суперечки йдуть в ЄС. Це важлива подія», — сказав один з дипломатів.

| ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ ОТРИМАВ ЗМОГУ ЗВЕРТАТИСЯ ЗА КОНСУЛЬТАЦІЯМИ ДО ЄСПЛ

Набув чинності протокол Європейської конвенції з прав людини, який дозволяє Верховному Суду України звертатися до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) за консультативними вис-

новками. Про це йдеться у прес-релізі ЄСПЛ. «1 серпня 2018 року. Протокол № 16 до Європейської конвенції з прав людини набув чинності щодо 10 держав-членів, які підписали та ратифікували його: Албанія, Вірменія, Естонія, Фінляндія, Франція, Грузія, Литва, Сан-Марино, Словенія і Україна» — йдеться у повідомленні. Це означає, що з сьогоднішнього дня Верховний суд України може звернутися до Європейського суду в Страсбурзі з проханням надати консультативні висновки щодо принципових питань щодо тлумачення або застосування прав і свобод, визначених у Європейській конвенції з прав людини. При цьому консультативні висновки не матимуть обов'язкового характеру.

Варто зазначити, що завдяки Україні назбиралася достатня кількість ратифікацій, що дозволи-

ло протоколу набути чинності. Андорра, Боснія та Герцеговина, Греція, Італія, Молдова, Нідерланди, Норвегія, Румунія, Словаччина і Туреччина підписали протокол, але не ратифікували його.

| ВАТИКАН ЗМІНИВ ЦЕРКОВНЕ ВЧЕННЯ, ЩОБ ВКАЗАТИ НА НЕПРИПУСТИМІСТЬ СМЕРТНОЇ КАРИ

Католицька церква офіційно змінила своє вчення, щоб оголосити смертну кару неприпустимою за будь-яких обставин. Про це повідомляє Reuters. Протягом століть католицька церква дозволяла смертну кару в окремих випадках, однак ситуація почала змінюватися за Папи Івана Павла II, який помер у 2005 році. У четвер Ватикан повідомив про зміну катехісису католицької церкви, щоб відобразити тотальне неприйняття смертної карі Папою Франциском.

Згідно з новим положенням катехісису, «смертна кара є неприйнятною, оскільки це напад на недоторканність та гідність

людини». Тепер, згідно з вченням, церква наполегливо працюватиме над скасуванням смертної кари в усьому світі. Очікується, що нове положення зустрине жорстку опозицію у Сполучених Штатах, де застосовується смертна кара і де багато вірян її підтримують.

| ВЕРХОВНИЙ СУД ПОЛЬЩІ ПРИЗУПИНИВ ДІЮ СПІРНОГО ЗАКОНУ ПРО ВИХІД СУДДІВ НА ПЕНСІЮ

Верховний суд Польщі у четвер призупинив дію нового закону щодо виходу на пенсію суддів, старших за 65 років, поки Суд ЄС не ухвалить рішення щодо правомірності цієї вимоги закону. Про це повідомляє Euractiv.

Верховний суд звернувся до Суду ЄС з проханням роз'яснити, чи порушує новий закон норми Європейського Союзу. До отримання відповіді суду влада Польщі не має права виконувати новий закон, а судді, яким наказано вийти на пенсію, зможуть працювати далі. «Верховний суд має сумніви і повідомив про них зовнішньому незалежному органу, який був утворений у відповідності до договору ЄС для вирішення таких сумнівів», — заявили у Верховному суді Польщі.

Адміністрація президента Польщі негайно відповіла, що призупинення не має юридичних підстав і жодним чином не впливає на президента чи будь-які інші органи влади. Минулого місяця Єврокомісія почала щодо Польщі провадження у справі порушення законодавства ЄС у зв'язку із законом про Верховний суд. Вона

поставила під сумнів положення, що відправляють на пенсію частину суддів Верховного суду, а також голову суду Малгожату Герсдорф. На думку Єврокомісії, це загрожує політизацією суду.

| ПРЕЗИДЕНТ ПОЛЬЩІ НАКЛАВ ВЕТО НА НОВІ ПРАВИЛА ВИБОРІВ ДО ЄВРОПАРЛАМЕНТУ

Президент Польщі Анджей Дуда наклав вето на поправку до Виборчого кодексу, що стосується виборів до Європейського парламенту. Про це повідомляє Onet.pl.

Дуда вважає, що пропонувані зміни будуть сприяти скороченню явки в ході виборів до Європейського парламенту. Президент Польщі також зазначив, що

він підпише поправку, якщо буде підготовлено постанову про «спрощення правил». Дуда оголосив, що поправка буде направлена в Сейм для повторного розгляду. «Введення нових правил означало б, що велика кількість громадян не матиме представництва в Європарламенті. Зараз, коли виборчий поріг набагато нижчий, у нас дуже низька явка. Немає сенсу вводити правила, які ще більше знизять її», — сказав він.

У кінці липня Сенат Польщі ухвалив поправки до Виборчого кодексу щодо виборів до Європарламенту. Згідно з новими правилами, кожному району має бути призначено певне число — не менше трьох — депутатів, які обираються в Європарламент. Відповідно до чинного законодавства, партії, які на національному рівні в одному загальнонаціональному виборчому окрузі досягли виборчого порогу в 5%, можуть претендувати на місце в Європарламенті. Дуда вважає, що нові правила піднімуть прохідний бар'єр до 11–12%, що дозволило б двом найбільшим партіям країни виграти представництво і виключити всіх інших.

| У ВЕРХОВНІЙ РАДІ ОПРИЛЮДНИЛИ ТЕКСТ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ ЩОДО КУРСУ НА ЄС І НАТО

На сайті Верховної Ради оприлюднили текст президентського законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та НАТО. «Пропонована законодавча ініціатива має на меті внесення необхідних змін до Конституції України для реалізації цілеспрямованого прагматичного курсу України на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору як стратегічних зовнішньополітичних пріоритетів держави», — наголошується у пояснювальній записці до законопроекту.

У законопроекті запропоновано закріпити незворотність курсу України на європейську і євроатлантичну інтеграцію та підтвердження європейської ідентичності українського народу у преамбулі Основного закону.

У статті 85 пропонують визначити, що до повноважень Верховної Ради належить «визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору».

Статтю 102 запропоновано доповнити положенням, що «Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору».

Стаття 116 доповнюється новим пунктом, згідно із яким Кабінет Міністрів «забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору».

Нагадаємо, президент Порошенко зареєстрував у Верховній Раді проект змін до Конституції щодо прагнення інтеграції України в НАТО і Європейський Союз. Для внесення змін до Конституції необхідно щонайменше 300 голосів у парламенті.

| В ЕСТОНІЇ ПРОПОНУЮТЬ ПОЗБАВЛЯТИ ДЕРЖЗРАДНИКІВ ГРОМАДЯНСТВА

Міністр юстиції Естонії Урмас Рейнсалю пропонує доповнити закон про попередження державної зради, розробка якого ведеться, положенням, згідно з яким натуралізованих осіб, які вчинили державну зраду або брали участь у терористичній діяльності, позбавляти б громадянства Естонії. Повідомляє портал ERR.

За словами Рейнсалю, надалі слід припиняти як антидержавний злочин підтримання спрямованих проти Естонської Республіки зв'язків з іноземною державою з метою здійснення антидержавного злочину, так і діяльність, спрямовану проти безпеки Естонської Республіки. На думку Рейнсалю, елементарно, що особи, які склали при отриманні громадянства присягу Естонській Республіці і порушили її, повинні позбавлятися громадянства. Не можна позбавляти громадянства особу, яка отримала його при народженні.

У Естонії за рішенням суду взяли під варту двох громадян, яких підозрюють у державній зраді. Згідно з підозрою, затримані передавали державні секрети і засекречені повідомлення Головному розвідувальному управлінню

Генерального штабу Збройних сил Росії.

Арештовані — це батько і син: майор Сил оборони Естонії, 38-річний Денис Метсавас і 65-річний Пьотр Волін. Слідство вважає, що пара підозрюваних отримувала від ГРУ гроші за свої повідомлення. Антидержавну діяльність затримані вели протягом щонайменше п'яти років, до самого свого арешту. Метсавас і Волін отримали громадянство в порядку натуралізації в 1990-ті роки.

| ВИБОРИ У ШВЕЦІЇ: ПЕРЕМОГУ ЗДОБУЛИ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИ, УЛЬТРАПРАВИ НАРОСТИЛИ ПОЗИЦІЇ

На парламентських виборах у Швеції перемогу здобула керівна Соціал-демократична партія, здобувши, втім, дещо менше голосів, ніж на попередніх виборах 2014 року. Про це повідомляє Sveriges Radio з посиланням на результати підрахунку 99% голосів.

Так, соціал-демократи набрали 28,4%. Разом лівоцентристський блок, який включає Соціал-демократичну, Зелену і Ліву партії, набирає 40,6% голосів. Трохи менше отримав правоцентрист-

ський Альянс, який включає Помірковану партію, центристів, християнських демократів і лібералів — 40,3%. Це означає, що у парламенті ліві матимуть лише на одне місце більше, ніж правоцентристський блок.

Помірна партія, яка здобула майже 20% голосів, лише незначним чином випередила ультраправу антимиграційну партію «Шведські демократи», що отримала підтримку 17,6% виборців. У порівнянні з виборами 2014 року націоналісти здобули на 5 процентних пунктів більше. «Я дуже задоволений, але потрібно зберігати скромність. Я знаю, серед «Шведських демократів» є ті, хто сподівався на кращий результат. Але тепер ми серед великих партій, і ми готові взяти на себе відповідальність, щоб запобігти політичному хаосу» — сказав голова «Шведських демократів» Джиммі Акессон.

Лідер Помірної партії Ульф Крістерссон у свою чергу закликав прем'єр-міністра Стефана Льовена подати у відставку. «Моєю метою є формування нового уряду, який візьме відповідальність на себе» — сказав він.

| СУД У РУМУНІЇ ДОЗВОЛИВ РЕФЕРЕНДУМ ПРО ШЛЮБ ЯК СОЮЗ МІЖ ЧОЛОВІКОМ І ЖІНКОЮ

Конституційний суд Румунії дав «зелене світло» на проведення референдуму щодо змін до Конституції, які повинні визначити шлюб як союз між чоловіком і жінкою. Про це повідомляє Associated Press.

Конституційний суд у понеділок голосами 7 про 2 вирішив, що немає жодних правових перешкод для проведення референдуму 7 жовтня. Сенатори схвалили проведення референдуму минулого тижня після того, як 3 мільйони румунів підписали петицію з вимогою внести в Конституцію поправку про визначення шлюбу, який зараз визначається як «подружній союз».

Деякі законодавці в Румунії стверджують, що Конституція повинна бути змінена з релігійних мотивів. Групи, які виступають за рівність для одностатевих пар, засудили можливий референдум. Аби його результати визнали дійсними, явка повинна становити щонайменше 30%.

Румунія не визнає одностатеві шлюби та не пропонує юридичний захист одностатевим парам.

| ВЕРХОВАНА РАДА НАПРАВИЛА ДО КСУ ПРОЕКТ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ ЩОДО КУРСУ В ЄС І НАТО

Верховна Рада направила до Конституційного суду для отримання висновку президентський проект закону про внесення змін до Конституції України щодо

стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. За відповідний проект постанови проголосував 321 народний депутат із 366, зареєстрованих у сесійній залі, повідомляє УНІАН.

Відповідним законопроектом передбачається у преамбулі Конституції встановити, що Верховна Рада, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, приймає цю Конституцію — Основний Закон України.

У статті 85 передбачено, що до повноважень Верховної Ради належить визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Крім того, у статті 102 встановлюється, що президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства Укра-

їни в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Також у статті 116 визначається, що Кабінет міністрів забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Водночас з тексту Конституції пропонується виключити 14 пункт розділу XV «Перехідні положення». У ньому йдеться про те, що використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань можливе на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами України, ратифікованими Верховною Радою.

| ЄРЕВАН ПРОГОЛОСУВАВ ЗА НОВИЙ ПАРЛАМЕНТ

23 вересня до Вірменії повернулися вибори. Принаймні саме так більшість спостерігачів оцінили вибори Ради старійшин (міської ради) Єревана. Вперше за довгі роки вибори не супроводжувались ані фальсифікаціями,

ані побиттям незгодних. «На цих виборах немає тієї практики, яка була в минулому: людей не привозять на голосування «Газелями» і маршрутками. Але я сподіваюся, що виборці все одно придуть на дільниці. Це унікальні вибори, і вони унікальні тим, що саме вибір людей вплине на результат», — заявив прем'єр-міністр Нікол Пашинян.

Не менш важливими є і політичні наслідки столичних виборів. Блок Нікола Пашиняна «Мій крок» отримав 81% голосів. А це означає, що він автоматично отримує і пост мера Єревана. Ним стане перший номер списку, комедійний актор Гайк Марутян, який також брав активну участь у недавніх протестах.

Однією з причин низької явки виборців (а також і колосального результату партії-переможниці) стала відмова опозиції від участі у виборах. Зокрема, так вчинила Республіканська партія Вірменії екс-президента Сержа Саргсяна. Свою відмову там пояснили незгодою з «розділенням країни на чорних і білих».

До міської ради пройшли ще дві партії, обидві — нинішні політичні союзники прем'єра. 7% взяла «Забезпечена Вірменія» олігарха Гагіка Царукяна. Ще 5% жителів Єревана віддали голоси блоку «Луйс». Серед партій, що увійшли до нього — ліберальна «Елк», вихідцем з якої і є Пашинян

(а роком раніше саме нинішнього прем'єра «Елк» висував на посаду мера Єревана).

Тривалий час провівши в опозиції, зараз «Елк» отримала найбільшу кількість портфельів у новому уряді. Водночас керівник «Забезпеченої Вірменії» задіяв для реклами своєї політичної сили всі наявні медіа-ресурси. Та цього разу ні адміністративний, ні медіа-фактори не спрацювали.

Особливо сильним ударом цей результат став для Гагіка Царукяна. 7% голосів в Єревані показали, що і на загальнонаціональних виборах йому буде вкрай складно розраховувати на результат, який принесе йому «золоту акцію» при формуванні нового уряду.

| ПАРЛАМЕНТ ШВЕЦІЇ ОГОЛОСИВ НЕДОВІРУ ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРУ

Парламент Швеції оголосив вотум недовіри і відправив у відставку прем'єр-міністра і лідера Соціал-демократичної партії Стефана Льовена. Левен став першим шведським прем'єром, відправленим у відставку таким голосуванням, повідомляє The Local. Загалом 204 з 349 депутатів Швеції проголосували за вотум недовіри. Тепер спікер парламенту попросить іншого лідера партії спробувати сформувати уряд.

Проте Льовен має намір очолювати тимчасовий уряд протягом тижнів або місяців, які, як очікується, будуть потрібні для призначення нового глави уряду. Лівоцентристський блок, очолюваний партією Льовена, в який також входять партія «Зелених» і Ліва партія, отримав 144 місця на парламентських виборах у вересні і не здобув абсолютної більшості у парламенті.

142 місця отримав правоцентристський блок «Альянс», який хоче сформувати уряд і отримати свого прем'єра. «Альянс» також вимагав відставки Льовена. Антиімміграційні «Шведські демократи», з якими обидва блоки виключили співробітництво, мають 63 місця. Переговори щодо формування уряду в останні тижні зайшли в глухий кут.

| У МАКЕДОНІЇ ПРОВАЛИВСЯ РЕФЕРЕНДУМ ЩОДО ЗМІНИ НАЗВИ КРАЇНИ

Референдум у Македонії щодо зміни назви країни, необхідної для її євроатлантичної інтеграції, провалився через низьку явку. Про це повідомляє Balkan Insight. За даними Виборчої комісії Македонії (ДІК), станом на 18:30, за півгодини до закриття дільниць, явка виборців становила 34,09%.

Керівник ДІК Олівер Дерковські повідомив, що ця цифра базується на 84,83% оброблених даних з усіх виборчих дільниць. Для набуття чинності результатів всенародного голосування, явка на референдумі мала становити не менше 50%. Референдум має статус консультативного і не тягне прямих юридичних наслідків.

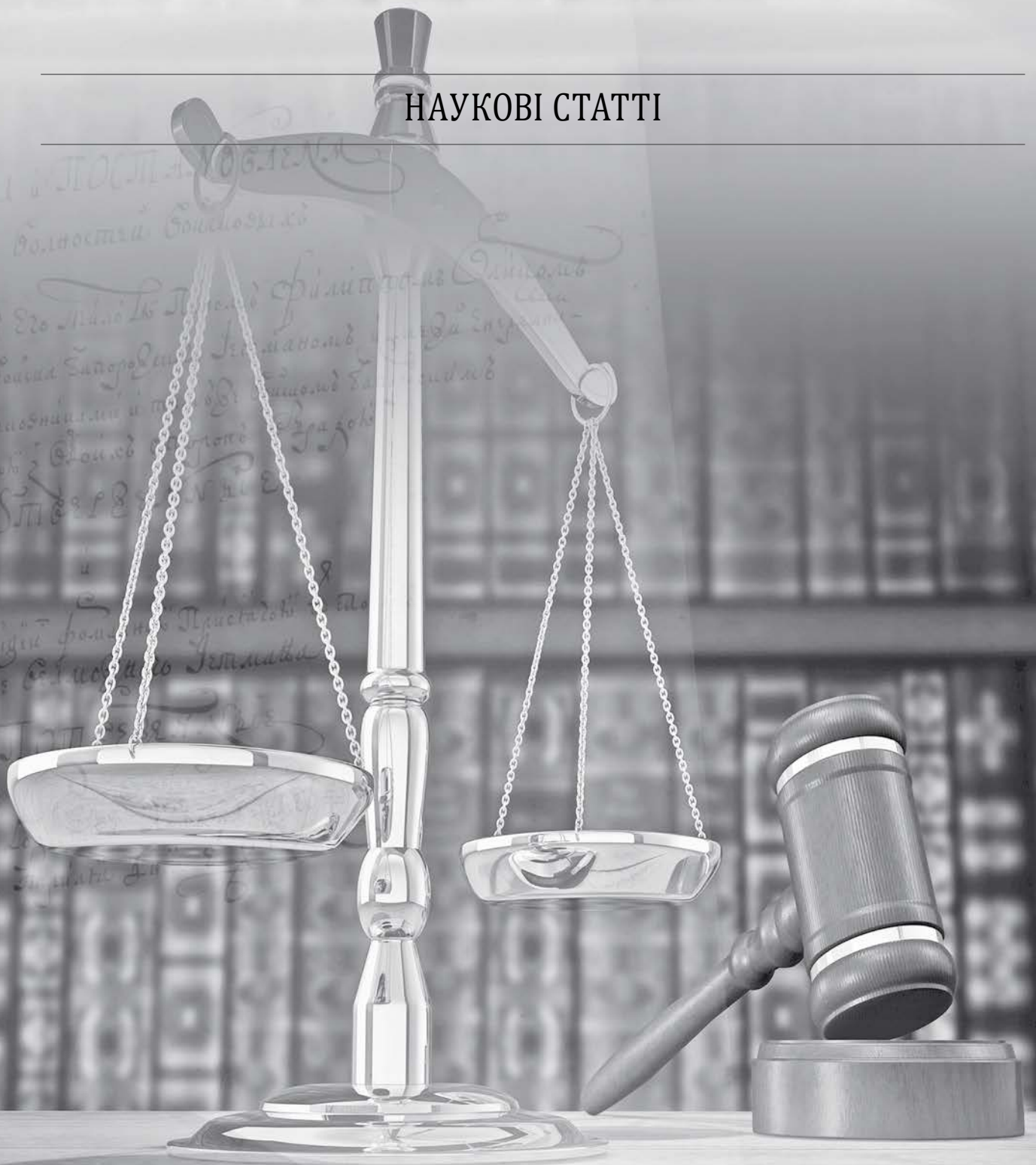
Прем'єр-міністр Македонії Зоран Заєв, виступаючи після закриття дільниць, назвав референдум демократичним та вільним. «Сьогодні ми мали успіх у європейській Македонії. Незалежно від бойкоту, організованого керівництвом партії VMRO DPMNE, за деякими винятками я очікую, що більшість проголосували «за», — сказав Заєв.

Він додав, що якщо це дійсно так, то опозиція має поважати волю більшості, яка проголосувала, і підтримати конституційні зміни, необхідні парламенту для прийняття нової назви — Республіка Північна Македонія. «Якщо ні, альтернативи немає. Нам потрібно буде використати інший демократичний інструмент, а це означає негайне проведення дострокових загальних виборів. Македонія стане членом ЄС та НАТО».

Нагадаємо, на голосування було винесено наступне запитання: «Чи виступаєте ви за членство в Євросоюзі і НАТО, приймаючи угоду між Республікою Македонією та Грецькою Республікою?» У рамках підписаної угоди з Грецією Македонія погодилася змінити свою назву на Республіку Північна Македонія, в той час як Греція погодилася зняти давнє вето щодо інтеграції Македонії в НАТО і ЄС. Греків не влаштовує назва Республіка Македонія, оскільки вона відповідає назві грецької області Македонія.

НАУКОВІ СТАТТІ

Олександр КОНСТАНТИЙ

/ доктор юридичних наук, заслужений юрист України, науковий консультант судді Конституційного Суду України

ЩОДО МІСЦЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

(ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ВНЕСЕННЯ ЗМІН
ДО ОСНОВНОГО ЗАКОНУ В ЧАСТИНІ
ПРАВОСУДДЯ)

ABSTRACT

The article deals with the problem of understanding the place of the Constitutional Court of Ukraine in the system of public authorities constructed in accordance with the principle of separation of powers based on the results of amendments to the Constitution of Ukraine in the part of justice. Analyzes the features of the legal regulation of the existing functions of the Constitutional Court of Ukraine, the status of its judges, the fundamentals of the constitutional legal proceedings.

It was concluded that the changes introduced in the Basic Law of Ukraine in 2016 strengthened the guarantees of the activities of the Constitutional Court of Ukraine as an independent autonomous body within the judiciary specializing in resolving especially socially significant constitutional disputes, the constitutional justice body, the guarantor of the protection of the Constitution, constitutional rights and freedoms man and citizen.

Key words: *separation of state power, supremacy of the Constitution, judicial power, justice, constitutional control, constitutional proceedings, constitutional complaint.*

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається проблема розуміння місця Конституційного Суду України в побудованій згідно з принципом поділу влади системі органів державної влади за результатами внесення змін до Конституції України в частині правосуддя. Аналізуються особливості правового регулювання чинних функцій Конституційного Суду України, статусу його суддів, засад конституційного судочинства. За результатами проведеного дослідження зроблено висновок, що змінами, внесеними до Основного Закону України в 2016 році, посилено гарантії діяльності Конституційного Суду України як незалежного автономного у межах судової влади, спеціалізованого на вирішенні особливо суспільно значимих конституційних спорів, органу конституційного правосуддя, гаранта охорони Конституції, конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Ключові слова: *поділ державної влади, верховенство Конституції, судова влада, правосуддя, конституційний контроль, конституційне провадження, конституційна скарга.*

Україна згідно з Конституцією визначається республікою, в якій має панувати народовладдя. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (частина перша і друга статті 5). В якості вихідної гарантії демократії у статті 6 Основного Закону України закріплено властивий правовій державі принцип поділу державної влади [1], який передбачає «внутрішнє» структурування єдиної державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, органи яких можуть діяти тільки у встановлених Конституцією України межах повноважень і відповідно до законів України.

Поділ державної влади на структурно автономні підсистеми (гілки) має насправді існувати, застосовуватися щоденно. Для гарантування його дотримання має функціонувати ефективна, дієва система забезпечення балансу публічно-владних повноважень органів, які виконують різні типи функцій влади, не допускати узурпації усєї повноти влади будь-яким з них чи його посадовою особою. В європейській континентальній практиці для забезпечення демократичного конституційного ладу й захисту фундаментальних прав кожної особи відповідними повноваженнями наділяються спеціальні органи конституційного правосуддя (конституційні суди, трибунали, ради) [2].

Остаточно упровадження принципу поділу влади після тривалого періоду невизнання за часів УРСР завершилося його закріпленням в якості засади побудови механізму держави у 1996 році у тексті Основного Закону України. З метою інституційного забезпечення дотримання приписів статті 6 та інших статей Конституції України у ній було передбачено Розділ XII, присвячений статусу, порядку формування й повноваженням Конституційного Суду України. Разом з тим, до внесення змін до відповідних статей Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» (далі — Закон № 1401) положення щодо діяльності Конституційного Суду України, статусу його суддів містилися й в розділі VIII «Правосуддя» Основного Закону. Зокрема, у частині третій статті 124 Конституції України визначалося здійснення судочинства Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Поряд із вищезазначеним, до набрання чинності Законом № 1401 (30 вересня 2016 року) у статті 147 Основного Закону України прямо ви-

значався статус Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні. Застосування у вказаній статті терміну «юрисдикції» (*від лат. jurisdictio — судочинство, вирішувати правові спори*) [3] разом з прикметником «конституційної» прямо вказувало саме на його судові (у конституційно-правовій царині) повноваження, тобто як особливого спеціалізованого органу судової влади. До того ж стаття 149 (у первісній редакції) Конституції України поширювала на суддів Конституційного Суду України й гарантії незалежності та недоторканності, підстави для звільнення з посади, передбачені статтею 126, а також вимоги щодо несумісності, визначені в частині другій статті 127 цієї Конституції для суддів судів загальної юрисдикції.

Варто зауважити, що навіть попри наведене вище визначення статусу Конституційного Суду України в Конституції України (до внесення змін відповідно до Закону № 1401) не усіма вченими-юристами єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні визнавався як орган судової влади. Так, П. Ф. Карпечкін у 2007 писав, що Конституційний Суд України не належить до судової влади [4]. Сучасний дослідник Д. Я. Гарраджієв вважає оптимальним підходом до визначення місця органу конституційного контролю, сформованого згідно з європейською моделлю, за яким цей орган перебуває поза межами системи будь-якої гілки державної влади. Автор підтримує вчених, які виходять з подвійної юридичної природи конституційних судів у механізмі державної влади, згідно з якою вони займають особливе (поза межами класичної тріади) місце у зазначеному механізмі з визнанням за ними такою, що превалює, здійснення судової діяльності [5].

Т. А. Ніколаєва зазначала, що орган централізованого конституційного контролю може бути частиною судової влади тільки у таких випадках:

- 1) конституція країни покладає здійснення даної особливої функції на вищий суд системи загальних судів (наприклад, на Кіпрі — на Верховний Суд);
- 2) конституція згадує вказаний орган серед судів, які входять до судової системи (наприклад, Азербайджан, Білорусь, Польща, Словенія, Чехія тощо) [6, С. 18].

Якщо виходити з логіки вищенаведеної позиції буквально, то можна припустити, що виключення Законом № 1401 згадки про Конституційний

Суд України у тексті розділу XIII «Правосуддя» Конституції України обумовлює неприпустимість віднесення національного органу конституційної юстиції до системи судової влади. Однак таке припущення є формалістичним і доволі дискусійним. Воно, на наш погляд, не є цілком вірним.

Не сприяло одностайності поглядів розуміння місця Конституційного Суду України у системі механізму держави і викладення статті 147 Конституції (відповідно до Закону № 1401) у новій редакції. У частині першій цієї статті Конституційний Суд України вже не визначається як єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні, а вказуються тільки основні його повноваження, а саме такі як: вирішення питань про відповідність Конституції законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів (повноваження конституційного нормоконтролю), здійснення офіційного тлумачення Конституції України (повноваження щодо офіційного тлумачення Основного Закону). Також закріплено, що Конституційний Суд України здійснює інші повноваження відповідно до цієї Конституції.

Отже, тепер єдиним, що не вкладається в логіку міркувань прихильників позиції щодо невизнання Конституційного Суду України органом, належним до судової влади, є залишення в його назві слова «суд». Не сприяло утвердженню у попередні роки Конституційного Суду України як незалежного органу конституційного правосуддя і його використання владою в сумнівній з позицій конституціоналізму спосіб в якості інструменту вирішення певних політичних завдань. Так, В. Л. Мусяка у травні 2017 року небезпідставно констатував, що єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні поступово набував неофіційного статусу політичного органу, в основі діяльності якого знаходилася політична доцільність [7]. виправити ситуацію мали на меті зміни до Конституції, внесені згідно із Законом № 1401. Але, як зазначено вище, нечіткість цих змін при викладенні статей 124 і 147 Основного Закону України в новій редакції призвела до ще більшої неоднозначності в розумінні місця Конституційного Суду України в системі механізму державної влади [8].

Ураховуючи вищенаведене, для з'ясування статусу Конституційного Суду України у чинній конституційно визначеній системі органів державної влади існує потреба у зверненні до аналізу виконуваних ним за Законом № 1401 функцій, які сут-

тєво осучаснилися та вказують на його природу як спеціалізованого на вирішенні конституційно-правових спорів, автономного у системі судової влади України органу конституційної юстиції.

Передусім не можна не відмітити, що відповідно до змін, внесених до Конституції України Законом № 1401, функціонально поєднує Конституційний Суд України із системою судів загальної юрисдикції передбачений цими змінами інститут конституційної скарги. Так, за положеннями статті 1511 Основного Закону України до повноважень Конституційного Суду України належить вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Допускається подання конституційної скарги в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.

Новий для України, але відомий для практики конституційної юстиції багатьох європейських країн (Австрія, Албанія, Андорра, Бельгія, Іспанія, Грузія, Німеччина, Латвія, Польща, Словаччина, Словенія, Хорватія, Чехія, Угорщина, Швейцарія тощо) [9, С. 56], інститут конституційної скарги у теперішній час є «рубіжним» засобом захисту основних прав і свобод особи на національному рівні правової системи, застосування якого є можливим тільки після прийняття остаточного за допустимих згідно з процесуальними кодексами засобів оскарження рішення у справі особи судами загальної юрисдикції. Його уведення в Україні мало на меті підвищити гарантії судового захисту фундаментальних прав і свобод людини і громадянина на вітчизняному рівні, зменшити кількість звернень приватних осіб до Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) [10, С. 89,90]. Як зазначено у пункті 70 дослідження Венеціанської комісії № 538/2009 «Про прямиї доступ до конституційного правосуддя», в країнах, у яких існує спеціалізований Конституційний суд, індивідуальна скарга до нього є логічним вибором в якості такого засобу правового захисту. Оскільки така скарга теж, як правило, є субсидіарною на національному рівні і застосовується тільки після вичерпання засобів правового захисту в звичайних судах, відповідно на останній можливій стадії на національному рівні, до виникнення можливості звернення до ЄСПЛ [11].

Конституційною скаргою за статтею 55 Закону

України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (далі — Закон № 2136) є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. На зв'язаність цієї нової функції Конституційного Суду України щодо розгляду конституційних скарг із процесуальною діяльністю судів загальної юрисдикції вказують, зокрема, такі нормативно передбачені вимоги до змісту цього письмового клопотання до органу конституційної юрисдикції, як необхідність наведення у ньому: короткого викладу остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України; опису перебігу розгляду відповідної справи в судах; а також обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункти 3, 4, 6, частини другої статті 55 Закону № 2136). Крім того, вимагається долучення до конституційної скарги копії остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, засвідченого судом, який його ухвалив (хоча вказана вимога абзацу другої частини другої статті 55 Закону у сучасних умовах функціонування Єдиного державного реєстру судових рішень розглядається доволі формалістичною, рудиментарною).

Здійснення конституційного провадження за конституційною скаргою передбачає надання Конституційним Судом України оцінки відповідності способу застосування законів (їх окремих положень) судами загальної юрисдикції Основному Закону України, тобто конституційності правозастосування цими судами. Так, у частині третій статті 89 Закону № 2136 визначено, що якщо Суд, розглядаючи справу за конституційною скаргою, визнав закон України (його положення) таким, що відповідає Конституції України, але одночасно виявив, що суд загальної юрисдикції застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Конституції України, то Конституційний Суд вказує на це у резолютивній частині рішення. Варто зауважити, що надання правової оцінки способу застосування законів в

ухваленому судовому рішенні за існуючими стандартами гарантування незалежного правосуддя може мати місце тільки компетентним судом вищого рівня (пункт 4 Основних принципів незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40/32 та 40/416 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року; частина сьома статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII). А тому очевидно, що чинне повноваження Конституційного Суду України щодо розгляду конституційних скарг не може не обумовлювати його статусу як органу конституційної судової юрисдикції (суду).

Наслідком з'ясування Конституційним Судом України обставин застосування судом загальної юрисдикції закону України (його положень) у спосіб, що не відповідає Конституції України (при визнанні їх конституційності), як і неконституційності застосованого при вирішенні справи закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, є передбачена положеннями процесуальних кодексів (пункт 1 частини п'ятої статті 361 КАС України, пункт 1 частини третьої статті 423 ЦПК України, пункт 1 частини третьої статті 320 ГПК України, пункт 1 частини третьої статті 459 КПК України) можливість перегляду за заявою заінтересованого у цьому учасника справи остаточного судового рішення у зв'язку з виключними обставинами.

З наведеного слідує, що рішення Великої палати чи Сенату Конституційного Суду України, які приймаються за результатами розгляду справ за конституційними скаргами на реалізацію повноважень, передбачених статтею 84, частиною третьою статті 89 Закону № 2136, забезпечують утвердження верховенства Конституції (частина друга статті 8 Основного Закону України) як засадничого принципу правової держави у законотворчій діяльності парламенту та водночас у правозастосовній практиці судів загальної юрисдикції. При цьому також створюються можливості для наступного відновлення порушених конституційних прав і свобод особи, у разі їх порушення чи обмеження, у спосіб ініціювання перегляду остаточного рішення суду загальної юрисдикції у зв'язку з виключними обставинами.

Аргументом щодо невизнання Конституційного Суду України органом, належним до судової влади, у наш час не може бути здійснення ним конституційного контролю, а не правосуддя [7]. Оскільки функції судів не вичерпуються лише правосуддям (захистом порушених суб'єктивних прав).

До них належить й реалізація судового контролю, який передбачає встановлення судом відповідності рішень, дій, бездіяльності суб'єктів права певним принципам, стандартам, правилам поведінки (їх конституційності, законності) [12].

До того ж, доволі спірним є те, що під час здійснення конституційного контролю (перевірки за конституційними поданнями норм правових актів парламенту, глави держави, уряду, Верховної Ради Автономної Республіки Крим; а за конституційними скаргами — норм законів України), Конституційний Суд у відповідному провадженні не вирішує правових спорів (у цьому випадку конституційних), не захищає прав людини і громадянина, що властиво правосуддю. З цього приводу варто навести слушну думку, висловлену О. А. Селівановим у монографії «Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України», що серед чинників, які вплинули на характер і тенденції утвердження функції конституційного контролю у «конструкції» судової влади, була необхідність мати такий орган, який би оцінював акти законодавчої і виконавчої влади у сфері застосування особливих конституційно-юрисдикційних повноважень щодо вирішення спорів «про право», виключаючи будь-яку можливість невідповідності прийнятих актів суб'єктами владних повноважень чинній Конституції. Конституційний судовий контроль органічно проявляє свої властивості через судові процедури та процесуальні акти саме у формі та за змістом конституційного правосуддя [13].

У контексті порушеної проблеми доречним розглядається наведення позиції судді Конституційного Суду України у відставці В. П. Тихого, згідно з якою Конституційний Суд України є не наглядовим і не контролюючим, а юрисдикційним судовим органом (підгілкою), невід'ємною частиною єдиної судової влади, спеціалізованим, не включеним до системи судів загальної юрисдикції судом для розгляду конституційно-правових спорів. Він має правосудну природу і правосудний статус, і за характером, принципами та змістом своєї діяльності здійснює судову владу — правосуддя — конституційне правосуддя [вирішує питання (розв'язує) конституційно-правові спори], у певній визначеній законом формі — у формі (шляхом) конституційного судочинства [14]. Наведені міркування відносно розуміння місця Конституційного Суду України в механізмі державної влади не втра-

тили своєї актуальності і після набрання чинності Законом № 1401.

На погляд професора А. О. Селіванова, статус Конституційного Суду неприпустимо розглядати лише в площині контрольного органу, що звужує визначення його правової природи як інституту влади. Вчений доречно відмічає, що компетенція вирізняє Конституційний Суд як особливий орган охорони Конституції, який шляхом здійснення судочинства визначає конституційність, підтверджує або не дозволяє існування нормативно-правових актів, які приймаються суб'єктами влади і ввійшли в зону конституційно-правового спору. При цьому не існує підстав відносити конституційне правосуддя до наглядової діяльності, оскільки вона не можна надавати системності, плановості та ініціативного характеру, коли йдеться про конституційний правопорядок і усунення порушень Конституції у нормотворчості [15].

Розуміння Конституційного Суду України як спеціалізованого на вирішенні конституційно-правових спорів органу судової влади обумовлюють також визначені у чинній редакції статті 149 Основного Закону України положення щодо гарантій незалежності і недоторканності його суддів, які є практично ідентичними тим, що установлені у частинах першій-четвертій, восьмій статті 126 Конституції України для суддів судів загальної юрисдикції (не беручи до уваги певних відмінностей, обумовлених особливостями повноважень, засадами організації та діяльності Конституційного Суду України).

Але чи не найсуттєвішим у визнанні Конституційного Суду України органом судової (у механізмі державної) влади є те, що основні принципи його діяльності збігаються або можуть бути порівняні із засадами судочинства, здійснюваного судами загальної юрисдикції [16, С. 737]. Так, у чинній редакції частини другої статті 147 Конституції України визначено, що діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків. Практично такі ж засади судочинства (за винятком окремих, властивих суто кримінальному процесу) установлюються у статті 129 Основного Закону України для судів загальної юрисдикції (а саме такі як: незалежності суддів, керівництва ними при здійсненні правосуддя верховенством права, рівність учасників судового

процесу перед законом і судом, гласності судового процесу, обов'язковості судових рішень, одноособового або колегіального провадження судочинства тощо).

Як і процес розгляду справ у судах загальної юрисдикції [17, С. 92], конституційне провадження за положеннями Закону № 2136 складається з достатньо подібних процесуальних стадій, зокрема: звернення до Конституційного Суду України і прийняття звернень Судом (глави 7,8); відкриття конституційного провадження (глава 9); розгляд справи у Конституційному Суді України (глава 10); прийняття акту Конституційного Суду України (рішення, висновку, ухвали) (глава 13); виконання рішень та висновків Конституційного Суду України (глава 14).

Крім того, в основу конституційного провадження наразі також фактично покладені процесуальні принципи диспозитивності та змагальності. Так, відповідно до принципу диспозитивності Конституційний Суд України не ініціює сам розгляду питань, належних до його компетенції, а вирішує справи розглядаючи оформлені відповідно до установлених вимог конституційні подання, звернення, скарги уповноважених суб'єктів (статті 50–56 Закону № 2136). Водночас стаття 63 цього Закону визначає право суб'єкта звернення до Конституційного Суду України на відкликання за своєю письмовою заявою конституційного подання, звернення, скарги в будь-який час після відкриття провадження, але до переходу Суду в закриту частину пленарного засідання для ухвалення рішення чи надання висновку, що є підставою для закриття конституційного провадження (частини перша, друга цієї статті).

Ідея побудови конституційного судового процесу на основі змагальності отримала реалізації, зокрема, в частині першій статті 70 Закону № 2136, де закріплено, що учасниками конституційного провадження є суб'єкт права на конституційне подання, конституційне звернення, конституційну скаргу (уповноважена особа, що діє від його імені), а також орган або посадова особа, які ухвалили акт, що є предметом розгляду в Суді. Також з метою забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи передбачається залучення Конституційним Судом України до участі в її розгляді органів та посадових осіб, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів та інших осіб (їх названо залученими учасниками конституційного провадження).

За аналогією з процесуальними кодексами, якими визначається порядок судочинства в судах загальної юрисдикції (частина третя статті 44 КАС України, частина перша статті 43 ЦПК України, частина перша статті 42 ГПК України), частина перша статті 71 Закону № 2136 наділяє учасників конституційного провадження правами: 1) знайомитися із матеріалами справи; 2) давати усні та письмові пояснення; 3) викладати свої думки з питань, що розглядаються; 4) ставити з дозволу головуючого запитання іншим учасникам конституційного провадження; 5) заявляти клопотання; 6) подавати заяви про відвід судді; 7) користуватися іншими правами, передбаченими цим Законом та Регламентом. Клопотання учасника конституційного провадження, подані під час засідання, пленарного засідання, Сенат чи Велика палата Конституційного Суду України розглядає в залі засідань або в окремій кімнаті для обговорення (частина друга статті 71).

Порядок дослідження матеріалів справи, яка розглядається у формі усного провадження на відкритій частині пленарного засідання, визначений в § 57 Регламенту Конституційного Суду України [18], передбачає практично таку ж послідовність процесуальних дій та їх зміст як і при розгляді по суті справи судом загальної юрисдикції (§§ 2,3 глави 6 розділу II КАС України, §§ 2,3 глави 6 розділу III ЦПК України, §§ 2,3 глави 6 розділу III ГПК України).

Для забезпечення повноти розгляду Конституційним Судом України справи допускається призначення у ній експертизи, отримання консультацій чи письмових роз'яснень (висновків) спеціалістів, залучення перекладачів і свідків (§§ 62–67 Регламенту Конституційного Суду України).

Новелою конституційного провадження є передбачена статтею 87 Закону № 2136 можливість видання Судом у провадженнях з розгляду конституційних скарг забезпечувального наказу про вжиття заходів щодо забезпечення конституційної скарги. Для цілей уможливлення виконання судового рішення в адміністративному, господарському, цивільному судових процесах застосовується аналогічний інститут забезпечення позову.

Висновки. На підставі наведеного можна підсумувати, що після внесення змін до Конституції України Законом № 1401 Конституційний Суд України, незважаючи на те, що не згадується в розділі VIII «Правосуддя», не втратив статусу органу

судової влади, а навпаки посилюється в гарантіях своєї незалежної діяльності в якості автономного від судів загальної юрисдикції органу правосуддя, спеціалізованого на вирішенні найбільш суспільно значимих конституційних спорів, які виникають при застосуванні норм Основного Закону України вищими суб'єктами державної влади.

При здійсненні розгляду у порядку конституційного судочинства справ, віднесених до його виняткової судової юрисдикції, Конституційний Суд України покликаний забезпечувати дотримання принципу поділу державної влади, функціонування парламенту, глави держави, уряду у конституційно-визначених межах повноважень, а також верховенства Основного Закону України, конституцій-

них прав і свобод людини і громадянина як у нормотворчій діяльності вищих суб'єктів законодавчої і виконавчої влади, так і у практиці правозастосування судів загальної юрисдикції (при прийнятті рішень за результатами розгляду конституційних скарг).

Нагальне значення у наш час має відновлення авторитету органу конституційної юстиції в Українському суспільстві, активізація прийняття Конституційним Судом України таких, які розвивають відповідно до загальноєвропейських тенденцій національну правову доктрину, забезпечують ефективний захист фундаментальних прав і свобод людини і громадянина згідно з принципом верховенства права, рішень та висновків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Толстенко В. Принцип поділу у генезі форми сучасної держави / В. Толстенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/urykr_2014_5_5.pdf
2. О прямом доступе к конституционному правосудию: Исследование Венецианской комиссии № 538/2009, CDL-AD(2010)039 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad\(2010\)039rev-rus](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad(2010)039rev-rus)
3. Большой юридический словарь [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://slovar.cc/pravo/slovar/2469910.html>
4. Карпечкін П. Ф. Співвідношення функцій судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України в контексті судової реформи / П. Ф. Карпечкін [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/72B8E4BBF0E079F6C2257AF4003AB4C5](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/72B8E4BBF0E079F6C2257AF4003AB4C5)
5. Гараджиев Д. Я. Место Конституционного Суда в системе органов государственной власти Азербайджанской Республики / Д. Я. Гараджиев // Юридичний науковий електронний журнал. — 2016. — № 6. — С. 43
6. Николаева Т. А. Обращение граждан в органы конституционной юрисдикции Российской Федерации и зарубежных стран: конституционно-правовой анализ. Дис. к. ю. н.: 12.00.02 // Т. А. Николаева. — М., 2008. — 196 с.
7. Мусіяка В. Чи є Конституційний суд судом? / В. Мусіяка [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://dt.ua/internal/chi-ye-konstituciyuniy-sud-sudom-243696_.html
8. Правомірні очікування від судової реформи [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.judges.org.ua/dig14470.htm>
9. Колодій А. До питання запровадження конституційної скарги в Україні / А. Колодій // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань запровадження конституційної скарги в Україні: збірка тез, м. Київ, 18 груд. 2015 р. Конституц. Суд України; за заг. ред. Ю. В. Бауліна. — К. : ВАІТЕ, 2016. — 186 с.
10. Христова Г. Конституційна скарга як національний «фільтр» справ на шляху до Європейського суду з прав людини / Г. Христова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань запровадження конституційної скарги в Україні: збірка тез, м. Київ, 18 груд. 2015 р. Конституц. Суд України; за заг. ред. Ю. В. Бауліна. — К. : ВАІТЕ, 2016. — 186 с.
11. О прямом доступе к конституционному правосудию: Исследование Венецианской комиссии № 538/2009, CDL-AD(2010)039. — С. 24 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad\(2010\)039rev-rus](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad(2010)039rev-rus)
12. Олендер І. Я. Функції суду в державному механізмі / І. Я. Олендер // Право і суспільство. — 2014. — № 1–2. — С. 154
13. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України: монографія / О. А. Селіванов. — Київ : Парламентське видавництво, 2017. — С. 18, 22

14. Тихий В. П. *Правова природа Конституційного Суду України та проблеми його повноважень* / В. П. Тихий // *Правова держава: Щорічник наукових праць*. — 2010. — Вип. 21. — С. 152.
15. Селіванов А. О. *Конституційні проблеми в сучасній теорії права. Доктрина стабільності та охорони Конституції України в контексті модернізації та ефективного конституційного правосуддя* / А. О. Селіванов. — К. : Логос, 2012. — С. 76, 77
16. *Конституція України : наук.-практ. комен.* / [В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін.; редкол. : Тацій В. Я. (голова) та ін.]; *Акад. прав. наук. України*. — Х. : Право ; К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2003. — 805 с.
17. *Основи адміністративного судочинства в Україні (навчальний посібник для юридичних факультетів та юридичних клінік)* / За заг. редакцією Александрової Н. В., Куйбіди Р. О. — К. : Конус Ю, 2006. — 256 с.
18. *Регламент Конституційного Суду України, ухвалений Постановою Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18/print1529925106755654>

REFERENCES

1. Tolstenko V. *Pryncyp podilu u genezi formy suchasnoyi derzhavy* / V. Tolstenko URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBNIMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/urykr_2014_5_5.pdf
2. *O pryamom dostupe k konstitucionnomu pravosudiyu: Issledovanie Venecianskoj komissii №538/2009, CDL-AD(2010)039.* URL : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad\(2010\)039rev-rus](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad(2010)039rev-rus)
3. *Bolshoj juridicheskij slovar.* URL: <https://slovar.cc/pravo/slovar/2469910.html>
4. *Karpechkin P. F. Spivvidnoshennya funkciy sudiv zagalnoyi yurysdykciyi ta Konstytucijnogo Sudu Ukrayiny v konteksti sudovoyi reform* / P. F. Karpechkin URL : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/72B8E4BBF0E079F6C2257AF4003AB4C5](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/72B8E4BBF0E079F6C2257AF4003AB4C5)
5. *Garadzhiev D. YA. Mesto Konstitucionnogo Suda v sisteme organov gosudarstvennoj vlasti Azerbajdzhanskoj Respubliki* / D. YA. Garadzhiev // *Yurydychnyj naukovyj elektronnyj zhurnal*. — 2016. — № 6. — S. 43.
6. *Nikolaeva T. A. Obrashchenie grazhdan v organy konstitucionnoj yurisdikcii Rossijskoj Federacii i zarubezhnyh stran: konstitucionno-pravovoj analiz. Dis. k. yu. n.:12.00.02* // T. A. Nikolaeva — М., 2008. — 196 s.
7. *Musiyaka V. Chy ye Konstytucijnyj sud sudom?* / V. Musiyaka URL : https://dt.ua/internal/chi-ye-konstituciyniy-sud-sudom-243696_.html
8. *Pravomirni ochikuvannya vid sudovoyi reform.* URL : <http://www.judges.org.ua/dig14470.htm>
9. *Kolodij A. Do pytannya zaprovadzhennya konstytucijnoyi skargy v Ukrayini* / A. Kolodij // *Materialy Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferenciyi z pytan zaprovadzhennya konstytucijnoyi skargy v Ukrayini: zbirka tez, m. Kyiv, 18 grud. 2015 r. Konstytucz. Sud Ukrayiny; za zag. red. Yu. V. Baulina.* — К.: ВАІТЕ, 2016. — 186 s.
10. *Xrystova G. Konstytucijna skarga yak nacionalnyj «filtr» sprav na shlyaxu do Yevropejskogo sudu z prav lyudyny* / G. Xrystova // *Materialy Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferenciyi z pytan zaprovadzhennya konstytucijnoyi skargy v Ukrayini: zbirka tez, m. Kyiv, 18 grud. 2015 r. Konstytucz. Sud Ukrayiny; za zag. red. Yu. V. Baulina.* — К.: ВАІТЕ, 2016. — 186 s.
11. *O pryamom dostupe k konstitucionnomu pravosudiyu: Issledovanie Venecianskoj komissii № 538/2009, CDL-AD(2010)039.* — S.24 URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad\(2010\)039rev-rus](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad(2010)039rev-rus)
12. *Olender I. Ya. Funkciyi sudu v derzhavnomu mexanizmi* / I. Ya. Olender // *Pravo i suspilstvo*. — 2014. — № 1–2. — S. 154.
13. *Selivanov O. A. Konstytucijnyj sudovyj kontrol za aktamy organiv derzhavnoyi vlady Ukrayiny: monografiya* / O. A. Selivanov. — Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo, 2017. — S. 18, 22.
14. *Tyxij V. P. Pravova pryroda Konstytucijnogo Sudu Ukrayiny ta problemy jogo povnovazhen* / V. P. Tyxij // *Pravova derzhava: Shhorichnyk naukovyx pracz*. — 2010. — Vyp. 21. — S. 152.
15. *Selivanov A. O. Konstytucijni problemy v suchasnij teoriiyi prava. Doktryna stabilnosti ta oxorony Konstytuciyi Ukrayiny v konteksti modernizaciyi ta efektyvnogo konstytucijnogo pravosudya* / A. O. Selivanov. — К.: Логос, 2012. — S. 76,77.
16. *Konstytuciya Ukrayiny : nauk.-prakt. komen.* / [V. B. Averyanov, O. V. Batanov, Yu. V. Baulin ta in.; redkol. : Tacij V. Ya. (golova) ta in.]; *Акад. прав. наук. Украйны*. — Х. : Право ; К. : Выд. Дім «Ін Юре», 2003. — 805 с.
17. *Осноvy административного судочинства в Украйны (навчальныj посібнык для юридычных факультетів та юридычных клінік)* / За заг. редакциеу Александрової Н. В., Куйбиді Р. О. — К.: Конус Ю, 2006. — 256 с.
18. *Reglament Konstytucijnogo Sudu Ukrayiny, uxvalenyj Postanovoyu Konstytucijnogo Sudu Ukrayiny vid 22 lyutogo 2018 roku № 1-ps/2018* URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18/print1529925106755654>

Марта МОЧУЛЬСЬКА
/ кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
Львівського національного університету ім. І. Франка

СУДОВА ВЛАДА ТА ГРОМАДСЬКІСТЬ: ВЗАЄМОДІЯ В УМОВАХ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

ABSTRACT

The article is devoted to the study of the peculiarities of interaction between the public and the judiciary in Ukraine in the context of constitutional reform of justice. The author analyzes the preconditions for public influence on the judiciary: the principle of transparency of the judiciary and the right of citizens to participate in the administration of state affairs. The article explores additional mechanisms for implementing the principle of transparency of the judiciary and new forms of interaction between the public and the judiciary that arose as a result of the constitutional reform of justice. The author argues that effective interaction between the judiciary and the public is possible only in the case of the formation of a high sense of legal consciousness and the legal culture of the people.

Key words: justice, reform, public, civil society, principles of judicial power, legal culture, legal consciousness.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено дослідженню особливостей взаємодії громадськості та судової влади в Україні в контексті конституційної реформи в частині правосуддя. Автор аналізує передумови впливу громадськості на судову владу: принцип транспарентності судової влади та право громадян на управління державними (публічними) справами. У статті досліджено додаткові механізми реалізації принципу транспарентності судової влади та нові форми взаємодії громадськості та судової влади, які виникли як результат конституційної реформи правосуддя. Автор доводить, що ефективна взаємодія між судовою владою та громадськістю можлива лише у разі формування високої правосвідомості та правової культури населення.

Ключові слова: правосуддя, реформа, громадськість, громадянське суспільство, принципи судової влади, правова культура, правосвідомість.

Конституційна реформа правосуддя стала очікуваною спробою вирішення системних проблем функціонування судової влади в Україні. Докорінні зміни у процедурі добору та призначення на посаду судді, притягнення суддів до відповідальності, припинення їх повноважень та звільнення, додаткові заходи щодо забезпечення політичної нейтральності судової влади мають на меті не тільки забезпечення ефективності функціонування та незалежності судової влади, а й відновлення довіри до неї з боку суспільства.

Конституційне реформування судової влади є результатом вибору європейського вектору розвитку держави, адже Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом однією із сфер співробітництва сторін визначає зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості [1].

Розвиток України у напрямку європейської інтеграції передбачає створення дієвого механізму участі інститутів громадянського суспільства та окремих громадян в управлінні публічними справами, в тому числі у сфері функціонування судової влади. Справді, «громадянське суспільство є повноцінним творцем правової реальності загалом. Її не може створювати лише одна державна влада, вона твориться усім народом, усіма структурами громадянського суспільства» [2, с. 132].

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, затверджена Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68 «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні», передбачає створення сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади, органами місцевого самоврядування на засадах партнерства, забезпечення додаткових можливостей для реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, задоволення суспільних інтересів з використанням різноманітних форм демократії участі, громадської ініціативи та самоорганізації [3].

Окремі аспекти взаємодії громадськості та судової влади досліджували В. Городовенко, В. Головка, А. Ємельянова, О. Овсяннікова, П. Каблак, В. Бігун, В. Кравчук, В. Панасюк, С. Прилуцький та інші науковці. У цій статті проаналізуємо форми взаємодії громадськості та судової влади в контексті конституційної реформи правосуддя, визначи-

мо передумови її ефективності та тенденції розвитку.

Окремі форми взаємодії судової влади та громадськості знаходимо у реалізації принципу транспарентності судової влади.

Витоки цього принципу закладені у Загальній декларації прав людини 1948 р., стаття 11 якої закріплює можливість визнання вини особи лише за результатами «прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту»; ст. 21 Декларації визначає право брати участь в управлінні своєю країною та право рівного доступу до державної служби в своїй країні. [4]

Ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. закріплює право кожного на публічний судовий розгляд, окреслюючи коло винятків, а також встановлює, що будь-яка судова постанова в кримінальній або цивільній справі повинна бути публічною [5]. У Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини 1950 р. аналогічно закріплено право на публічний розгляд справи та проголошення рішення публічно (ст. 6). [6]

Подальший розвиток принципу транспарентності судової влади знаходимо в інших міжнародно-правових актах. Окремо варто згадати Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство», який підкреслює важливість та деталізовано закріплює форми взаємодії судової влади та громадськості [7].

Основи принципу транспарентності судової влади знаходимо у Конституції України, в якій закріплено право громадян брати участь в управлінні державними справами (ст. 38) та однією із засад судочинства визначено гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами (ст. 129) [8].

У ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» розкрито зміст принципів гласності та відкритості судового процесу: судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом; розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених законом [9].

Визначаючи співвідношення між принципами транспарентності, відкритості та гласності,

погодимося з позицією О. Овсяннікової, яка розуміє під принципом транспарентності засадничу ідею, що ґрунтується на положеннях Конституції, основний зміст якої полягає в можливості отримання, опрацювання й поширення повних й достовірних відомостей про різноманітні аспекти роботи судової влади [10, с. 15]. Таким чином, транспарентність судової влади включає в себе наведені принципи відкритості, гласності та прозорості судової влади.

Транспарентність судової влади передбачає відкритість та доступність інформації про судову владу загалом, про окремі суди та окремих суддів, органи суддівського самоврядування та органи, які беруть участь у формуванні судової гілки влади. Сюди відносимо доступність інформації про правовий статус судів та суддів (наприклад, права та обов'язки судді, порядок притягнення до відповідальності), визначені законом відомості про конкретного суддю (майновий стан, факт притягнення до дисциплінарної відповідальності тощо) чи судову справу (наприклад, час і місце розгляду конкретної справи, склад суду тощо).

На думку В. Городовенка, принцип транспарентності судової влади має два основних складники:

1. Відкритість інформації про суд як орган державної влади, яка включає організаційні сторони його діяльності, процесуальний порядок звернення до суду, оскарження судових рішень і набуття рішенням суду чинності, дані про результати роботи органів судової влади;

2. Доступ до судових рішень, що охоплює забезпечення ознайомлення із судовими рішеннями сторін по справі або осіб, які мають в останній юридичний інтерес, розміщення цих рішень в інформаційних мережах, що перебувають у загальному доступі населення, оприлюднення результатів узагальнення судової практики й судової статистики [11, с. 18].

Видається, що наведений перелік можна доповнити відкритістю інформації про суддів у визначених законом межах.

Одним з витоків принципу транспарентності судової влади є право громадян на участь в управлінні державними (публічними) справами.

Право на участь в управлінні державними справами можна визначити як правову можливість громадян бути долученими до діяльності органів публічної влади з власної ініціативи або

з ініціативи органів публічної влади з метою кращого врахування, дотримання та забезпечення інтересів суспільства при реалізації влади органами публічної влади [12, с. 95].

Серед форм реалізації права на участь в управлінні публічними справами називають право на звернення, участь у здійсненні правосуддя присяжними та медіацію як засіб досудового врегулювання спорів [13, с. 79].

Цікавою є позиція В. Бігуна про виокремлення такої форми демократії як «судова демократія» — режим здійснення судової влади, за якого народ бере участь у ньому безпосередньо або опосередковано. На думку науковця, суд є механізмом, за допомогою якого народ має можливість здійснювати свою владу у формі контролю, беручи участь у ньому як присяжний [14, с. 23, 105].

Схожу позицію займає В. Головка, який розглядає передбачену ст. 124 Конституції України безпосередню участь громадян у здійсненні правосуддя як один із проявів участі в управлінні державними справами. Наведене твердження дослідник обґрунтовує такими факторами: по-перше, можливість безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя не закріплена у системі основних прав і свобод громадян як окреме та самостійне право; по-друге, ст. 124 застосовує формулювання «бере участь у здійсненні правосуддя», співзвучне зі ст. 38 Конституції України, відповідно до якої громадяни мають право «брати участь в управлінні державними справами»; по-третє, такий підхід законодавця у ст. 124 зумовлений положеннями ст. 5 Конституції України, відповідно до якої народ здійснює владу безпосередньо або через органи публічної влади, та ст. 6, згідно з якою державна влада поділяється на законодавчу, виконавчу і судову. Отже, як вважає В. Головка, ч. 4 ст. 124 стосується шляхів реалізації судової влади народом [12, с. 96].

Видається, що судова влада може реалізуватися народом лише у визначеній Конституцією формі (через інститут присяжних), так як безпосередньо правосуддя можуть здійснювати лише професійні судді. Водночас погоджуємося, що участь народу у здійсненні правосуддя може виступати однією з форм демократії участі (партисипативної демократії) та сприяє відновленню довіри до суду з боку суспільства.

Особливими формами взаємодії громадськості та судової влади є громадський контроль та моніторинг.

Розуміючи важливість цих форм взаємодії, підкреслимо, що передумовою ефективного громадського контролю та моніторингу є формування розвиненого громадянського суспільства, яке здатне забезпечити належний, об'єктивний та неупереджений контроль за судовою владою. Саме тому держава повинна вживати заходи щодо підвищення рівня правосвідомості та правової культури населення, правового інформування.

Громадський контроль передбачає неklasичний метод впливу, який назвати контрольним можна з певною часткою суб'єктивізму, оскільки немає чіткого підпорядкування та можливості накладення санкцій за невиконання належно повноважень [15, с. 11].

Безперечно, громадський контроль можливий лише у визначених законом межах та повинен здійснюватися у законних формах, що зі свого боку ставить перед державою завдання нормативного закріплення форм громадського контролю та моніторингу за судовою владою.

Предметом громадського контролю за судовою владою можуть бути: добросовісність, етика поведінки суддів, достовірність інформації, поданої суддями у своїх деклараціях; реалізація принципу відкритості та гласності (транспарентності) відправлення правосуддя; реальне перебування суду та суддів, які розглядають конкретну справу, у стані незалежності; процедура добору кандидатів на посади суддів та відповідність морально-етичним вимогам самих кандидатів; діяльність органів, що забезпечують функціонування судової влади [16, с. 56].

Здійснення громадського контролю за судовою владою може відбуватися різними способами: шляхом участі присяжних в судовому розгляді, ініціювання дисциплінарної відповідальності судді, участі громадськості у доборі суддів тощо.

Як слушно зазначає В. Городовенко, одним із засобів контролю за судовою владою є встановлення відповідальності за порушення суддівської дисципліни. Сама наявність законодавчого закріплення дисциплінарної відповідальності впливає на формування мотивів поведінки суддів, що стримує їх від порушень, чим і досягається контроль за суддями [17, с. 15].

Згідно інформації Вищої Ради Правосуддя, у 2017 році до дисциплінарної відповідальності було притягнуто 96 суддів [18], а в період січня-червня 2018 року — 163 судді [19].

У 2017 році Вища рада правосуддя розглянула 1416 дисциплінарних проваджень. Водночас членами ВРП за результатами попереднього аналізу звернень щодо поведінки суддів залишено без розгляду 7566 скарг [20].

Право на звернення з дисциплінарною скаргою щодо судді та заявою щодо порушення суддею вимог щодо несумісності є однією з форм громадського контролю за судовою владою. Однак наведена статистика показує, що лише невелика частина дисциплінарних скарг спричиняє відкриття дисциплінарного провадження через неналежне оформлення, порушення порядку подання тощо. Подані у 2017 році 2853 дисциплінарні скарги не містили відомостей про ознаки дисциплінарного проступку судді, 2341 скарги не містили посилення на фактичні дані (свідчення, докази) щодо дисциплінарного проступку судді, а 93 скарги містили висловлювання у непристойній формі або висловлювання, що принижують честь і гідність будь-якої особи [20]. Наведена статистика може свідчити про випадки зловживання правом на дисциплінарну скаргу, подання безпідставних, необґрунтованих дисциплінарних скарг, навіть можливу спробу впливу на суддю шляхом подання таких скарг.

У цьому контексті варто згадати випадки блокування судів, фізичний недопуск осіб до судової зали, зриви судових засідань окремими групами осіб під гаслами необхідності громадського контролю за розглядом конкретної справи, які мали місце в Україні. Такі дії спричиняють зворотній ефект — замість об'єктивного громадського контролю відбувається спроба впливу на суд, при якому неможливий об'єктивний та неупереджений розгляд справи.

Збільшення участі громадськості призводить до швидкого зростання та появи нових інтересів населення, що може призвести до «гіперплюралізму», де інтереси груп домінують над суспільними інтересами. Участь громадськості повинна мати свої межі [21, с. 127].

Саме тому важливим є встановлення меж громадського контролю за судами. Тенденція до «надмірного» громадського контролю за судовою владою призводить до втручання у діяльність суду або навіть порушення принципу незалежності судової влади.

Це є ще одним підтвердженням необхідності підвищення правової культури, правосвідомості

громадян та їх належного правового інформування.

Погоджуємося з думкою про те, що громадський контроль за судовою владою може дати поштовх до створення ефективної та справедливої судової системи. Однак сутність такого контролю має розглядатися як взаємодія влади та громадськості через налагодження сталих і дієвих способів взаємодії та комунікації [22, с. 216].

Дещо відрізняється від громадського контролю громадський моніторинг, який може здійснюватися шляхом: 1) збору та накопичення інформації щодо думки громадськості про діяльність влади в обраній сфері; 2) аналізу та інтерпретації зібраної інформації відповідно до мети та завдань моніторингу; 3) підготовки та представлення рекомендацій щодо існуючих практик та політик в обраних сферах відповідно до обраних критеріїв; 4) відслідковування процесу внесення змін в урядову політику та наслідків впровадження змін для громадськості [23, с. 297].

Моніторинг за судовою владою може здійснюватися шляхом збору та аналізу інформації про формування судів, стан розгляду справ, або ж результатів конституційної реформи правосуддя на даному етапі. Він повинен мати визначену мету, для досягнення якої здійснюються системні, послідовні заходи. Моніторинг виконує, насамперед, інформаційну функцію, надаючи громадськості узагальнену інформацію про окремі аспекти функціонування судової влади.

Закон «Про судоустрій і статус суддів» передбачив окрему форму моніторингу — моніторинг способу життя судді з метою встановлення відповідності рівня життя судді наявному у нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам [9]. Такий моніторинг здійснюється на вимогу компетентних органів з визначених законом підстав. Аналіз декларацій доброчесності та родинних зв'язків суддів дозволяють громадськості здійснювати моніторинг не лише за судами чи професійною діяльністю суддів, а й за сферою їх приватною життя. В Україні набули популярності громадські організації, основними сферами діяльності яких є громадський контроль та моніторинг за судовою владою. Це свідчить не лише про значний суспільний інтерес до судової влади, а й про підвищення рівня її транспарентності, що дозволяє громадськості взаємодіяти з нею у нових формах.

Особливого значення в процесі конституцій-

ного реформування правосуддя набуває участь громадськості у процесі добору суддів в Україні. Конституційна реформа правосуддя створила передумови для залучення громадськості у цей процес. Добір суддів є відкритим та прозорим, детально висвітлюється в ЗМІ, окремі етапи добору транслюються онлайн.

Інституційне реформування судової влади, в тому числі створення нових судів, перебуває в центрі уваги громадськості та його результати значно вплинуть на рівень довіри до суду. Це зумовлено, зокрема, спеціальним правовим статусом суддів та високою соціальною значущістю виконуваної ними функції по здійсненню правосуддя.

Участь громадськості у доборі суддів реалізується також завдяки діяльності громадських рад при органах, які беруть участь у доборі суддів. До таких рад можна віднести Громадську раду доброчесності та Громадську раду міжнародних експертів. Не аналізуючи особливості їх правового статусу, ствердимо, що їх утворення було позитивно оцінено міжнародною спільнотою та саме вони можуть сприяти здійсненню громадського контролю та моніторингу за судовою владою. Попри це, форми діяльності цих рад, процес збору інформації мають бути чітко регламентовані, а висновки повинні бути аргументовані, логічні та послідовні. Оскільки діяльність громадських рад при органах, що здійснюють добір суддів, є новелою конституційної реформи, видається, що на даному етапі важко оцінити їх вклад в розвиток взаємодії між судовою владою та громадськістю.

Особливу роль у відносинах «громадськість-судова влада» відіграють засоби масової інформації. Висвітлюючи окремі аспекти судової реформи, розгляд судових справ чи даючи оцінку діям конкретного судді, ЗМІ провокують певну реакцію громадськості, формують громадську думку про судову владу та здійснюють інформаційний вплив на суспільство та державу. Налагодження комунікації між судами та ЗМІ має бути одним з напрямків реформування судової влади, адже згідно з п. 20 Рекомендації СМ/Rec (2010) 12 судді не можуть ефективно здійснювати правосуддя без довіри громадськості, бо вони є частиною суспільства, якому служать [24].

Загалом, дослідивши основні форми взаємодії громадськості та судової влади, можемо ствердити: конституційна реформа правосуддя в Україні створила додаткові механізми реалізації прин-

ципу прозорості судової влади та передбачила нові форми взаємодії громадськості та судової влади. Громадський контроль та моніторинг, діяльність громадських рад, інститут дисциплінарної скарги, інститут присяжних тощо створюють можливості для налагодження ефективної комунікації між громадськістю та судовою владою. Водночас в Україні спостерігається тенденція до

«надмірного» втручання громадськості в діяльність судів та окремих суддів, що є загрозою незалежності суду. Саме тому належна комунікація між громадськістю та судовою владою передбачає не лише відкритість та готовність до неї судів, а й високий рівень правосвідомості та правової культури населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. Патей-Братасюк М. Г. Антропологічна теорія права / М. Г. Патей-Братасюк. — К., 2010. — 395 с.
3. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України № 68 від 26 лютого 2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>
4. Загальна декларація прав людини 1948 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
5. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
6. Конвенція про захист прав та основоположних свобод людини 1950 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
7. Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільств» / Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. — Київ, 2015. — 708 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelikdokumentiv/EU_Standarts_book_web-1.pdf
8. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
9. Закон «про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print>
10. Овсяннікова О. О. Прозорість судової влади: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.10 / О. О. Овсяннікова. — Харків, 2009. — 24 с.
11. Городовенко В. В. Принципи судової влади: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.10 / В. В. Городовенко. — Харків, 2012. — 32 с.
12. Головка В. Право на участь в управлінні державними справами: нотатки до наукової дискусії / В. Головка // Підприємництво, господарство і право. — 2016. — № 8. — С. 93–99.
13. Ємельянова А. Г. Загальна характеристика форм реалізації права на участь в управлінні публічними справами / А. Г. Ємельянова // Конституційно-правові академічні студії. — № 1/2017. — С. 75–84.
14. Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення: моногр. / В. С. Бігун. — К., 2011. — 303 с.
15. Зарічний О. А. Участь громадськості у здійсненні публічної влади: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / О. А. Зарічний. — Львів, 2017. — 21 с.
16. Кравчук В. Громадський контроль за функціонуванням судової влади / В. Кравчук // Вісник Національної академії прокуратури України. — 2016. — № 3 (45). — С. 53–60.
17. Городовенко В. В. Проблеми незалежності судової влади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 / В. В. Городовенко. — Х., 2006. — 20 с.
18. Інформація про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за рішеннями Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя у 2017 році. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.vru.gov.ua/add_text/226

19. Інформація про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за рішеннями Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя за січень-червень 2018 році. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.vru.gov.ua/add_text/204
20. Інформація про діяльність Вищої ради правосуддя за 2017 рік. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.vru.gov.ua/statistics/84>
21. Бельська Т. В. Удосконалення основних форм суспільно-владних взаємодій в умовах сучасних глобальних традицій / Т. В. Бельська // Вісник НАДУ при Президентіві України (серія «Державне управління»). — 2017. — № 1. — С. 123–130.
22. Каблак П. Суди та громадськість: зарубіжний досвід взаємодії / П. Каблак // Порівняльно-аналітичне право. — 2014. — № 4. — С. 214–218.
23. Панасюк В. М. Громадський контроль та громадський моніторинг як форми взаємодії органів публічної влади та громадянського суспільства: проблеми нормативно-правового забезпечення / В. М. Панасюк // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 1 / відп. ред. Г. О. Ульянова. — Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. — С. 297–299.
24. Рекомендація СМ/Рес (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_a38

REFERENCES

1. Uгода pro asociaciju mizh Ukrayinoyu, z odniyeyi storony, ta Yevropejskym Soyuzom, Yevropejskym spivtovarystvom z atomnoyi energiyi i yixnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoyi storony vid 27.06.2014 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. Patej-Bratasyuk M. G. Antropologichna teoriya prava / M. G. Patej-Bratasyuk. — K., 2010. — 395 s.
3. Pro spryannya rozvytku gromadyanskogo suspilstva v Ukrayini: Ukaz Prezydenta Ukrayiny № 68 vid 26 lyutogo 2016r. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>
4. Zagalna deklaraciya prav lyudyny 1948 r. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
5. Mizhnarodnyj pakt pro gromadyanski ta politychni prava 1966 r. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
6. Konvenciya pro zaxyst prav ta osnovopolozhnyx svobod lyudyny 1950 r. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
7. Vysnovok № 7 (2005) Konsultatyvnoyi rady yevropejskyyx suddiv do uvagy Komitetu Ministriv Rady Yevropy z pytannya «Pravosuddya ta suspilstv» / Yevropejski ta mizhnarodni standarty u sferi sudochynstva. — Kyiv, 2015. — 708 s. URL: https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelikdokumentiv/EU_Standarts_book_web-1.pdf
8. Konstytuciya Ukrayiny vid 28.06.1996 r. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
9. Zakon «pro sudoustrij ta status suddiv» vid 02.06.2016 r. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print>
10. Ovsyannikova O. O. Transparentnist sudovoyi vlady: avtoref. dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.10 / O. O. Ovsyannikova. — Xarkiv, 2009. — 24 s.
11. Gorodovenko V. V. Pryncypy sudovoyi vlady: avtoref. dys. d-ra yuryd. nauk: 12.00.10 / V. V. Gorodovenko. — Xarkiv, 2012. — 32 s.
12. Golovko V. Pravo na uchast v upravlinni derzhavnymy spravamy: notatky do naukovoyi dyskusiyi / V. Golovko // Pidpryyemnyctvo, gospodarstvo i pravo. — 2016. — № 8. — S. 93–99.
13. Yemelyanova A. G. Zagalna karakterystyka form realizaciyi prava na uchast v upravlinni publichnymy spravamy / A. G. Yemelyanova // Konstytucijno-pravovi akademichni studiyi. — № 1/2017. — S. 75–84.
14. Bigun V. S. Filosofiya pravosuddya: ideya ta zdijsnennya: monogr. / V. S. Bigun. — K., 2011. — 303 s.
15. Zarichnyj O. A. Uchast gromadskosti u zdijsnenni publichnoyi vlady: teoretyko-pravove doslidzhennya: avtoref. dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.01 / O. A. Zarichnyj. — Lviv, 2017. — 21 s.
16. Kravchuk V. Gromadskyy kontrol za funkcionuvannam sudovoyi vlady / V. Kravchuk // Visnyk Nacionalnoyi akademiyi prokuratury Ukrayiny. — 2016. — № 3(45). — S.53–60.
17. Gorodovenko V. V. Problemy nezalezhnosti sudovoyi vlady: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. yuryd. nauk: specz. 12.00.10 / V. V. Gorodovenko. — X., 2006. — 20 s.

18. *Informaciya pro prytyagnennya suddiv do dyscyplinarnoyi vidpovidalnosti za rishennyamy Dyscyplinarnyx palat Vyshhoyi rady pravosuddya u 2017 roci.* URL : http://www.vru.gov.ua/add_text/226
19. *Informaciya pro prytyagnennya suddiv do dyscyplinarnoyi vidpovidalnosti za rishennyamy Dyscyplinarnyx palat Vyshhoyi rady pravosuddya za sichen-cherven 2018 roci.* URL : http://www.vru.gov.ua/add_text/204
20. *Informaciya pro diyalnist Vyshhoyi rady pravosuddya za 2017 rik.* — URL : <http://www.vru.gov.ua/statistics/84>
21. *Belska T. V. Udoskonalennya osnovnyx form suspilno-vladnyx vzayemodij v umovax suchasnyx globalnyx tradycij / T. V. Bel's'ka // Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrayiny (seriya «Derzhavne upravlinnya»). — 2017. — № 1. — S. 123–130*
22. *Kablak P. Sudy ta gromadskist` : zarubizhnyj dosvid vzayemodiyi / P. Kablak // Porivnyalno-analitychne pravo. — 2014. — № 4. — S. 214–218.*
23. *Panasyuk V. M. Gromadskyj kontrol ta gromadskyj monitoring yak formy vzayemodiyi organiv publichnoyi vlady ta gromadyanskogo suspilstva: problemy normatyvno-pravovogo zabezpechennya / V. M. Panasyuk // Pravovi ta instytucijni mexanizmy zabezpechennya rozvytku Ukrayiny v umovax yevropejskoyi integraciyi : materialy Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferenciyi (m. Odesa, 18 travnya 2018 r.) U 2-x t. T. 1 / vidp. red. G. O. Ul'yanova. — Odesa : Vydavnychyj dim «Gelvetyka», 2018. — S. 297–299.*
24. *Rekomendaciya CM/Rec (2010) 12 Komitetu ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam shhodo suddiv: nezalezhnist, efektyvnist ta obovyazky vid 17 lystopada 2010 r.* URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_a38

Руслан ПАНЧИШИН
/ кандидат юридичних наук, докторант кафедри
конституційного права та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету

ABSTRACT

The article is devoted to the definition of promising directions of interaction between local self-government bodies and local bodies of state executive power. The directions of interaction of local self-government bodies and local bodies of state executive power are characterized; revealed the problem aspects of such interaction. On the basis of the conducted scientific-legal analysis, proposals were developed regarding perspective directions of development of interaction between the investigated bodies.

Key words: united territorial community, local self-government, local executive authorities, directions of interaction.

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено визначенню перспективних напрямів взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади. Охарактеризовано напрями взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади; виявлено проблемні аспекти такої взаємодії. На підставі проведеного науково-правового аналізу розроблено пропозиції щодо перспективних напрямів розвитку взаємодії між досліджуваними органами.

Ключові слова: об'єднана територіальна громада, місцеве самоврядування, місцеві органи виконавчої влади, напрями взаємодії.

ВСТУП

Напрями взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади є різноманітними та включають майже всі галузі та сфери відання вказаних органів. Взаємодія між зазначеними органами дає змогу суттєво підвищити ефективність вирішення питань місцевого значення, підтримувати баланс загальнодержавних та регіональних інтересів. Водночас сучасний стан правового регулювання правовідносин взаємодії, що виникають між органами місцевого самоврядування та місцевими органами державної виконавчої влади, свідчить про недостатньо чітке розмежування компетенції вказаних органів, що на практиці створює деякі проблеми у сфері реалізації повноважень в окремих сферах. Отже, постає завдання удосконалення напрямів взаємодії між органами місцевого самоврядування та місцевими органами державної виконавчої влади.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження у даній статті є визначення перспективних напрямів розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Визначаючи перспективні напрями взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади, необхідно передусім дослідити сучасний стан правовідносин взаємодії між вказаними органами.

Наразі найбільш поширеними напрямками взаємодії даних органів є наступні.

1. Формування та реалізація державної регіональної політики.

Правовою основою даного напрямку взаємодії є Конституція України та Закон України «Про засади державної регіональної політики» [1].

Формування державної регіональної політики здійснюється з обов'язковим урахуванням інтересів територіальних громад (об'єднаних громад) та у відповідності до загальнодержавних стратегічних актів.

При цьому, до повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у сфері державної регіональної політики належать:

- 1) забезпечення у відповідному регіоні реалізації державної регіональної політики;
- 2) погодження проекту Державної стратегії регіонального розвитку України;
- 3) забезпечення розроблення проектів регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації тощо.

Зі свого боку, районні, міські, селищні, сільські ради у сфері державної регіональної політики забезпечують підготовку та подають до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних рад пропозиції щодо врахування інтересів відповідних територіальних громад під час розроблення:

- 1) проекту Державної стратегії регіонального розвитку України та плану заходів з її реалізації;
- 2) регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації, а також інвестиційних програм (проектів), спрямованих на розвиток регіонів.

Міські, селищні, сільські ради можуть розробляти та затверджувати з урахуванням Державної стратегії регіонального розвитку України стратегії розвитку міст, селищ та сіл.

Законом України «Про засади державної регіональної політики» передбачено, що координація діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з формування та реалізації державної регіональної політики здійснюється шляхом узгодження цілей, пріоритетів, завдань і заходів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування під час розроблення та виконання документів, що визначають державну регіональну політику, проведення моніторингу та оцінки результативності виконання визначених завдань [1].

2. Взаємодія у сфері прийняття та реалізації регуляторних актів.

За Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» до суб'єктів прийняття регуляторних актів віднесено як місцеві органи виконавчої влади, так й органи місцевого самоврядування. При цьому, ст. 31 вказаного Закону закріплює повноваження сільських, селищних, міських, районних у містах, районних та обласних рад з метою реалізації

покладених на них цим Законом завдань у здійсненні державної регуляторної політики створювати у своєму складі постійні комісії з питань реалізації державної регуляторної політики або вони можуть покласти ці повноваження на одну з існуючих постійних комісій відповідної ради [2].

Разом з тим, Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» не виокремлює галузі, у яких органи місцевого самоврядування уповноважені розробляти або затверджувати (погоджувати) регуляторні акти. Аналіз інших актів законодавства дає підстави констатувати, що органи місцевого самоврядування розробляють такі регуляторні акти: про нормативну грошову оцінку землі, про затвердження цін та тарифів на деякі види комунальних послуг, про встановлення ставки деяких видів місцевих податків та зборів тощо.

При цьому, у силу вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» прийняттю державного регуляторного акта передують його оприлюднення з метою одержання зауважень і пропозицій від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань. З огляду на це взаємодія органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади може виражатися, зокрема, в організації та проведенні громадських слухань. Або вивчені думки громадськості в інший спосіб щодо оцінювання регуляторного впливу того чи іншого регуляторного акта.

3. Взаємодія у сфері землеустрою та прийняття (розроблення, затвердження, погодження) документації із землеустрою.

Правові засади взаємодії місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування визначені Земельним кодексом України [3], Законом України «Про землеустрій» [4] та ін.

Передусім варто зазначити, що взаємодія значених органів у даному напрямку здійснюється у зв'язку з визначенням цільового призначення земель, наданням їх у власність або користування, погодженням та затвердженням документації із землеустрою тощо.

Так, відповідно до ст. 186 Земельного кодексу України схеми землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць погоджуються територіальним органом центрального

органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, а якщо місто не входить до території певного району — виконавчим органом відповідної міської ради у сфері містобудування та архітектури, а в разі якщо такий орган не утворений — органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань містобудування та архітектури чи структурним підрозділом відповідної обласної державної адміністрації з питань містобудування та архітектури [3].

Як вбачається з аналізу наведених правових норм, розмежування повноважень щодо погодження та затвердження документації із землеустрою між органом державної влади та органом місцевого самоврядування, так само як отримання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність, поставлено у залежність від таких факторів, як: по-перше, тип власності (державної чи комунальної) на земельну ділянку, щодо якої розробляється документація та приймається рішення; по-друге, місце розташування відповідної земельної ділянки (у межах або за межами відповідного населеного пункту).

Законодавство покладає спільно на органи місцевого самоврядування та місцеві органи державної виконавчої влади зобов'язання щодо врахування думки громадськості у процесі розроблення документації із землеустрою, внаслідок чого можна говорити, що досить поширеною формою взаємодії у даному напрямку зазначених органів є організація та проведення громадського обговорення.

4. Взаємодія у сфері благоустрою населених пунктів, містобудування та планування територій.

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про благоустрій населених пунктів» планування територій на місцевому рівні здійснюється шляхом розроблення та затвердження генеральних планів населених пунктів, планів зонування територій і детальних планів території, їх оновлення та внесення змін до них [5].

Даний Закон визначає повноваження місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері благоустрою та містобудування.

Так, до повноважень місцевих державних адміністрацій у сфері благоустрою населених пунктів належить:

1) забезпечення реалізації державної політики у цій сфері;

2) участь у розробленні і виконанні державних і регіональних програм благоустрою населених пунктів;

3) інформування населення про здійснення заходів з благоустрою населених пунктів тощо.

До повноважень сільських, селищних і міських рад у сфері благоустрою населених пунктів належить:

1) затвердження місцевих програм та заходів з благоустрою населених пунктів;

2) затвердження правил благоустрою територій населених пунктів;

3) створення в разі необхідності органів і служб для забезпечення здійснення спільно з іншими суб'єктами комунальної власності благоустрою населених пунктів, визначення повноважень цих органів (служб) [6].

Крім того, органи місцевого самоврядування та місцеві органи державної виконавчої влади наділені контрольними повноваженнями у сфері архітектурно-будівельної діяльності.

Таким чином, досліджувані органи тісно взаємодіють у сфері благоустрою, містобудування та архітектурно-будівельного контролю у таких формах, як створення спільних служб та органів у сфері благоустрою, розроблення та прийняття регіональних програм розвитку територій, розроблення та затвердження генерального плану та на його основі детального плану території тощо.

До інших напрямів взаємодії відповідних органів можна віднести: взаємодію у сфері освіти, охорони здоров'я населення, захисту навколишнього природного середовища, природокористування, користування надрами, видобування корисних копалин, публічної безпеки тощо.

Тим часом, на практиці у процесі взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади виникають окремі проблемні питання щодо розмежування їх компетенції.

Наприклад, у справі № 826/24716/15 фізична особа — мешканець м. Києва — звернулась до адміністративного суду з позовом, у якому просила визнати протиправним та скасувати рішення Дарницької районної в м. Києві ради від 31 травня 2010 року № 22 «Про затвердження тимчасових схем прибирання прибудинкових територій житлових будинків Дарницького району м. Києва», як

такого, що прийнято з перевищенням повноважень районною радою. Зокрема, позивач стверджував, що повноваження у сфері забезпечення благоустрою прибудинкових територій належать місцевій адміністрації, але не органу місцевого самоврядування.

Разом з тим, адміністративні суди першої та апеляційної інстанцій, з висновками яких погодився й Адміністративний касаційний суд у складі Верховного Суду, дійшли до висновку про безпідставність такого твердження.

Так, провівши системний аналіз положень законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації», суди сформулювали висновок, відповідно до якого повноваженнями із забезпечення благоустрою населеного пункту наділяються як органи місцевого самоврядування, так і місцеві державні адміністрації. При цьому, розмежування компетенції цих органів встановлено законодавством. Санітарне очищення є одним із елементів благоустрою населених пунктів, його забезпечення належить до компетенції місцевої державної адміністрації (стаття 5 Закону України «Про місцеві державні адміністрації»). Разом з тим, затвердження програм та заходів з благоустрою, зокрема залучення необхідних органів і служб, відноситься до повноважень місцевих рад (стаття 10 Закону України «Про благоустрій населених пунктів») [7].

Виходячи з вищенаведеного, можна констатувати, що органи місцевого самоврядування під час виконання покладених на них завдань та функцій найбільш тісно взаємодіють з місцевими органами державної виконавчої влади, що дозволяє більш ефективно вирішувати питання місцевого значення. Однак, поряд з підвищенням ефективності, під час виконання функцій можуть виникати спори про компетентність.

На зазначену проблему неодноразово звертали увагу науковці. Так, у колективній монографії «Адміністративно-територіальний устрій України. Шляхи реформування» автори зазначають, що серед нагальних проблем взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій чільне місце належить таким проблемам, як створення дієвих механізмів розмежування повноважень між різними рівнями органів місцевого самоврядування тощо [8, с. 132].

Крім того, з метою вирішення зазначених вище проблем законодавством має бути вироблений

підхід, відповідно до якого передаватиметься більш чіткий розподіл сфер відання між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади у межах кожного з напрямків взаємодії.

Визначаючи шляхи підвищення ефективності взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади, також слід окремо зупинитися на інституті префектури, який запропоновано до запровадження в Україні проектом Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» [9].

Такий інститут (або інститут, подібний до нього) успішно функціонує у ряді країн Європи, зокрема: у Франції, Польщі, Чехії та інших. Посада префекта має утримувати баланс між гілками влади, а децентралізація не призводитиме до безконтрольності країни [10, с. 3].

Для забезпечення дотримання балансу загальнодержавних та муніципальних інтересів префект наділений відповідним обсягом повноважень та на нього покладається здійснення ряду функцій.

Наприклад, згідно зі статтею 122 Конституції Румунії, на префектів (що діють на рівні повітів та столиці), крім власне оскарження рішень органів місцевого самоврядування, покладена функція керівництва «децентралізованими службами міністерств та інших центральних органів у адміністративно-територіальних одиницях». У Польщі воєвода (представник Ради Міністрів на регіональному рівні) здійснює управління адміністративними органами, які підпорядковані органам центральної виконавчої влади на території воєводства. В Італії на субрегіональному рівні (у провінціях) діють префекти, до компетенції яких належать питання безпеки громадян та охорони здоров'я, особливо у період надзвичайних ситуацій [11, с. 29].

Функції префектів у Франції можна розділити на три категорії: 1) загальне управління, у тому числі повноваження щодо місцевих органів центральних державних відомств; 2) нагляд за діяльністю органів місцевого самоврядування; 3) безпека та захист населення. Деконцентрація змінила функції префекта в частині загального управління. Наглядова функція зі зменшенням ризиків прийняття незаконних рішень також була звужена або зосереджена на меншій кількості ключових питань. Але як і у всіх державах, у Франції функції безпеки залишаються основними функціями префектів [12, с. 21].

Таким чином, до сфери відання префектів, як представників органів державної влади на місцях, в основному належить сфера безпеки та контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування.

В Україні передбачається, що префект на відповідній території наділятиметься такими повноваженнями:

1) здійснює нагляд за додержанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування;

2) координує діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади та здійснює нагляд за додержанням ними Конституції і законів України;

3) забезпечує виконання державних програм;

4) спрямовує і організовує діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади та забезпечує їх взаємодію з органами місцевого самоврядування в умовах воєнного або надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації;

5) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України [9].

Відтак, перелік повноважень префекта в Україні, які передбачається закріпити у Конституції України, є відкритим, що частково створює загрозу перебирання даною посадовою особою на себе частини повноважень органів місцевого самоврядування. У зв'язку з цим вбачається за необхідне визначити закритий перелік конституційних повноважень префекта в Україні за прикладом європейських держав.

Висновки. Проведений у даній статті аналіз дозволяє зробити висновок, що основними напрямками взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади є: взаємодія у сфері формування та реалізації державної регіональної політики; взаємодія у сфері землеустрою та благоустрою населених пунктів; взаємодія у сфері освіти, охорони здоров'я населення, захисту навколишнього природного середовища, природокористування, користування надрами, видобування корисних копалин, публічної безпеки тощо.

Перспективними напрямками розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади є: по-перше, розмежування сфери відповідальності органів місцевого самоврядування відповідного рівня та місцевих державних адміністрацій у межах кожної предметної сфери відання, яка складає компе-

тенцію цих органів; по-друге, утворення інституту префектури, за умови прийняття вже розробленого Закону України «Про внесення змін до Кон-

ституції України (щодо децентралізації влади)» з доопрацюванням, зокрема визначити виключний перелік конституційних повноважень префекта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
2. Земельний кодекс України: Закон від 25.10.2001 № 2768-III. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
3. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 № 858-IV. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15>.
4. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>.
5. Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 06.09.2005 № 2807-IV. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15>.
6. Постанова Верховного Суду від 11 квітня 2018 року у справі № 826/24716/15. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73355182>.
7. Яцуба В. Г., Яцюк В. А., Матвіїшин О. Я., Карпінський Ю. О., Куйбіда В. С., Негода В. А. та ін. Адміністративно-територіальний устрій України. Шляхи реформування: монографія / В. Г. Яцуба, В. А. Яцюк, О. Я. Матвіїшин, Ю. О. Карпінський, В. С. Куйбіда, В. А. Негода та ін. — К. : Геопринт, 2007. — 366 с.
8. Майстро С. В. Розмежування повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування / С. В. Майстро // Державне будівництво. — 2012. — № 1. — С. 6–9.
9. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади): проект Закону від 01.07.2015 реєстр № 2217а. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812.
10. Євтушенко Є. В. Інститут префекта в контексті децентралізації як однієї з форм стратегії сталого розвитку // Публічне управління. 2016. Вип. 14. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kbiuara.kharkov.ua/e-book/conf/2016-5/doc/2/14.pdf>.
11. Макаров Г. В. Взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування у межах нової системи територіальної організації влади в Україні / Г. В. Макаров. Національний інститут стратегічних досліджень. — К., 2011. — 54 с.
12. Любченко П. М., Смоляр О. А. Зарубіжний досвід організації контролю у сфері місцевого самоврядування / П. М. Любченко, О. А. Смоляр // Державне будівництво та місцеве самоврядування. — 2015. — Вип. 29. — С. 18–31.

REFERENCES

1. Pro zasady derzhavnoyi regionalnoyi polityky: Zakon Ukrayiny vid 05.02.2015, № 156-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
2. Zemelnyj kodeks Ukrayiny: Zakon vid 25.10.2001 № 2768-III. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
3. Pro zemleustrij: Zakon Ukrayiny vid 22.05.2003 № 858-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15>.
4. Pro reguluyuvannya mistobudivnoyi diyalnosti: Zakon Ukrayiny vid 17.02.2011 № 3038-VI. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>.
5. Pro blagoustrij naselenykh punktiv: Zakon Ukrayiny vid 06.09.2005 № 2807-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15>.
6. Postanova Verhovnogo Sudu vid 11 kvitnya 2018 roku u spravi № 826/24716/15. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73355182>.
7. Yaczuba V. G., Yacyuk V. A., Matviyishyn O. Ya., Karpinskyj Yu. O., Kujbida V. S., Negoda V. A. ta in. Administratyvno-terytorialnyj ustrij Ukrayiny. Shlyaxy reformuvannya: monografiya / V. G. Yaczuba, V. A. Yacyuk, O. Ya. Matviyishyn, Yu. O. Karpinskyj, V. S. Kujbida, V. A. Negoda ta in. — K. : Geoprynt, 2007. — 366 s.

8. *Majstro S. V. Rozmezhuвання povnovazhen organiv derzhavnoyi vlady ta organiv miscevogo samovryaduvannya / S. V. Majstro // Derzhavne budivnytstvo. — 2012. — № 1. — S. 6–9.*
9. *Pro vnesennya zmin do Konstytuciyi Ukrayiny (shhodo decentralizaciyi vlady): proekt Zakonu vid 01.07.2015 reyestr № 2217a. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812.*
10. *Yevtushenko Ye. V. Instytut prefekta v konteksti decentralizaciyi yak odniiyeyi z form strategiyi stalogo rozvytku // Publichne upravlinnya. 2016. Vyp.14. URL : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2016-5/doc/2/14.pdf>.*
11. *Makarov G. V. Vzayemodiya organiv derzhavnoyi vlady ta miscevogo samovryaduvannya u mezhax novoyi systemy terytorialnoyi organizaciyi vlady v Ukrayini / G. V. Makarov. Nacionalnyj instytut strategichnyx doslidzhen. — K., 2011. — 54 s.*
12. *Lyubchenko P. M., Smolyar O. A. Zarubizhnyj dosvid organizaciyi kontrolyu u sferi miscevogo samovryaduvannya / P. M. Lyubchenko, O. A. Smolyar // Derzhavne budivnytstvo ta misceve samovryaduvannya. — 2015. — Vyp. 29. — S. 18–31.*

Сергій РЕВЕР

/ аспірант кафедри конституційного права
Львівського національного
університету ім. Івана Франка

ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ: ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ТА КОМПЕТЕНЦІЯ

ABSTRACT

The article deals with the reorganization of the High Council of Justice in the process of judicial reform and the creation of a new state body which covers a number of extremely important powers aimed at ensuring the independence of the judiciary, its functioning on the basis of responsibility, accountability to society, the formation of a virtuous and highly professional body of judges, the implementation of the coordination function in the activity of the judiciary, observance of the rules of the Constitution and laws of Ukraine, and also professional ethics activities of judges and prosecutors.

A new mechanism for the formation of the personal composition of the High Council of Justice, which is crucial for the effective functioning of this body, has been analyzed.

The main part of the study is devoted to the expansion of the powers of the High Council of Justice, which, under the new legislation on the judiciary and the status of judges, has become the only authorized body to make decisions on the appointment and dismissal of judges, their transfer to other courts, the application of disciplinary measures against them and other personnel issues.

The article gives the estimation of changes in the order of formation and competence of the High Council of Justice done by international experts as well as domestic scientists.

Key words: *High Council of Justice, reform of the national system of justice in Ukraine, powers of the High Council for Justice.*

АНОТАЦІЯ

Досліджено реорганізацію Вищої ради юстиції в процесі здійснення судової реформи та створення на її основі Вищої ради правосуддя — державного органу, який охоплює низку надзвичайно важливих повноважень, спрямованих на забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, виконання координаційної функції в діяльності судової влади, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. Проаналізовано новий механізм формування персонального складу Вищої ради правосуддя, який має вирішальне значення для ефективного функціонування цього органу, зважаючи на його особливий правовий статус.

Основну частину дослідження присвячено розширенню повноважень Вищої ради правосуддя, яка за новим законодавством про судоустрій і статус суддів стала єдиним органом, уповноваженим ухвалювати рішення щодо призначення та звільнення суддів, переведення їх до інших судів, застосування до них заходів дисциплінарної відповідальності та вирішувати інші кадрові питання. Наведено оцінку змін порядку формування та компетенції Вищої ради правосуддя як міжнародними експертами, так і вітчизняними науковцями.

Ключові слова: *Вища рада правосуддя, Вища рада юстиції, реформа національної системи правосуддя в Україні, повноваження Вищої ради правосуддя.*

Проведення реформи національної системи правосуддя в Україні не може вважатися успішним без укомплектування судової системи кваліфікованими, чесними та неупередженими суддями. Загалом питання формування суддівського корпусу України є надзвичайно важливим для нашої держави, оскільки від якості кадрового забезпечення судової системи залежить якість здійснення правосуддя та утвердження авторитету судової влади в українському суспільстві. Таким чином, основною метою проведення судової реформи в Україні є забезпечення проведення справедливого та неупередженого відправлення правосуддя в Україні, підвищення гарантій ефективного судового захисту для кожної людини, повернення довіри до судової гілки влади з боку громадськості.

Саме у такому контексті необхідно розглядати реорганізацію Вищої ради юстиції (далі — ВРЮ) та створення на її основі нового органу — Вищої ради правосуддя (далі — ВРП), як органу, повноваження якого спрямовані на забезпечення незалежності судової влади, формування високопрофесійного корпусу суддів та виконання координаційної функції в діяльності судової влади. З огляду на це питання правового статусу ВРП, зміни обсягу та змісту її повноважень, нового механізму формування складу набувають особливої актуальності.

У науковій літературі питання особливостей функціонування ВРЮ набули досить широкого висвітлення зокрема в публікаціях Білова О. В., Вільгушинського М. Й., Георгіци А. З., Євдокимова В. О., Кучинської О. П., Мельника М. І., Погорілка В. Ф., Прилуцького С. В., Селіванова А. О., Сердюка В. В., Шишкіна В. І., Яновської О. Г. та інших. Однак конституційними змінами 2016 року (щодо правосуддя) було зроблено суттєві уточнення в цьому напрямку, які з об'єктивних причин не були предметом попередніх досліджень.

Метою даної статті є комплексний аналіз порядку формування ВРП та її компетенції в контексті реорганізації ВРЮ та створення на її базі якосного нового органу — ВРП.

Відповідно до пункту 1.3. Європейської хартії про закон «Про статус суддів» від 10.07.1998 р. кожен Закон про статус суддів повинен передбачати обов'язкову участь органу, незалежного від виконавчої та законодавчої гілок влади, при прийнятті рішень щодо підбору, відбору, призначення, просування по службі чи припинення перебування на посаді судді [1]. В Україні, починаючи з

1998 року, таким органом була ВРЮ. Слід зазначити, що утворення ВРЮ в Україні засноване на світовій практиці, оскільки аналогічні органи існують майже в усіх країнах Європи, а також країнах Співдружності незалежних держав: у Франції, Португалії, Італії, Румунії, Молдові існує Вища рада магістратури [2], у Грузії — Рада Юстиції, в Угорщині — Національна рада правосуддя, у Польщі — Крайова рада Судівництва, у Туреччині — Вища рада суддів і прокурорів, в Республіці Словенія — судова рада, у Хорватії — Вища судова рада Республіки тощо [3, с. 295, 398].

Способи реформування ВРЮ неодноразово здійснювалися впродовж всього періоду її діяльності. Пропозиції реформування сфер її діяльності стосувалися розширення її повноважень з питань призначення суддів на посади, збільшення кількості членів ВРЮ, які б представляли суддівський корпус, включення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та суддівської адміністрації до структурних органів ВРЮ, утворення судової інспекції для розгляду скарг громадян та посадових осіб, що надходили до ВРЮ.

У результаті проведення в Україні реформи національної системи правосуддя, Верховною Радою України 2 червня 2016 року було прийнято зміни до Основного Закону держави в частині правосуддя [4], які значним чином торкалися ВРЮ. Так, відповідно до положень частини першої статті 131 та пункту 6¹ Перехідних положень Конституції України (в редакції від 30.09.2016) в Україні створюється ВРП шляхом реорганізації ВРЮ [5].

Наступним кроком, після внесення змін до Конституції України та прийняття нового закону України «Про судоустрій та статус суддів» [6], стало прийняття спеціального закону, в якому було б деталізовано положення про утворення та діяльність правонаступника ВРЮ. Так, 21 грудня 2016 року в другому читанні та в цілому був прийнятий закон «Про Вищу раду правосуддя» [7], чим фактично ознаменувалося завершення періоду функціонування ВРЮ та початок нової історії органу, відповідального за кадрове забезпечення судів в Україні та притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності.

Слід зазначити, що відповідно до пункту 6¹ Перехідних положень Конституції України (в редакції від 30.09.2016) [5] до обрання (призначення) членів Вищої ради правосуддя цей орган діє у складі членів Вищої ради юстиції протягом строку

їх повноважень, але які не можуть тривати довше, ніж до 30 квітня 2019 року. Таке автоматичне набуття статусу членів ВРП колишніми членами ВРЮ, окрім тих, хто за посадою не має права перебувати у ВРП, йде в розріз з основною метою проведення судової реформи в Україні, оскільки на основі ВРЮ фактично створюється якісно новий орган. Прослідковуються подвійні стандарти законодавця при створенні Верховного Суду та Вищої ради правосуддя, оскільки при утворенні першого органу усіх суддів колишнього Верховного Суду України було звільнено, а нових суддів обрано шляхом проведення конкурсу. У другому випадку колишні члени ВРЮ автоматично перейшли до новоствореної ВРП.

На нашу думку, такий вагомий крок для подальшого проведення реформи правосуддя в Україні, як формування персонального складу новоствореного ВРП, повинен був отримати значно ширше законодавче висвітлення, ніж згадка у одному пункті перехідних положень Конституції України. Зазначена проблема могла б бути вирішена або шляхом видання Президентом окремого указу про переведення членів ВРЮ до новоствореного ВРП, або шляхом звільнення всіх членів ВРЮ та формування нового персонального складу ВРП.

Відповідно до приписів зазначеного вище Закону, ВРП є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, дотримання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів.

Водночас законодавче формулювання назви ВРП, на нашу думку, є не зовсім досконалим, оскільки виникає запитання — над ким цей орган є вищим, якщо ВРЮ, а відтак і ВРП є єдиним автономним управлінським органом, який забезпечує формування високопрофесійного й відповідального суддівського корпусу. Можливо, доцільніше було б перейменувати ВРЮ на Раду Правосуддя, або Раду Правосуддя України, так як її юрисдикція поширюється на всю територію держави.

Новелою законодавства України щодо діяльності ВРП став порядок формування її персонального складу, який має вирішальне значення для

ефективного функціонування цього органу, зважаючи на його особливий правовий статус. Зокрема, згідно зі статтею 131 Конституції України (в редакції від 30.09.2016) [5] з'їзд суддів України обирає десятьох членів ВРП з числа суддів чи суддів у відставці, Президент України, ВРУ, з'їзд адвокатів України, всеукраїнська конференція прокурорів та з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ обирають (призначають) по двох членів кожен.

Таким чином, змінилося кількісне співвідношення членів ВРП, які обираються зазначеними вище суб'єктами у порівнянні із попередньою редакцією ст.131 Конституції України, яка передбачала, що до ВРЮ обиралися по три члени від ВРУ, Президента України, з'їзду суддів України, з'їзду адвокатів України, з'їзду представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ, а всеукраїнською конференцією працівників прокуратури обирались два члени.

Зазначені зміни у процесі реформування судової системи оцінюються позитивно міжнародними експертами та вітчизняними науковцями, оскільки передбачений законодавством порядок формування складу ВРП забезпечує наявність у її складі більшості суддів, які обираються своїми колегами, що в свою чергу обмежує вплив виконавчої та законодавчої гілок влади як на новостворений орган загалом, так і на процес призначення суддів на посади або звільнення їх з посади, та забезпечує ефективне функціонування принципу розподілу гілок влади. При цьому, наявність подібної системи формування складу ВРП гарантує достатній рівень взаємодії будь-яких органів влади із судовою гілкою влади та належне місце ВРП у системі стримувань та противаг.

Більше того, варто погодитися з тим, що законодавець врахував численні рекомендації, надані органами Ради Європи (Парламентською Асамблеєю, Комітетом Міністрів, Європейським судом з прав людини, Венеціанською комісією, Консультативною радою європейських суддів і Консультативною радою європейських прокурорів) щодо провадження судової реформи в Україні, серед яких значна частина стосувалась саме способу формування ВРЮ/ВРП: 1) створення незалежного від виконавчої та законодавчої влади органу, який відповідав би за призначення й кар'єру суддів; 2) передбачення того, що більшість членів Вищої ради юстиції чи принаймні істотну їх частину повинні

складати судді; 3) забезпечення обрання членів Вищої ради юстиції, які не є суддями, серед інших видатних юристів, університетських професорів із певним стажем перебування на посаді або звичайних громадян [8]. Крім того, ще у 2012 року Парламентська Асамблея Ради Європи у своїй резолюції 1862 (2012) «Функціонування демократичних інституцій в Україні» звертала увагу на той факт, що склад Вищої ради юстиції суперечить принципу поділу влади і також підриває незалежність судової системи; тому слід ухвалити поправки до відповідних законів та реально усунути представників Верховної Ради, Президента України та прокуратури від членства у Вищій раді юстиції. В очікуванні на прийняття поправок ці три інституції мають призначити до Вищої ради юстиції неполітичних членів [9].

Однак у процесі реалізації на практиці порядку формування персонального складу ВРП виникають деякі запитання та зауваження, які потребують правового дослідження. Зокрема, чи не породжуватиме наявність у складі цього органу представників прокурорської системи або інституту адвокатури внутрішнього конфлікту інтересів чи навіть підриву незалежності судової системи? З огляду на зазначені положення, слід реально усунути представників прокуратури та адвокатури від членства у ВРП.

Дослідження правового статусу ВРП як правонаступника ВРЮ не може бути повним без аналізу її повноважень як основних напрямків її діяльності, що визначають місце ВРП в системі органів державної влади, а також порядок взаємодії зі іншими органами, установами та організаціями.

Після внесення змін до Конституції України перелік повноважень ВРП значно розширився у порівнянні з ВРЮ. Так, перелік повноважень ВРП закріплений у статті 131 Основного закону (в редакції від 30.09.2016 року) [5], відповідно до якої ВРП вносить подання про призначення судді на посаду, ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності, розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора, ухвалює рішення про звільнення судді з посади, надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою, ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів, ухвалює рішення про пере-

ведення судді з одного суду до іншого, здійснює інші повноваження, визначені цією Конституцією та законами України.

Детально варто зосередити увагу на здійсненні ВРП повноважень, пов'язаних з призначенням суддів на посади та звільненням їх з посад, оскільки такі після запровадження судової реформи зазнали кардинальних змін. Так, новелою українського законодавства стала відмова від двоетапної системи призначення судді на посаду, відповідно до якої Президент України здійснював перше призначення на посаду професійного судді строком на 5 років, а Верховна Рада України обирала всіх суддів, крім суддів Конституційного Суду України, безстроково. Однак, після внесення змін до Основного закону держави, судді призначаються Президентом України за поданням ВРП на посаду судді одразу безстроково. При цьому, стаття 80 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» [6] встановлює, що призначення на посаду судді здійснюється Президентом України на підставі та в межах подання ВРП, без перевірки додержання встановлених цим Законом вимог до кандидатів на посаду судді та порядку проведення добору чи кваліфікаційного оцінювання кандидатів. Таке призначення здійснюється не пізніше тридцяти днів із дня отримання відповідного подання ВРП.

Метою запровадження таких змін є запобігання політичним зловживанням інших гілок влади при призначенні суддів на посаду та зменшення ролі впливу Президента України на процес призначення суддів до виключно формальної, церемоніальної, що також отримало своє схвалення у висновках Венеціанської комісії [10].

Зазнала докорінних змін у процесі реформування судової системи і процедура звільнення судді з посади. Так, в силу приписів статті 126 Конституції України (в редакції до 30.09.2016) [5] суддя звільнявся з посади органом, що його обрав або призначив, тобто або ВРУ, або Президентом України. Натомість, на сьогоднішній день повноваження щодо прийняття рішення про звільнення або припинення повноважень судді може прийняти виключно ВРП.

Зазначені зміни відповідають міжнародним стандартам у сфері судочинства, оскільки Венеціанська комісія неодноразово рекомендувала вилучити зі статті 128 Конституції України повноваження Президента України звільняти суддів, оскільки така роль не є виправданою, ускладнює

і затягує сам процес звільнення: «після призначення суддів будь-які зв'язки між суддею та політичними органами мають бути розірвані; у законодавчої та виконавчої влади не має бути жодної можливості для втручання, навіть якщо воно є суто символічним. Для посилення довіри, що є необхідністю в демократичному суспільстві, суди повинні не лише бути незалежними, але й виглядати незалежними» [10].

Окремо слід зупинитися на такому повноваженні ВРП як розгляд скарги відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора, адже до впровадження в Україні реформи судової системи повноваження щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності судді були розмежовані між двома органами: дисциплінарне провадження щодо суддів місцевих та апеляційних судів здійснювала Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі — ВККСУ), щодо суддів вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду України — ВРЮ [11].

На практиці такий розподіл повноважень по притягненню суддів до дисциплінарної відповідальності свідчив про недосконалість законодавчої регламентації діяльності ВРЮ та ВККСУ, науковці наголошували на проблемі нераціонального дублювання повноважень зазначених органів. Так, голова ВСУ Романюк Я. М. зазначав наступне: «Зважаючи на те, що статус суддів незалежно від юрисдикції та інстанційності єдиний, то й підходи до дисциплінарної відповідальності всіх суддів мають бути однаковими. Разом з тим є непоодинокі випадки, коли ВРЮ скасовує рішення ВККСУ щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Це наводить на думку, що не завжди ці підходи однакові». Крім того, за словами віце-президента Венеціанської комісії Г. Сухоцької, «євроспільнота не вбачає нормативних перешкод у тому, щоб в Україні діяли два органи. Головне, щоб не було дублювання повноважень цих інституцій, тобто сфери їх функціонування мають бути чітко розмежовані і прозорі» [12].

Наступним повноваженням ВРП, яке до моменту внесення змін до Конституції України щодо правосуддя та прийняття нового закону України «Про судоустрій та статус суддів» відносилось до компетенції ВРУ, є надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою. Так, відповідно до положень статті 58 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», без згоди Вищої ради правосуддя суддю

не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину [7].

Водночас таке формулювання статті 58 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» [7], а також статті 126 Конституції України (в редакції від 30.09.2016) [5] викликало широкий резонанс та дискусію щодо правильності застосування даної норми на практиці, оскільки частина правників тлумачать дану норму буквально, наполягаючи на тому, що законодавець передбачив виняток із загального правила про обов'язковість отримання згоди ВРП для здійснення відповідних процесуальних дій у випадках затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Разом з тим, у відповідь на неоднозначну позицію НАБУ щодо права його представників затримувати без дозволу ВРП спійманого на гарячому суддю, ВРП опублікувала публічне звернення від 17.01.2017 року, в якому наголошувала, що «застосування до судді запобіжного заходу у виді утримання під вартою чи домашнього арешту, зокрема і в тих випадках, коли суддю затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, до винесення обвинувального вироку судом без згоди ВРП є грубим порушенням конституційних гарантій недоторканності судді» [13].

З огляду на викладене, з метою унеможливлення подвійного тлумачення зазначеної норми та вирішення проблем, які виникають при правозастосуванні приписів Конституції України, більшість науковців схиляється до необхідності детальніше викласти процедуру надання ВРП згоди на затримання судді чи утримання його під вартою.

Також до повноважень ВРП було віднесено ухвалення рішення стосовно порушення суддею вимог щодо несумісності, оскільки при призначенні кандидата на посаду судді до певного суду відповідний закон має врахувати ситуацію і не допустити виникнення законних і об'єктивних сумнівів щодо неупередженості та незалежності судді [14]. Такі вимоги значно розширилися з прийняттям ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» в редакції від 02.06.2016 року [6]. Новелою законодавства є ухвалення ВРП рішення стосовно порушення прокурором вимог щодо несумісності, встановлених статтею 18 ЗУ «Про прокуратуру» [15].

З огляду на те, що посада судді чи прокурора має свій специфічний характер, віднесення повноваження стосовно порушення ними вимог щодо несумісності до компетенції ВРП є виправданим у демократичній державі та необхідним для гарантування справедливого судочинства, адже поєднання суддею чи прокурором своєї професійної діяльності з іншими видами оплачуваної роботи може поставити під сумнів їхню неупередженість та безсторонність.

Що ж до такого повноваження ВРП як вирішення питання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, то воно є можливим з наступних підстав:

- у зв'язку із притягненням судді до кримінальної відповідальності;
- при проведенні кваліфікаційного оцінювання;
- в порядку застосування дисциплінарного стягнення.

Згідно з приписами пункту 7 частини 1 статті 131 Конституції України (в редакції від 30.09.2016) [5] та пункту 9 частини 1 статті 3 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» [7] ВРП вживає заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів. Зазначена група повноважень є по своїй суті новим механізмом захисту встановлених Основним законом держави гарантій незалежності суддів та покликана запобігти втручанню сторонніх осіб чи органів у здійснення правосуддя.

Детальному нормативному регулюванню забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя ВРП присвячена глава 10 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» [7], згідно з нормами якої ВРП уповноважена вчиняти заходи індивідуального характеру:

1) веде і оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, проводить перевірку таких повідомлень, оприлюднює результати та ухвалює відповідні рішення;

2) вносить до відповідних органів чи посадових осіб подання про виявлення та притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, що порушує гарантії незалежності суддів або підриває авторитет правосуддя;

3) вносить на розгляд зборів відповідного суду подання про звільнення судді з адміністративної посади у разі невиконання ним рішення ВРП;

а також застосовує наступні заходи загального характеру:

4) ухвалює та оприлюднює публічні заяви і звернення;

5) звертається до суб'єктів права законодавчої ініціативи, органів, які уповноважені приймати правові акти, із пропозиціями щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя;

6) звертається до прокуратури та органів правопорядку щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, вчинених щодо суду, суддів, членів їх сімей, працівників апаратів судів, злочинів проти правосуддя, вчинених суддями, працівниками апарату суду;

7) готує у співпраці з органами суддівського самоврядування, іншими органами та установами системи правосуддя, громадськими об'єднаннями і оприлюднює щорічну доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні;

8) вживає інших заходів, які є необхідними для забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

Не менш важливими для забезпечення нормального функціонування системи правосуддя та повернення довіри з боку громадськості до судової гілки влади є повноваження, які стосуються організаційного та інформаційного забезпечення функціонування органів і установ системи правосуддя, які законодавець передав до компетенції ВРП. До такої групи повноважень можна віднести:

1) затвердження або погодження нормативних актів у сфері організації діяльності органів судової системи України: Положення про Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему, Положення про Державну судову адміністрацію України та типового положення про її територіальні управління, Положення про Службу судової охорони, Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень, Типове положення про апарат суду, а також Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників;

2) участь у вирішенні бюджетних питань органів та установ судової системи України;

3) затвердження нормативів кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів;

4) вирішення питань кадрового забезпечення ДСАУ.

Коротко підсумовуючи вище викладене, можна зазначити, що проведення в Україні реформи національної системи правосуддя не може вважатися успішним без укомплектування судової системи кваліфікованими та неупередженими суддями. Тому рішення законодавця реорганізувати ВРЮ шляхом створення на її основі нового органу, покликаного забезпечити реальну незалежність судової влади, сформувати добросовісний та високопрофесійний корпус суддів, видається логічним і правильним кроком. Метою запровадження

таких змін є запобігання політичним зловживанням інших гілок влади при призначенні суддів на посаду та зменшення їхнього впливу на новостворений орган, що позитивно оцінюється як вітчизняними науковцями, так і міжнародними експертами. В той же час, в процесі удосконалення діяльності ВРП та подальшого проведення реформи правосуддя, виникають деякі запитання, які потребують подальшого правового дослідження, зокрема удосконалення законодавчого формулювання назви цього органу, усунення від членства у ВРП представників прокуратури та адвокатури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Європейська хартія про закон «Про статус суддів»*: Міжнародний документ від 10.07.1998. Хартія Ради Європи. База даних Законодавство України / ВР України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_236
2. *Правовые системы стран мира: энциклопедический справочник / отв. ред. д-р. юрид. наук, проф. А. Я. Сухарев*. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Изд-во «Норма», 2003. — 976 с.
3. *Конституції нових держав Європи та Азії ; упоряд. С. Головатий*. — К. : Укр. Правн. Фундація. Вид-во «Право», 1996. — 544 с.
4. *Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)*: Закон України від 02.06.2016р. № 1401-19. База даних Законодавство України / ВР України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>
5. *Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР*. База даних Законодавство України / ВР України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page>
6. *Про судоустрій і статус суддів: Закон від 02.06.2016 № 1402-VIII*. База даних Законодавство України / ВР України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
7. *Про Вищу раду правосуддя: Закон від 21.01.2016 № 1798-19*. База даних Законодавство України / ВР України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1798-19/ed20161221>
8. *Список рекомендацій Ради Європи щодо судової реформи і реформи прокуратури в Україні // Центр політико-правових реформ: сайт*. 12.02.2014. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://pravo.org.ua/ua/news/5000->
9. *Резолюція 1862 (2012) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних інституцій в Україні» 26 січня 2012 року*. Законодавство України / ВР України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_a57
10. *Проміжний висновок щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя: Висновок, затв. Венеціанською комісією від 24.07.2015 CDLPI(2015)016*. Страсбург. С. 15. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/visnovok%2026.pdf>
11. *Про судоустрій і статус суддів: Закон від 07.07.2010 № 2453-VI*. База даних Законодавство України / ВР України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>
12. *Матеріали III щорічної міжнародної науково-практичної конференції «Правовий статус ВККС: шляхи вдосконалення кваліфікаційних та дисциплінарних інституцій у світлі конституційної реформи»*. Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. 2013. №3 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.vkksu.gov.ua/vkksu_announcer/vkksu_announcer_2013_3.pdf
13. *ВРП ухвалила публічне звернення щодо порядку затримання судді, утримання його під вартою чи арештом*. Офіційний сайт Вищої ради правосуддя / Новини та повідомлення від 17.01.2017. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.vru.gov.ua/news/1956>

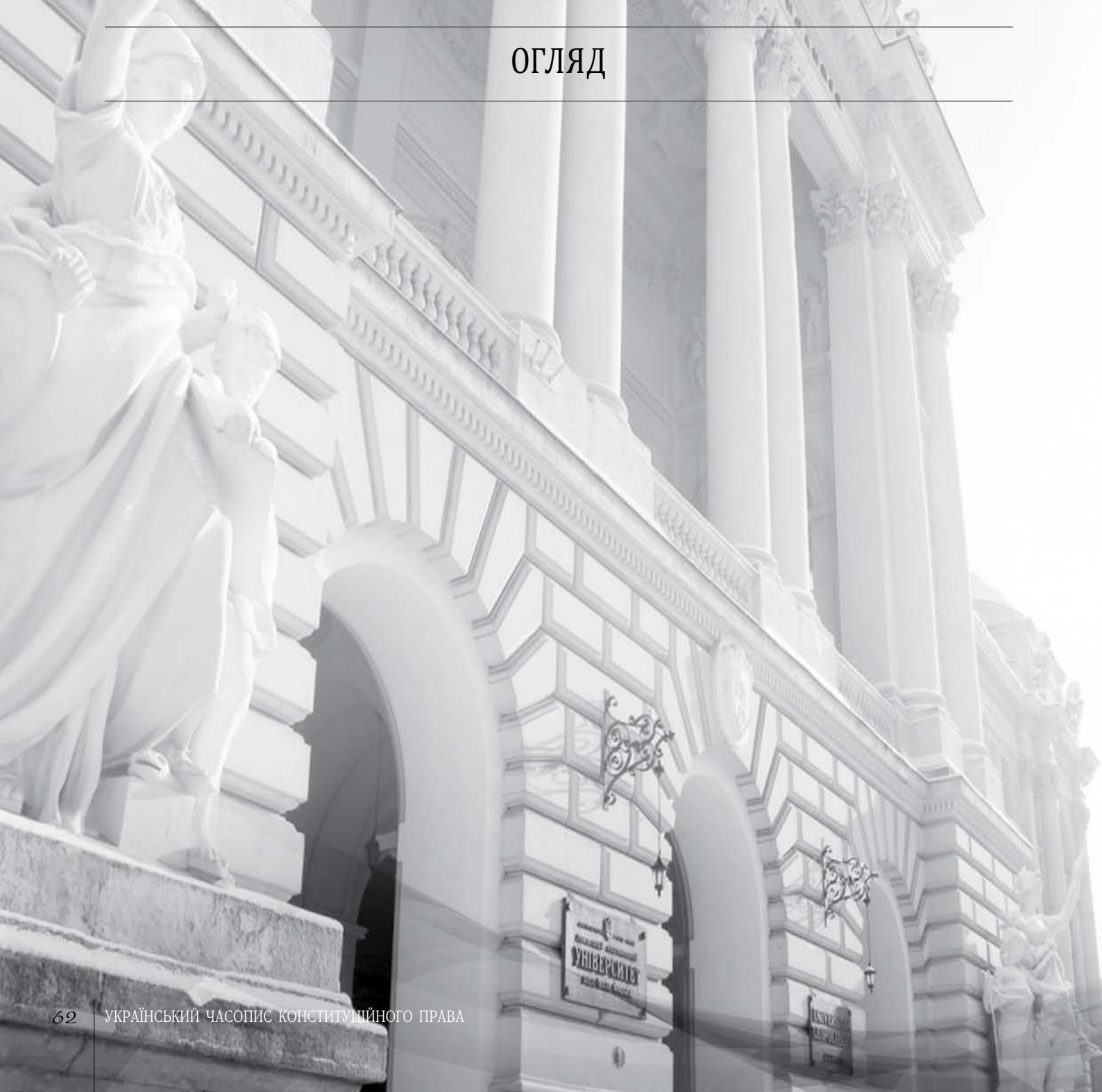
14. Пояснювальна записка до Європейської хартії про закон «Про статус суддів»: Модельний кодекс від 10.07.1998. База даних Законодавство України / ВР України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a46
15. Про прокуратуру: Закон від 14.10.2014 № 1697-VII. База даних Законодавство України / ВР України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page>

REFERENCES

1. Yevropejska xartiya pro zakon «Pro status suddiv»: Mizhnarodnyj dokument vid 10.07.1998. Xartiya Rady Yevropy. Baza danyx Zakonodavstvo Ukrayiny / VR Ukrayiny. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_236
2. Pravovye sistemy stran mira: ehnciklopedicheskij spravochnik / otv. red. d-r. yurid. nauk, prof. A. YA. Suharev. — 3-e izd., pererab. i dop. — M. : Izd-vo «Norma», 2003. — 976 s.
3. Konstytuciyi novyx derzhav Yevropy ta Aziyi ; uporyad. S. Golovatyj. — K. : Ukr. Pravn. Fundaciya. Vyd-vo «Pravo», 1996. — 544 s.
4. Pro vnesennya zmin do Konstytuciyi Ukrayiny (shhodo pravosuddya): Zakon Ukrayiny vid 02.06.2016r. № 1401-19. Baza danyx Zakonodavstvo Ukrayiny / VR Ukrayiny. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>
5. Konstytuciya Ukrayiny: Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. Baza danyx Zakonodavstvo Ukrayiny /VR Ukrayiny. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр/page>
6. Pro sudoustrij i status suddiv: Zakon vid 02.06.2016 № 1402-VIII. Baza danyx Zakonodavstvo Ukrayiny / VR Ukrayiny. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
7. Pro Vyshhu radu pravosuddya: Zakon vid 21.012.2016 № 1798-19. Baza danyx Zakonodavstvo Ukrayiny / VR Ukrayiny. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1798-19/ed20161221>
8. Spysok rekomendacij Rady Yevropy shhodo sudovoyi reformy i reformy prokuratury v Ukrayini // Centr polityko-pravovyx reform: sajt. 12.02.2014. URL : <http://pravo.org.ua/ua/news/5000->
9. Rezolyuciya 1862 (2012) Parlamentskoyi Asambleyi Rady Yevropy «Funkcionuvannya demokratychnyx instytucij v Ukrayini» 26 sichnya 2012 roku. Zakonodavstvo Ukrayiny / VR Ukrayiny. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_a57
10. Promizhnyj vysnovok shhodo zaproponovanyx zmin do Konstytuciyi Ukrayiny v chastyni pravosuddya: Vysnovok, zatv. Venecianskoyu komisiyeyu vid 24.07.2015 CDLPI(2015)016. Strasburg. S. 15. URL : <https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/visnovok%2026.pdf>
11. Pro sudoustrij i status suddiv: Zakon vid 07.07.2010 # 2453-VI. Baza danyx Zakonodavstvo Ukrayiny / VR Ukrayiny. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>
12. Materialy III shhorichnoyi mizhnarodnoyi naukovy-praktychnoyi konferenciyi «Pravovyj status VKKS: shlyaxy vdoskonalennya kvalifikacijnyx ta dyscyplinarnyx instytucij u svitli konstytucijnoyi reformy». Visnyk Vyshhoyi kvalifikacijnoyi komisiji suddiv Ukrayiny. 2013. № 3 URL : https://www.vkksu.gov.ua/vkksu_announcer/vkksu_announcer_2013_3.pdf
13. VRP uxvalyla publichne zvernennya shhodo poryadku zatrymannya suddi, utrymannya jogo pid vartoyu chy areshtom. Oficijnyj sajt Vyshhoyi rady pravosuddya / Novyny ta povidomlennya vid 17.01.2017. URL : <http://www.vru.gov.ua/news/1956>
14. Poyasnyvalna zapyska do Yevropejskoyi xartiyi pro zakon «Pro status suddiv»: Modelnyj kodeks vid 10.07.1998. Baza danyx Zakonodavstvo Ukrayiny / VR Ukrayiny. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a46
15. Pro prokuraturu: Zakon vid 14.10.2014 № 1697-VII. Baza danyx Zakonodavstvo Ukrayiny / VR Ukrayiny. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page>

ОГЛЯД

В ОДЕСІ АКТИВІЗОВАНО ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ НА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВУ ТЕМАТИКУ

Як засвідчили результати соціологічного опитування, проведеного у червні 2018 року, найбільшу довіру серед судів має Конституційний Суд, йому довіряє 30 % населення, на відміну від Верховного Суду та місцевих судів, яким довіряє по 25 %¹. Натомість, ще у листопаді 2017 року Конституційному Суду довіряли 14,9 % опитаних². Не в останню чергу зростання рівня довіри до органу конституційного контролю пов'язане з політикою відкритості та прозорості, запровадженої цього річ у Конституційному Суді. Зокрема, про це свідчить чимало відкритих зустрічей за участі Голови Конституційного Суду, проведених не лише у столиці, але й у регіонах нашої держави.

За ініціативи та підтримки Громадського центру правових ініціатив і за підтримки Одеського відділення Асоціації правників України **7 травня 2018 року Голова Конституційного Суду України Станіслав Шевчук провів відкриту зустріч із правничою громадськістю міста Одеси** (передусім були присутні адвокати, юрисконсульти, викладачі права, студентська молодь, місцеві активісти та підприємці) за участю чималої кількості регіональних і всеукраїнських ЗМІ.

Напевно, уперше в історії Конституційного Суду України його Голова зустрівся на відкритому заході з мешканцями міста Одеси. Крім того, як відзначалося навіть регіональними ЗМІ, уперше високопосадовець такого рівня приїхав без охорони та був дуже доступним для спілкування.

Місцем проведення заходу став Impact Hub Odessa — коворкінг, конференц-центр і центр підтримки соціальних проектів, який розташований в центрі Одеси.

Це була безпрецедентна зустріч не лише в історії Конституційного Суду. В Impact Hub Odessa достатньо рідко наявна така величезна кількість охочих бути водночас в одній залі. Понад дві сотні людей відвідали зустріч. Чимало з них дивилися паралельну он-лайн-відеотрансляцію, стоячи неподалік монітора, оскільки місць для сидіння не вистачило для всіх охочих.

Представляючи високого гостя, голова правління Громадського центру правових ініціатив Альберт Єзеров зазначив, що цей захід є одним з перших щодо популяризації діяльності Конституційного Суду, який зараз немовби переживає відродження з обранням керівником Суду Станіслава Шевчука. Крім того, наразі Конституційний Суд переживає найбільше реформування своєї структури та компетенції з 1996 року — ухвалено новий Закон України «Про Конституційний Суд України» та Регламент Конституційного Суду, утворено колегії та сенати, засновано інститут конституційної скарги, вже відкрито перші провадження та готуються перші рішення стосовно них.

Зустріч відбувалась у формі відкритого діалогу, перед початком спілкування голови Суду усім гостям було роздано таблички, що містили зелені написи «Like» («Підтримую») і червоні «Dislike» («Проти»). За допомогою цих табличок присутні на зустрічі могли «голосувати», виражаючи своє ставлення до обговорюваних питань.

«Право має існувати для людини», — з цих слів розпочав відкриту зустріч Станіслав Шевчук. Він підкреслив, що права належать людині починаючи від народження, є фундаментальними та захищаються Конституцією, яка «відображає не

¹ Населення України не довіряє судовій реформі, — GFK // Українські новини. — 2018. 10 липня. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ukranews.com/ua/news/572935-naselennya-ukrainy-ne-doviryaye-sudoviy-reformi-gfk>

² Ставлення громадян України до судової системи (висновки за результатами опитувань) // Офіційний сайт Ради суддів України. — 2017. 15 листопада. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rsu.gov.ua/ua/news/stavlenna-gromadan-ukraini-do-sudovoi-sistemi-visnovki-za-rezultatami-opituvan>

лише текст, а і цінності та дух. Це сакральний документ, і настав час кожному навчитися його поважати».

Очільник Конституційного Суду підкреслив, що хоча КС і є судом, та передусім його діяльність спрямовано проти держави: «Коли ми визнаємо закони неконституційними, це означає, що парламент порушив Конституцію, коли ухвалював ці закони. Коли ми визнаємо укази Президента чи постанови Кабінету Міністрів неконституційними, значить вони порушили Конституцію — фундаментальний закон нашої країни».

Згадав С. В. Шевчук і про важливість підвищення рівня комунікації, яке він назвав одним зі своїх головних завдань як Голови Суду. Підвищення рівня комунікації означає «не розповідати якісь байки про конституцію, а казати про реальні речі, які є. З іншого боку, і проблем у нас багато, я їх сприймаю та розумію. Але який вихід: нічого не робити чи все ж таки зробити кроки на зміцнення авторитету нашої Конституції та, звичайно, Конституційного Суду України, який є невід'ємним від Конституції? Наше завдання — захищати Конституцію. Ми не захищаємо закони чи укази Президента, ми захищаємо лише Конституцію! Й оце принциповий момент для повернення довіри до нашого Суду», — наголосив Станіслав Шевчук. Також він спробував проаналізувати причини недовіри та надав власне розуміння довіри: «Наш народ не довіряв державній владі. А зараз інша ситуація: ми маємо довіряти державній владі, але тільки владі, яка працює на людей, тобто владі, яка є обмеженою. І в цьому основне завдання Конституційного Суду — обмежити владу. Щоб не було такого, що ви визнали якийсь закон неконституційним, і це образа, і треба знищити політично чи ще якимось Го-

лову чи суддів Конституційного Суду. Це дуже примітивне розуміння того суспільства та правової держави, яку ми будуємо. Навпаки — має бути чим більше, тим краще для влади рішень, які ми ухвалили от в цьому році, за кожне з яких я можу відповісти та надати вам аргументи, чому саме так, а не інакше прийняте рішення. І мені не соромно за ці рішення як Голові Конституційного Суду України».

Потім він перейшов до пояснення громадськості конкретних рішень Конституційного Суду. Спершу заявив, що від початку року було ухвалено чотири рішення, два з яких уперше в історії Суду визнали закони неконституційними в цілому через порушення конституційної процедури їх розгляду й ухвалення (закони про мову та референдум). Станіслав Шевчук пояснив, що «це фейкові закони, ми не кажемо про зміст цих законів, ну не можна так приймати закони».

Окреме запитання стосувалося закону про референдум. Очільник КС відповів: «Референдум не може бути маніпулятивним, з одного боку. Через референдум, коли він був прийнятим, часів Януковича, можна було все: прийняти нову Конституцію, прийняти зміни до Конституції в обхід процедури, яка передбачена самою Конституцією, та в обхід парламенту. Можна було прийняти будь-який закон на референдумі через ЦВК. ЦВК підписалось і нам не потрібний демократично обраний парламент. Нам не потрібний Конституційний Суд, бо це його повноваження перевіряти зміни до Конституції на предмет відповідності Конституції, ми даємо висновки. Тільки якщо позитивний висновок, тільки тоді можна змінювати Конституцію».

Деякі запитання ставили і щодо позиції Конституційного Суду з приводу пенсій і пільг. Стосовно пенсій Станіслав Шевчук відзначив, що «дуже важливий елемент, що ми зафіксували, що соціальна виплата не є доходом, який треба обкласти [податком] у нашій пенсійній системі. Тобто на майбутнє держава не може оподаткувати пенсії, якщо знов скажуть, що нам треба всіх обкласти податком на пенсії». Щодо конституційності скасування пільг у разі відсутності бюджетних коштів на їх виплату Голова Конституційного Суду вказав на неоднозначність відповіді: «Якщо пільги несуть певний парламентський популізм — це одне питання. Якщо це пов'язано зі статусом людини, її вразливістю та статусом, який пов'язаний із якимось соціальним ризиком, який людина потребує захистити — це зовсім інше питання і це питання

однозначно конституційного права. Ми соціальна держава і ми маємо поважати життєвий рівень. Інше питання — а чи достатній прожитковий мінімум для людини з погляду її потреб? І теоретично ми можемо це дослідити, порівняти фактичний і декларований життєвий рівень людини на підставі конституційної скарги».

Декілька запитань стосувалися рішення щодо пенітенціарної системи, а саме — неконституційності частини шостої статті 216 КПК України, згідно з якою злочини на території пенітенціарних органів повинні розслідувати новоутворені слідчі органи цієї служби. Станіслав Шевчук зазначив, що, маючи досвід судді Європейського суду з прав людини, може впевнено стверджувати: «У місцях позбавлення свободи також перебувають люди, які також мають конституційні права. Факт засудження людини судом не означає, що його позбавлено конституційного права. Йому обмежено право на свободу пересування».

Також у цьому контексті громадськість цікавило питання про відтермінування згаданого рішення на три місяці. Голова Конституційного Суду нагадав, що відповідно до нової судової реформи, започаткованої змінами до Конституції, Суд дістав повноваження відтермінувати своє рішення залежно від ситуації. Це повноваження було вперше застосовано саме у рішенні щодо пенітенціарної системи. «Понад те — ми зобов'язали Верховну Раду ухвалити новий КПК, щоб врахувати гарантії незалежності слідчого органу в місцях пенітенці-

арної служби, бо це не наша забаганка, це зобов'язання за Конституцією терміново припинити це порушення. Але якщо парламент протягом трьох місяців не зробить ці зміни, то це свідчитиме про серйозні проблеми у функціонуванні державних органів, коли вони мають діяти спільно. Кожен державний орган повинен бути під Конституцією, і парламент також. Сам факт існування Конституції означає, що влада парламенту обмежена Конституцією», — підкреслив Станіслав Шевчук.

Відповідаючи на інше запитання, очільник Конституційного Суду додав: «У чому мета конституції? Обмежити державну владу. Чому? Бо влада обмежена є набагато сильнішою, ніж влада необмежена!»

Крім того, Станіслав Шевчук приділив увагу запровадженню інституту конституційної скарги та порядку звернення громадян до Суду.

Наприкінці заходу учасники зустрічі подякували Голові Конституційного Суду за відкритість, інформативність і послідовність, а також запросили частіше відвідувати Одесу.

Того ж дня у приміщенні конференц-зали Одеського окружного адміністративного суду відбулася **робоча зустріч Голови Конституційного Суду України Станіслава Шевчука із суддями судів міста Одеси**.

Кожен із суддів міг поставити запитання очільнику органу конституційної юрисдикції та почути відповіді з перших вуст. Голова Конституційного Суду детально розповів присутнім про свою роботу, яка виконана з дня обрання на посаду —

21 лютого 2018 року. Спершу було окреслено загальні проблеми, наявні в Суді, а також нововведення, запроваджені протягом майже двох років з часу змін до Конституції України загалом та перших двох з половиною місяців діяльності на посаді Голови Конституційного Суду зокрема.

Станіслав Шевчук наголосив на необхідності використання усіх можливих законних шляхів захисту конституційних прав і на потребі застосування практики Європейського суду з права людини у контексті запровадженої Конституційним Судом концепції дружнього ставлення до міжнародного права.

Голова Конституційного Суду зацентрував увагу на тому, що можливість звільнення з посади судді Конституційного Суду у зв'язку з порушенням ним присяги є атавізмом, що нагадує середньовічну «лояльність своєму васалу»: чи може йтися про незалежність і неупередженість, коли проти тебе може бути ініційоване дисциплінарне провадження у випадку, коли висновки щодо конституційності законів суперечать певним політичним інтересам? Виключення такої підстави для дисциплінарної відповідальності, на глибоке переконання Станіслава Шевчука, є суттєвим кроком уперед, адже суддя Конституційного Суду має бути на сторожі дотримання Конституції, а не окремих політичних інтересів.

Судді ставили запитання, зокрема, про люстрацію та кваліфікаційне оцінювання суддів. Очільник Конституційного Суду не став висловлювати власний погляд через те, що ці питання перебувають у провадженні Суду.

Станіслав Шевчук відзначив, що згідно з Конституцією України суддівська винагорода не може розумітися як соціальна гарантія, а є інститутом суддівського забезпечення, тому питання винагороди судді повинно розглядатися в контексті гарантованого Конституцією та чинним законодавством єдиного статусу суддів.

Одним із головних завдань Конституційного Суду його очільник назвав забезпечення системи розподілу влади (принцип стримувань і противаг) та надійності запобіжників обмеженості влади, які є гарантією правової держави.

У відповідь на запитання про бачення доцільності та меж розвитку комунікації судової влади із громадськістю, Станіслав Шевчук наголосив на тому, що «зміна моделі інформаційної політики безпосередньо впливає на репутацію професії, а

судовій владі слід переходити в інформаційний наступ, роз'яснювати суспільству, в чому полягає суть винесеного рішення, формувати позитивний образ судді як особи, що стоїть на захисті прав громадян».

13 липня 2018 року в Апеляційному суді Одеської області за ініціативи громадської організації «Громадянський центр правових ініціатив» (А. Єзеров, Д. Терлецький) та за підтримки Комітету адміністративного права та процесу Ради адвокатів Одеської області (О. Джабурія) відбувся **сертифікований семінар із підвищення кваліфікації адвокатів на тему: «Конституційна скарга в роботі адвоката: алгоритми складання, проблеми подання та механізми застосування»**. Його актуальність спричинена тим, що з червня 2016 року на конституційному рівні та лише з березня 2018 року фактично в Україні запроваджено новий правовий механізм захисту прав і свобод людини — конституційна скарга. Відтоді конституційне судочинство стало доступнішим для фізичних та юридичних осіб, а сама конституційна скарга — додатковим інструментом в роботі адвоката. Через це адвокати потребують спеціальних знань щодо алгоритмів складання, подання та розгляду конституційних скарг.

Станом на час проведення семінару не було розглянуто по суті жодної конституційної скарги. Попри це, вже було кількасот відмовних ухвал, із яких можна зробити висновки про основні помилки, які вчиняються адвокатами при поданні скарг.

Серед присутніх адвокатів лише в одного виявилась конституційна скарга у провадженні. Водночас присутність понад півтори сотні адвокатів вкотре засвідчила перспективність цього інституту та підтвердила актуальність і значущість цього заходу для адвокатської спільноти Одещини.

Семінар складався з п'яти модулів: «Судові механізми захисту прав» (доповідач — доцент, голова правління громадської організації «Громадянський центр правових ініціатив», адвокат Альберт Єзеров); «Функціональна взаємодія судів адміністративної юрисдикції та Конституційного Суду України» (доповідач — заступник голови Одеського окружного адміністративного суду Елла Катаєва); «Умови прийнятності Конституційним Судом України конституційних скарг: формальний аспект» (доповідач — заступник начальника управління документального забезпечення та попередньої перевірки конституційних скарг — началь-

ник відділу попередньої перевірки конституційних скарг Секретаріату Конституційного Суду України Віталій Запорожець); «Умови прийнятності Конституційним Судом України конституційних скарг: змістовний аспект» і «Алгоритм складання та подання конституційних скарг» (доповідач — кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат Дмитро Терлецький).

Важливою рисою заходу була інклюзивність аудиторії у процесі проведення семінару. Час від часу лектори запитували аудиторію про їхню думку стосовно окремих питань. Наприклад, думка адвокатської спільноти розділилася під час відповіді на запитання: після якої інстанції можливе подання конституційної скарги — після Верховного Суду чи достатньо апеляційної інстанції.

Заступник голови Одеського окружного адміністративного суду Елла Катаєва з цього приводу зазначила, що деякі юристи вважають навіть петицію до Президента України національним засобом юридичного захисту, а іноді навпаки — вважають Конституційний Суд останнім національним засобом і тому подають до Європейського суду з прав людини не паралельно з органом конституційного контролю, а спершу чекають на закінчення провадження в останньому.

Також адвокатська аудиторія намагалась відповісти на запитання про принципи відмінності між провадженням у Конституційному Суді Украї-

ни та Європейському суді з прав людини (ЄСПЛ). Адвокати надали найбільш очевидну відповідь: відмінність полягає у джерелах (у першому випадку — Конституція України, у другому — Європейська конвенція про захист прав людини й основних свобод). Лектори уточнили, що, по-перше, враховуючи напрацьований Конституційним Судом принцип дружнього ставлення до міжнародного права Європейська конвенція та практика ЄСПЛ також є джерелами для рішень Конституційного Суду; по-друге, відмінність полягає у тому, що Конституційний Суд не аналізує обставин справи та не передбачає сатисфакцію — відшкодування завданих збитків, на відміну від ЄСПЛ.

Ще одне запитання для адвокатів стосувалося можливості участі свідків у конституційному провадженні. Аудиторія одноставно відповіла негативно, однак лектори повідомили, що відповідно до чинного Регламенту Конституційного Суду України участь свідків можлива, та висловили припущення, що передусім участь свідків стосуватиметься процедурних норм — наприклад, свідчення народних депутатів стосовно обставин розгляду й ухвалення закону.

Аудиторія активно цікавилась низкою проблем і ставила запитання. Адвокатів цікавила сума судового збору при поданні конституційної скарги, і було позитивно сприйнято інформацію про відсутність такого судового збору. Також цікавила практика реалізації частини четвертої статті 7 Кодексу адміністративного судочинства України —

зокрема, чи звертався Одеський окружний адміністративний суд до Верховного Суду до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта.

Низка запитань адвокатів стосувалась можливості підпису адвоката під конституційною скаргою. Після негативної відповіді адвокати просили уточнити, як діяти, якщо їхній клієнт перебуває у рейсі або у космосі, у відповідь на що було сказано, що єдиним винятком є неспроможність індивіда підписати скаргу, а в інших випадках надсилати можна через поштові відділення. Водночас інші дії, крім подання самої скарги, можна вчиняти через уповноважену особу, про яку варто зазначити у скарзі.

Цікавили адвокатів і такі запитання, як можливість відновити пропущений строк на подання конституційної скарги (лише з мотивів суспільного інтересу, про що має бути клопотання, або у випадку отримання остаточного рішення суду пізніше, ніж його було оголошено), наявність інституту залишення скарги без руху (ні, якщо секретаріат Конституційного Суду повернув заяву, то можливе лише повторне звернення, яке реєструється як нове), строк розгляду секретаріатом Суду скарг (один день), можливість створення формуляру для заповнення скарги (наразі на сайті Суду є пам'ятка, пізніше розглянуть можливість створення формуляру), кількість осіб, які опрацьовують у секретаріаті Конституційного Суду конституційні скарги (сім осіб включно з керівником) тощо.

Щодо однієї проблеми адвокати навіть надали пропозицію — надати доступ Конституційному Суду до не знеособленого, а повного варіанту Єдиного державного реєстру судових рішень, водночас позбавивши заявників (скаржників) подавати до Суду засвідчені копії судових рішень усіх судів стосовно відповідної справи.

Серед цікавинок був той факт, що чотирнадцять конституційних скарг, поданих до набрання чинності Законом України «Про Конституційний Суд України», у якому було передбачено низку вимог до форми конституційної скарги, було подано з дотриманням цих вимог і розподілено на суддів без відмови, що може свідчити і про певний прогностичний талант і відповідне мислення авторів таких скарг.

³ Проблеми сучасної конституціоналістики. Конституційне гуманітарне право: навч. посібник / За ред. А. Р. Крусян, А. А. Єзерова. — К.: Юрінком Інтер, 2018. — 524 с. — Випуск 4.

Також адвокатам цікаво було дізнатися, що лідером серед законів за кількістю скарг є Кримінальний процесуальний кодекс України (майже півсотні скарг на неконституційність його окремих положень).

Адвокат, доцент Дмитро Терлецький систематизував і подав у вигляді доповіді-презентації основні помилки, яких припускаються адвокати (або скаржники чи інші автори конституційних скарг), серед яких: ототожнення норми та статті того чи іншого закону; зазначення норми закону, яка не була застосована в остаточному судовому рішенні; одночасне зазначення норм законів, які (не) були застосовані в остаточному судовому рішенні; цитування норм Конституції України безвідносно до конкретного порушеного права та конкретної ситуації; неналежна аргументація конституційної скарги.

Серед особливих позитивів семінару варто відзначити той факт, що під час виступу кожного доповідача були водночас ремарки (іноді й заперечення) інших доповідачів, що створювало ціліснішу картину думок і фактів щодо певного питання та додавало «живої» дискусії та розвитку критичного й аналітичного мислення.

Наприкінці було напрацьовано тактичне завдання для адвоката — на етапі подання касаційної (апеляційної) скарги написати її таким чином, щоб у рішенні відповідного суду було відмовлено саме із застосуванням оспорюваної в майбутньому конкретної норми певного закону.

Насамкінець, варто підкреслити важливість активізації проведення освітньо-практичних конституційно-правових заходів, на кшталт вищеведених, із метою зміни ідеологічних орієнтирів громадян загалом і студентсько-аспірантської молоді, науковців, адвокатів тощо зокрема. Необхідність переосмислення цінностей, зміни законності на правосвідомість, законознавства на правознавство, законників на правників, верховенства закону на верховенство права зумовлює значущість і видавничої діяльності Громадського центру правових ініціатив — зокрема, на початку 2018 року вийшов друком у видавництві «Юрінком Інтер» четвертий випуск видання «Проблеми сучасної конституціоналістики». Цей випуск присвячено конституційному гуманітарному праву, а його співавторами є відомі в Україні доктори наук, судді Конституційного Суду, адвокати тощо³.

Юрій БАТАН,
Громадянський центр правових ініціатив,
спеціально для «Українського часопису
конституційного права»

ЗУСТРІЧ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЗІ СТУДЕНТАМИ ТА ВИКЛАДАЧАМИ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

7 вересня у Львівському національному університеті ім. І. Франка за організації юридичного факультету відбулася зустріч Голови Конституційного Суду України Станіслава Шевчука та суддів Конституційного Суду України Олександра Литвинова та Василя Лемака зі студентами та викладачами університету.

Подія проходила у форматі полілогу між спікерами та присутніми. Модераторами заходу стали Олександр Водянніков, національний радник з юридичних питань Координатора проектів ОБСЄ в Україні та Сергій Різник, доцент кафедри конституційного права юридичного факультету.

Зустріч розпочалася з вітань проректора Львівського університету Мар'яна Лозинського, який, підкресливши важливість цієї події, згадав про випускників Львівського університету Петра Стецюка, Володимира Кампо, Михайла Костицького, їх роль в розвитку правової системи держави та припустив, що серед присутніх в залі студентів є майбутні судді Конституційного Суду України.

З вітальними словами до аудиторії звернулися Голова та судді Конституційного Суду України. Свою розмову з присутніми Станіслав Шевчук розпочав із теплих слів про Львів, наголосивши, що це місто завжди було українським П'ємонтом, осередком культурного впливу. Голова Конституційного Суду України наголосив, що зустріч проводиться не з метою засвідчити існування Суду, а для того, щоб довести, що він пережив кризу і готовий захищати Конституцію.

Відповідаючи на запитання присутніх, суддя Конституційного Суду України Василь Лемак підкреслив важливість конституційної реформи в Ук-

раїні, наслідком якої стало зміцнення Конституційного Суду України. Суддя висловив свої міркування стосовно розгляду конституційних скарг, змісту окремих рішень Конституційного Суду України, зокрема рішення щодо відповідності Конституції України Закону України «Про всеукраїнський референдум».

Суддя Конституційного Суду України Олександр Литвинов пригадав свої добрі враження від роботи суддею Апеляційного суду Львівської області. Суддя висловив свої міркування стосовно окремих вимог до рішення Суду та підкреслив, що сьогодні Конституційний Суд України здатен вирішувати всі питання, які будуть поставлені перед ним.

Предметом обговорення стали також незалежність Конституційного Суду України, інститут конституційної скарги, тлумачення законів, статус державної мови, наступні вибори до органів публічної влади та багато інших актуальних питань.

Насамкінець Голова та судді Конституційного Суду України висловили спільну думку про те, що

відчувають відповідальність перед народом України за прийняті рішення.

На завершення зустрічі проректор Мар'ян Лозинський висловив вдячність гостям за цікавий

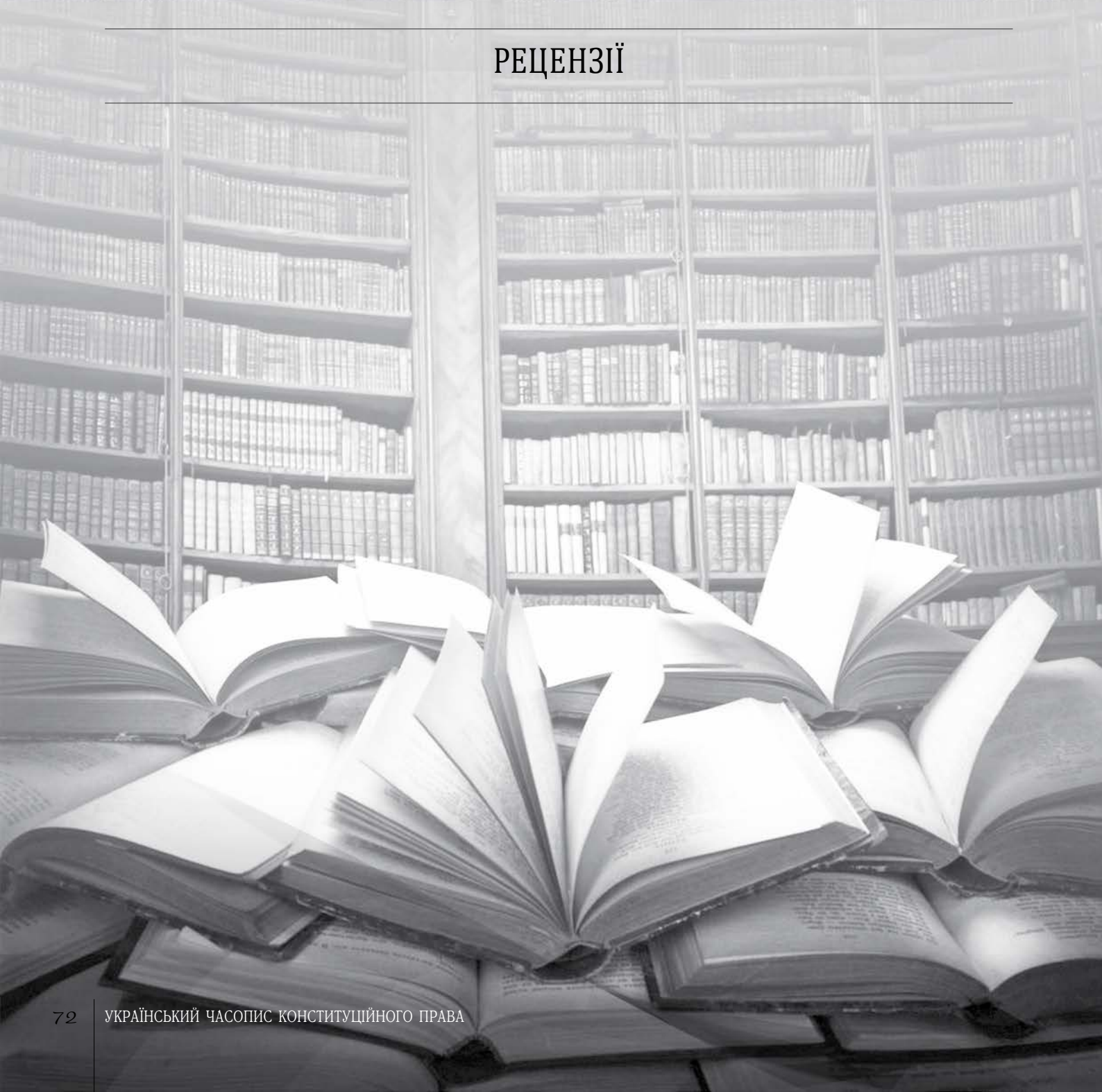
захід та на згадку про Франковий університет подавав видання Львівського університету — англomовний переклад поеми Івана Франка «Мойсей».

Сергій РІЗНИК,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного права, заступник декана
юридичного факультету ЛНУ імені Івана Франка

РЕЦЕНЗІЇ

Олена БОРИСЛАВСЬКА

/ к. ю. н., доцент кафедри конституційного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Протягом тривалого часу в Україні застосовуються вибори для формування органів публічної влади, проте усвідомлення їхньої значимості не просто як способу заміщення представницької посади, а як важливого інституту та водночас інструменту конституційної демократії приходить поступово. Втім, саме таке ставлення до виборів є передумовою виконання усіх властивих їм функцій, передусім — трансформації волі народу — джерела суверенітету — у державну політику.

Конституційна демократія розглядає вибори крізь призму таких їх якостей, як чесність та альтернативність. Лише чесні та водночас альтернативні вибори дають можливість функціонувати системі представницької демократії, в іншому випадку йдеться радше про її імітацію. Водночас нестабільність українського виборчого законодавства, його підлаштування під конкретний політичний результат є свідченням труднощів із згаданим розумінням виборів та його імплементацією в суспільно-політичну реальність України.

Вагому роль у формуванні нового бачення виборів і, як наслідок, виборчого законодавства має виконати конституційно-правова наука. Незважаючи на публікацію низки змістовних праць на виборчу тематику, в Україні бракувало комплексного доктринального дослідження саме засад виборів, які визначають їхню сутність, та забезпечення яких має важливе значення для розвитку України як конституційної держави. Важливим кроком до осмислення сутності виборів, їхньої природи та значення, розвитку доктрини виборчого права має фундаментальна праця, яка побачила світ у 2018 році — монографія Юрія Богдановича Ключ-

ВАЖЛИВИЙ КРОК У РОЗВИТКУ ДОКТРИНИ ВИБОРЧОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

ковського «Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні»¹.

Про фундаментальність монографічного дослідження свідчить не його обсяг (понад 900 сторінок), а системність, концептуальна єдність, чіткість та структурованість викладення матеріалу, майже 1,5 тисячі опрацьованих джерел, що лягли в основу дослідження.

Вихідною ідеєю монографії є існування єдиної «системи базових положень, спільних для правового регулювання не окремих типів виборів (як це переважно є сьогодні), а в цілому усіх політичних виборів»², якими є *принципи виборчого права*. При цьому автор розглядає їх у якості «ідейної та правової основи» галузі виборчого права³, до чого ми повернемося пізніше. Водночас у ході дослідження автор визначає принципи виборчого права як «стандарти» (С. 112), «вимоги» (С. 74), «положення» (С. 30). Очевидно, усі вони й складають «систему базових положень», що є принципами виборчого права.

Цікавим та комплексним за змістом є підхід автора до визначення системи та, водночас, класифікації принципів виборчого права, до яких він

¹ Ключковський Ю. Б. *Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія*. Київ: Ваите, 2018. — 908 с.

² Вказана праця, С. 30

³ Там само.

відносить: *принцип верховенства права* з його складовими, що займає особливе місце серед усіх принципів виборчого права; *конституційно-правові принципи представницької демократії* (що мають «більш загальне для системи конституційного права значення»); *галузеві принципи виборчого права* (стосуються «усієї галузі виборчого права»); *інституційні принципи виборчого права* (стосуються окремих інститутів виборчого права, зокрема «інститутів голосування, виборчого процесу, органів адміністрування виборів, реєстрації виборців, інформаційного забезпечення виборів, передвиборної агітації»).

Такий підхід до дослідження системи принципів виборчого права дав можливість авторові комплексно підійти до аналізу низки важливих конституційно-правових проблем в контексті предмету дослідження, зокрема дотримання прав людини, верховенства Конституції та прямої дії її норм, поділу влади, що розглядаються автором як складові принципу верховенства права (його матеріального аспекту); законності, юридичної визначеності, обмеження дискреційних повноважень, як складових формального аспекту верховенства права; природи та характеру мандата члена парламенту, партійного імперативного мандата тощо.

У книзі детально проаналізовано принципи загального, рівного виборчого права з їхніми складовими, зміст принципів вільних, чесних, прямих, періодичних та справжніх виборів. Окрім цього, автор детально дослідив зміст принципів окремих інститутів: голосування (принципи таємного, особистого, одноразового, факультативного голосування); виборчого процесу (законність, публічність); органів адміністрування виборів (принципи незалежності, безсторонності, колегіальності, відкритості, професіоналізму).

Поряд із безсумнівною ґрунтовністю монографічного дослідження, його наповненістю оригінальними доктринальними розробками, аналітичними та емпіричними матеріалами, окремі його положення видаються дискусійними. Так, автор стверджує про «побудову виборчого права як важливої галузі у системі конституційного права, яка об'єднує правові інститути конкретних типів виборів...».

Передусім, сумнів викликає потреба у виокремленні галузі виборчого права. Традиція «розмноження» галузей права, яка використовувала у якості критеріїв їхнього виокремлення предмет

та метод правового регулювання, була притаманна радянській юридичній науці. Застосовуючи такий підхід, достатньо окреслити більш-менш відокремлену групу суспільних відносин, яка може складати предмет, а також обґрунтувати особливість методу, що, зазвичай, зводиться до поєднання диспозитивного та імперативного способів регулювання правовідносин, і можна констатувати існування самостійної чи комплексної галузі права. Водночас практична необхідність таких теоретичних конструкцій виглядає сумнівною. Видається, що такий акцент на структурі, формі мав на меті відволікання уваги від аналізу сутності права. Так, на Заході питанням галузевого поділу системи права традиційно приділяють значно менше уваги, виокремлюючи публічне та приватне право, що має безсумнівну практичну необхідність. При цьому, ми абсолютно не ставимо під сумнів виборче право як самостійний і дуже актуальний напрям наукових досліджень, а також навчальну дисципліну, яку потрібно викладати в юридичних вузах.

Крім того, обговорюючи питання існування окремої *галузі виборчого права*, як видається, потрібно враховувати природу виборчого права, яка є глибоко конституційною, адже нерозривно пов'язана із концепціями народного суверенітету, представницького правління, поділу державної влади (про що досить обґрунтовано пише сам автор), складаючи єдиний пазл, що виконує роль фундаменту у будівлі конституційної демократії. Чи виграє виборче право від такого відокремлення, усамостійнення, чи, навпаки, програє, особливо в умовах молоді демократії, якою є Україна?

Фундаментальна за змістом і наповненням праця Юрія Богдановича Ключковського наштовхує на низку цікавих питань, що можуть бути предметом подальших дискусій. Зокрема, чи є принципи виборчого права за своєю суттю принципами конституційного права, чи це просто принципи права? Чи повинні вони перебувати на одному щаблі із, наприклад, принципами державної служби чи адміністративного права, чи, до прикладу, екологічного права (значимість яких зовсім не ставиться нами під сумнів)? Адже загальновідомо, що визнання принципів конституційними надає їм фундаментальності; принципи конституційного права займають особливе місце та закономірно вважаються найважливішими серед усіх принципів права, є не лише джерелом тлумачення, але й безпосередньо діючим правом.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

УКРАЇНСЬКОГО ЧАСОПИСУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

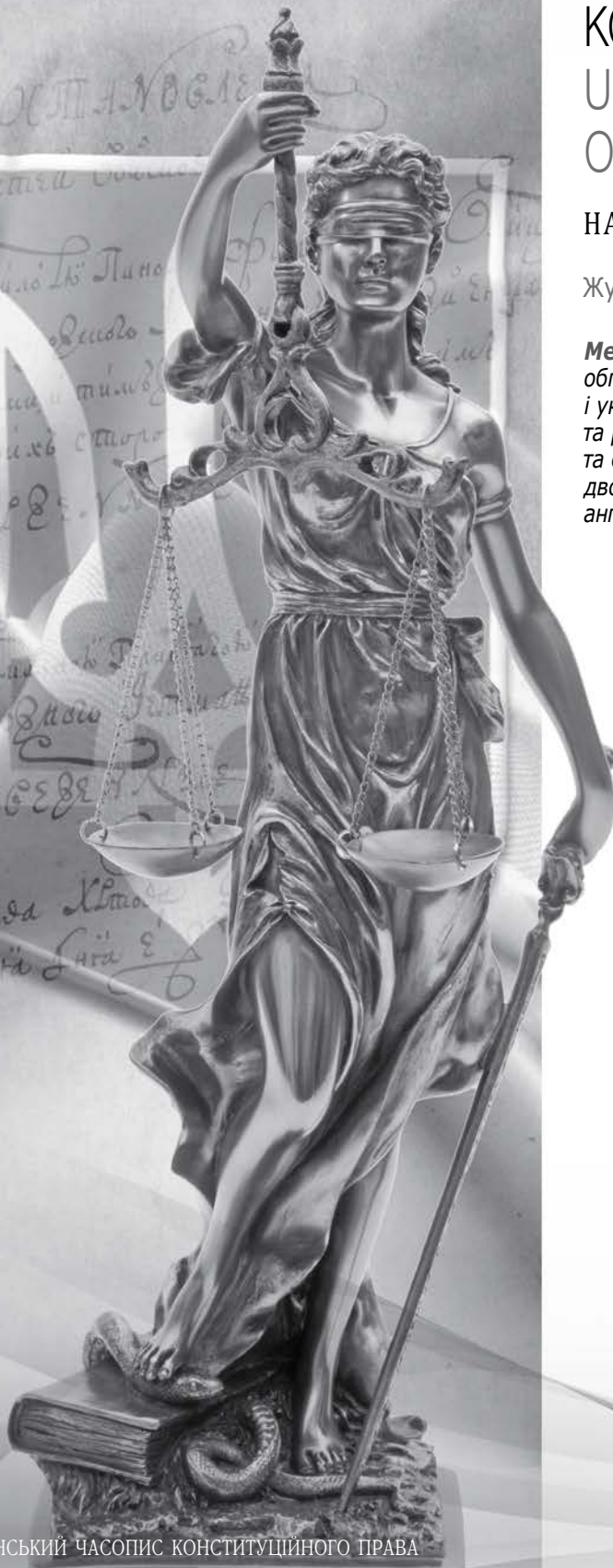
3/2018

1. **БАРАБАШ Юрій, Україна**
професор, доктор юридичних наук,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
НУ «Харківська юридична академія»
2. **Барон Андре АЛЕН, Бельгія**
почесний професор, доктор юридичних
наук, суддя Конституційного суду Бельгії,
почесний Президент Конституційного
суду Бельгії, почесний професор
конституційного права університету
KU Leuven, почесний секретар Ради
Міністрів Бельгії, суддя ad hoc ЄСПЛ
3. **БОРИСЛАВСЬКА Олена, Україна**
доцент, кандидат юридичних наук,
Львівський національний університет
імені Івана Франка (головний редактор)
4. **БОРИСЛАВСЬКИЙ Любомир, Україна**
доцент, кандидат юридичних наук,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, член Конституційної
Комісії
5. **ВЕК Мілош, Австрія**
професор, Інститут правової та
конституційної історії Віденського
університету, постійний співробітник
Інституту гуманітарних наук
6. **ГРИЩУК Оксана, Україна**
професор, доктор юридичних наук,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
7. **ГУБЕР Петер Міхаель, Німеччина**
професор, Університет Людвіга
Максиміліана, Мюнхен, суддя
Федерального Конституційного суду
8. **ГУРАЛЬ Павло, Україна**
професор, доктор юридичних наук,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
9. **ГРАНАТ Мирослав, Польща**
професор, Університет кардинала
Штефана Вишинського, Варшава,
суддя Конституційного трибуналу
Республіки Польща у відставці
10. **ЕКХАРДТ Кшиштоф, Польща**
професор, доктор наук,
декан Іногороднього юридичного
Факультету і Адміністрації у Жешуві
11. **ЖАЛІМАС Дейнюс, Литва**
професор, Інститут міжнародного
та європейського права, Вільнюський
університет, суддя і голова
Конституційного суду Литви
12. **КАРРАСКО Гілберт Пол, США**
професор, Університет Уіллеміт,
Орегон, США
13. **КОЗЮБРА Микола, Україна**
професор, доктор юридичних наук,
НУ «Києво-Могилянська академія»,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
дійсний член Академії політичних наук
України, суддя Конституційного суду
України у відставці
14. **КОЛІСНИК Віктор, Україна**
професор, доктор юридичних наук,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
НУ «Харківська юридична академія»,
суддя Конституційного Суду України
15. **КОСОВИЧ Віталій, Україна**
професор, доктор юридичних наук,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
16. **КРУСЯН Анжеліка, Україна**
професор, доктор юридичних наук,
НУ «Одеська юридична академія»
17. **МЕЛЬНИК Микола, Україна**
професор, доктор юридичних наук,
суддя Конституційного Суду України
18. **МІШИНА Наталія, Україна**
професор, доктор юридичних наук,
НУ «Одеська юридична академія»
19. **Нінет Антоні АБАТ, Данія**
професор, Університет Копенгагену,
Центр порівняльних і європейських
досліджень
20. **ПАШЕ Екхарт, Німеччина**
професор, Вюрцбурзький університет
Юліуса Максиміліана
21. **РІЗНИК Сергій, Україна**
доцент, кандидат юридичних наук,
Львівський національний університет
імені Івана Франка (головний редактор)
22. **СЛІДЕНКО Ігор, Україна**
доктор юридичних наук, доцент,
суддя Конституційного Суду України
23. **СОВГИРЯ Ольга, Україна**
професор, доктор юридичних наук,
Київський національний університет
імені Т. Шевченка
24. **СТЕЦЬОК Петро, Україна**
доцент, кандидат юридичних наук,
доктор права, Київський національний
університет імені Т. Шевченка,
суддя Конституційного Суду України
у відставці
25. **ФЕДОРЕНКО Владислав, Україна**
професор, доктор юридичних наук,
директор Департаменту конституційного
та адміністративного права, Міністерство
юстиції України
26. **ХАЛЯЖ Іван, Угорщина**
професор, доктор юридичних наук,
голова Інституту конституційного права
27. **ШЕВЧУК Станіслав, Україна**
професор, доктор юридичних наук,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
суддя Конституційного Суду України

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ДРУКУ ВЧЕНОЮ РАДОЮ ЮРИДИЧНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА (протокол № 27 від 25 вересня 2018 року)

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ 22166-12066Р від 07.06.2016

ЧАСОПИС 3 / 2018

Часопис включено до переліку наукових фахових видань України

ISSN 2519-2590

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА UKRAINIAN JOURNAL OF CONSTITUTIONAL LAW

НАУКОВО-ЮРИДИЧНЕ ВИДАННЯ

Журнал, щоквартальник

Мета журналу — створення платформи для фахового обговорення сучасних проблем конституціоналізму і українськими, і зарубіжними вченими; обмін досвідом та результатами наукових досліджень між українськими та європейськими конституціоналістами завдяки двомовній політиці журналу (одночасного видання англomовного та україномовного ідентичних примірників).

ЗАСНОВНИКИ:

Львівський національний університет
імені Івана Франка
Код ЄДРПОУ 02070987
79000, Україна, м. Львів, вул. Університетська, 1

Громадська організація
«Центр конституційних ініціатив»
Код ЄДРПОУ 38763646

ТОВ «Редакція журналу «Український часопис
конституційного права»
Код ЄДРПОУ 40252310

Журнали українською та англійською мовами
доступні для купівлі і передплати.
Заявки можна оформити на сайті
www.constjournal.com
або за зверненням на такі адреси:
constjournal@gmail.com editor@constjournal.com

ВИДАВЕЦЬ:

Редакція журналу «Український часопис
конституційного права»

Секретаріат редакції: Вікторія Дубас (відповідальний
секретар), Сабіна Кривка, Вероніка Годлевська
Літературний редактор: Оксана Карнеєнко
Редактор електронної версії журналу: Євген Пілат

Місцезнаходження редакції:
79018, Львівська обл., м. Львів,
вул. Стороженка, буд. 12, кв. 501

e-mail: constjournal@gmail.com
www.constjournal.com

Підписано до друку 25.09.2018 р. Тираж 100 прим.
ДРУК: ПП Марусич М. М.
Дизайн, верстка: Вікторія Дзиндра
Формат видання: 84×108/16